

The Project Gutenberg eBook of Avuttomia: Kertomus, by Maiju Lassila

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Avuttomia: Kertomus

Author: Maiju Lassila

Release date: June 6, 2015 [EBook #49147]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK AVUTTOMIA: KERTOMUS ***

Produced by Jari Koivisto and Tapio Riikonen

AVUTTOMIA

Kertomus

Kirj.

J. I. Vatanen [Maiju Lassila eli Algot Untola]

Otava, Helsinki, 1913.

I

Hän nukkui puuvuoteella, selin vanhaan mieheensä, sen selän takana, alusena jotain kulunutta. Laiha, raukea käsivarsi oli koukistettu korvallisen alle, päänalusen lisäksi. Kasvoilla, joita paksuksi poimuttuneet vanhuudenrypyt ylt'yleensä peittivät, ei näkynyt elonmerkkiäkään. Harvat, vielä säilyneet hiussuortuvat oli palmikoitu ja sidottu pikkunypykäksi laihaan niskaan, ja kuihtunut rinta tuskin jaksoi kohoilla hengityksestä.

Oli jo aamu. Mökin tupa-pahanen alkoi hiljaa valeta.

Siihen päivän hiljaiseen tuloon alkoi hänkin nyt havahtua. Silmäluomet alkoivat raottua kuin puoliunessa, hitaasti, elottomasti. Vähitellen alkoi tajunta selvetä. Hän kuuli kuinka väsynyt mies kuorsasi siellä selän takana raskaasti, pitkään, ahavoituneen, laihan ryntään sitä mukaa kohoillessa. Hän tajusi jo päivän tulon, silmät avautuivat, ja vaivalloisesti, kuin unesta selvittäytyen, hän kohottausi jo istumaan sängynreunalle. Kuivuneet nivelet silloin vain raukeasti nisahtivat, ja kasvojen ryppypaljouteen ilmestyi jotain eloa.

"Päiväkin tässä näkyy jo valkenevan", äänsi hän siinä raukealla äänellä itseksensä.

Ja nyt hän huomasi, miten tyhjää ja hiljaista tupa-pahasessa oli. Ei hän koskaan ennen ollut sitä näin huomannut. Hän ikäänkuin kuuli, tajusi pienimmänkin risahduksen, russakan ripseen pankolta. Hän huomasi pöydälle varisseet pari kolme pientä leivänmurua. Kaikki muu, suurempi, ikäänkuin hävisi sen havaitsemisen tieltä pois. Hän tavallaan, tajuamattansa, sitä tyhyyden näkyä hiljaa oudosteli ja selviytyi siihen loppu-unesta.

"Ne pienet leivänmurutkin ovat näet siihen pöydälle jääneet", puheli hän. Erittäinkin se pisti silmiin. Tuntui taas niin tyhjältä, hiljaiselta. Oli kuin kaikki olisi ollut häviämässä, haihtumassa, kuin loittoneva ja hiljenevä koiranhaukunta, joka yhä vain etääntyen hiljaa kokonaan metsän taa häipyy.

"Nuo murutko nuo lienevätkin enää ainoa jäännös koko elämästä", nureksi hän siinä nyt niistä leivänmuruista, itseksensä, hiljaa, alistuvasti. Raukeilla, kankeilla käsillensä hän sitten alkoi järjestellä hiusvähiensä suortuvia joten-kuten, laskeutui vaivalloisesti seisoallensa, kohenteli kulunutta hametta vyötärykselle ja hiljaa kytystellen alkoi valmistua ainaisiin toimiinsa, huoliinsa ja puuhailuihinsa.

* * * * *

Se olikin ollut raskas ja surullinen yö, tämä viime yö.

Vasta eilen olivat he saaneet lopullisesti, varmasti kuulla siitä, että heidät häädetään torpasta. Ville Hukka, jonka maalla mökki oli, oli itsekin konnulta menossa. Velkaantuneena, köyhtyneenä oli sille tullut pakko myödä enempi puoli tilaansa. Tämä heidän mökkinsä oli juuri sillä myötäväksi aiottuna osalla, ja oman uudistalon paikaksi oli ostaja heidän mökkinsä paikkaa ajatellut. Koko eilisen päivän oli se ajatus painostanut heidän mieliänsä ja valvottanut heitä vuoteella yli puoliyön. Vasta nyt, aamunkorvalla, oli väsymys ja uni hetkeksi voittanut.

"Etkö sinä jo kohta jaksa nousta?" äänsi hän nyt vanhalle miehellensä, joka yhä vielä kuorsasi. Ei se kuullut. Kai sitä väsyttää sitäkin.

"Olli... Päiväkin siinä jo valkenee", toisti hän hetkisen perästä ja nykäsi nukkujaa kylestä. Olli Varis havahtui äkkiä, kuin huomattuansa liika kauan nukkuneensa, kohottautui istumaan ja alkoi siinä oitis mutta hitaasti selvitä niihin raskaisiin ajatuksiin, joihin oli aamuyöstä nukkunut.

"Vieläkö sinä sinne päivätöille?" tiedusti häneltä hetken kuluttua Mari, joka väsyneenä puuhaili jotain.

"Ka", yritti mies jotain sanoa, mutta keskeytyi siinä niihin mietteisiinsä, Tovin kuluttua nureksi silloin Mari kuin itseksensä:

"Ka sittepähän on oma puoli selvä... Kun tekee minkä voi."

Mies nousi sängynreunalta ääneti, vetäsi kuluneet kengät jalkaansa ja ollen niin jo valmiiksi puettu jäi penkille istumaan, mietti jotain epäselvää ja painui kumaraan, kyynärpäät polviin tuettuina ja katse lattiapalkin yhteen ainoaan kohtaan kiintyneenä. Mari puuhaili hänelle konttiin evästä, kuivaa leipää ja suolakaloja, ja liikkua kytystellessä rusahtelivat yöllä kangistuneet ja kuivuneet nivelet tavallista kuuluvammin. Jonkun kerran hän niiden rusahdella ikäänkuin huokasi, ei tosin nurkuen, vaan alistuvasti, kuin muulle asialle, ylimalkaan, mutta muuta ääntä ei kuulunut koko tupa-pahassa nyt.

* * * * *

Ei Olli tajunnut selvästi, mitä hän siinä ajatteli. Ei hän jaksanut mitään aivan selvää ajatellakaan. Mieltä painosti asia vain ylimalkaisena, raskaana, epäselvänä. Vasta hyvän tovin kuluttua, kun Marikin oli siitä taas jonkun sanan virkkanut ja siten asiaa ikäänkuin elvyttänyt, niin että jaksoi erottaa jonkun piirteen, äänsi hän siinä kumarassansa, kuin katkerana nurkuen:

"Eikä niistä lapsistakaan ole apua... Vaikka on niitäkin tässä jo yhdeksän taipaleelle avitettu."

Marikin siinä vaivalloisesti puuhaillessansa ajatteli nyt sitäkin asiaa minkä jaksoi. Ei se ollut enää

selvää, apua toivovaa ajatusta. Se oli jo kaikkeen alistuvaa, semmoista, joka epäselvästi tajuaa, että elämä on jo menetettyä, elettyä, avut myöhäisiä. Paras siis olla mistään piittaamatta, alistua vaikkapa hiljaa nureksien, kun nyt mieli kuitenkin vielä nureaksi käy.

"Ka se on heilläkin oma kuormansa ollut kannettavana", nurkui hän siinä lapsiansa puolustaen ja ymmärtäen. Viisihän niistä olikin kuollut juuri silloin kun olivat alkaneeet olla työssä apuna: tuossa nelitoistavuotiaina, juuri kun oli suurella työllä ne työkään ruokittu. Vanhin poika, Kusti, oli joutunut hunningolle ja nyt missä lieneekään ollut. Toinen poika oli ruhjoutunut raajarikoksi ja tarvitsi itse apua. Kunnan hoidossa se olikin ruotilaisena. Jällellä oli vain kaksi tytärtä, Anna ja nuorin lapsista, Silja, joka oli aivan vanhoilla päivillä syntynyt. Neljä vuotta sitten oli se vallesmannin herrasväen palvelijana pääkaupunkiin joutunut.

"Annastahan tästä nyt ei ole puhettakaan, kun sillä on kivulloinen mies ja se iso lapsijoukko, niin jotta tokko lie monesti itselläänkään leivänmurua... Mutta kun ei sekään Silja..." puhella murisi siinä kumarassansa Olli niistä tyttäristä. Seurasi taas vaitiolo.

"Kun sekään ei enää kirjoitakaan", murahti hän hetken mietittyänsä, Siljaa tarkoittaen. Kahteen vuoteen siitä ei ollutkaan kuulunut mitään. Äidin mieltä se puhe Siljasta liikutti, niin ettei tiennyt mitä sanoa. Vasta hetken kuluttua hän kuin puoli-itsekseen nurkuen virkkoi sovittelevana:

"Ka tottapa ne ovat hänelläkin omat syynsä."

Ja niin edelleen, vähillä sanoilla paljon raskasta. Oli kuin unohtuisi päivätöille-lähtökin ja tekisi mieli jäädä siihen kumaraan, vaikka kivettyä siihen. Jotain hän taas mietiksi, mutta ajatukset vain yhä synkkenivät.

"Olisi luullut siitä Kustistakin toki miehen tulevan", sai hän siinä murahtetuksi, kuin katkeroituen vanhimmalle, hävinneelle pojallensa.

Niin — siitä he olivatkin aikoinansa paljon toivoneet. Mutta kaupunkiin rengiksi jouduttuansa oli se alkanut juoda, vajonnut rentuksi, ja nyt viimeisinä kymmenenä vuotena ei ollut siitä mitään kuulunut.

"Missä hän nyt vetelehtäneekin", murahti Olli vieläkin sitä raskaasti ajatellen. Mari puuhasi siinä jotain. Olihan se raskasta, se pojan kohtalo. Tavallista vaivalloisemmin tuntuivat nyt jalat siinä liiukkellessa nousevan.

"Ka se maailma vetää kenen kerran kelkkaansa saa", pääsi häneltä aivan tahtomattansa kuin huokaus. Hyvä tovi siinä sitten taaskin vaiettiin. Mitäpä olisikaan voitu enää puhua siinä vähässä, mitä heillä maailmassa puhuttavaa oli.

"Mutta mitäpä se siitä paranee, jos nurkuu", huokasikin Mari lopulta, ja jatkaen vaivalloista puuhailuansa nureksi hän alistuvaa, selittävää, puolustavaa:

"Vikansa ne ovat kaikilla... Niin jotta kukapa meistä osaa toistansa kivellä viskata."

Mitäpä siinä siis nureksia! Mitäpä se mistään paraneisi! Kunhan elämänsä loppuun eletyksi saa! Jotain semmoista hän siinä nureksi itseksensä. Hän hapuili miehensä vanhat housut paikattavaksensa. Kankeilla, koukistuneilla sormillansa hän koki tulla toimeen neulan ja langan kanssa, ja kun kuivuneet nivelet silloinkin nisahtivat, nureksi hän siinä tavalliseen tapaansa:

"Eikö tuo toki lienekin jo viimeinen elinviikko. Kun tässä jo kaikki niveletkin kuivuutetaan nisahtelevat..."

Nyt hänkin huokasi siinä jotain ja aivan hiljaa, työhön kiintyen, lopetti nyreällä:

"Mutta tottapanhan sitte haudassa saa levon ja..."

Sanat loppuivat. Ei hän tahtonut enempää ajatellakaan enää.

Tottapanhan siellä.

Varhaista aamuahan se vielä oli, kun hän tuli ulos, lähteäkseen hakemaan hevostansa haasta. Oli näet mentävä taloon päivätöille, kyntämään. Osa kolmannenvuotisiakin hevospäiviä olikin vielä suorittamatta.

Tsyh!

Se oli vain iso koirasmetso, joka vehmaasta korpikoivusta rupsautti itsensä lentoon. Muutoin seisoi voimakas korpi aivan hiljaa, hartioilla aamuvaloa. Päivä kait oli jo noussut, koskapa ei erikoisemmin kajastanut idässä. Hienosti muusta taivaasta erottuva valohäivä vain kirkasti sitä taivaspuolta enemmän kuin läntistä, mutta loitompana nouseva aamuinen suosumu, joka harmaana järvenä Isostasuosta kohosi, esti auringon terän näkymästä.

"Tottapa se ruuna siellä Rinneaholla", kajasti hänen päässänsä ajatus, ja hän lähti polkua myöten kävelemään sinne, sumumerta kohti. Jalat notkahtelivat polvista joka askeleella, kuin olisi ruumis ollut niille jo liika raskas paino. Katseessa oli jotain kuin tylsyyttä, ja karkeille, ahavoituneille kasvoille oli ryppejen yli levinyt kuin joku harmaa verho.

"Hevosiinko sinä?"

Kysyjä oli pappilan takamaiden torppari, Pellisen Heikki. Näkyi olevan päivätöille menossa hänkin.

"Ka..."

Ei hän taaskaan saanut enempää sanotuksi, vaan töksähti siihen. Ei nyt tuntunut olevan puheluhalua. Pysähtyi hän toki siinä, ja Heikki jatkoi:

"Ka päivätöillepä tässä minäkin..."

He istahtivat siinä tienviereen osuneelle närepölkylle kuin levähtämään, jalkoja lepuuttamaan, ilman mitään ajatusta tai asiaa. Heikki arvasi Ollin mielialan ja ikäänkuin ollaksensa osallisena asiasta, ilmoittamalla olevansa saman kohtalon, saman ainaisen uhan alainen, onnettomuustoveri, puheli hän siinä:

"Sitä oikeastaan tässä ei kukaan tiedä milloin ne antavat potkun mökiltä pois..."

"Ka mistäpä sen tietäisi..."

Piippunystästä kohoava harva tupakansavu levitti kasvoille lisää harmautta. Silmäkulmaan syöpyneet rypyt leikkautuivat nyt terävämpinä, ikäänkuin kuivina. Äärimäisessä aamuhiljaisuudessa erottautui nyt jokainen lausuttu sana selvästi, kuivasti, niin että ääni, millä Heikki puhui siitä ainaisesta mökkiläisen päällä henkäilevästä uhasta, ikäänkuin leikkasi kuuloa.

"Se tää uusi pappi"... alkoi hän siitä puhua, kertoa harvoin, muutamain sanoin, kuinka sen ahneutta torpparit pelkäävät. Luulevat sen tuovan mieleisiään torppareita sieltä entisestä pitäjästänsä.

"Sen entisen pappivainajan muuttuessa sitä toki päästiin veronkorotuksella, mutta nyt taitaa..."

Hän töksähti siinä kuin sanat olisivat loppuneet ja peikko, josta puhui, olisi loihtunut silmien eteen. Kuin äkkiä maahan painuneella äänellä käänsi hän sanansa, arvellen:

"Kuka hänet tietää, mikä kaikesta lopuksi tulee..."

Se oli sydänkorpea, oikeita metsien voimamaita. Jokunen mökki siellä vain piilotteli siellä täällä. Ja tässä lähellä oli niitä pari kolme yhdessä ryhmässä. Siellä lauloi nyt kukko aamun tuloa, ja siihen lauluun heidän puheensakin katkesi nyt hetkiseksi. Aamukostea tuoreus tuntui ilmassa, ja ytimekäs korvenhenki alkoi havahtua päiväisemmäksi, kun he siinä ääneti miettien istuivat.

Ja heidän edessänsä oli nyt se puhelusta loihtunut peikko, noiden pikkueläjien ainainen epätietoisuus, silmien edessä kuin yön harmaa sumu, kylmä, kostea, eloton ja kalsea yösumu. Se levittäytyi kasvoillekin, ja sitä vasten nähtyinä leikkautuivat kasvojen rypyt ja karut piirteet entistäkin kuivempina, terävämpinä.

"Kuka, kuka sen tietää, mikä peräksi kaikesta tulee", toisteli Heikki kuin huolestunut yksinpuhujana. Osanotto ei ollut toisenkaan kuormaa keventänyt, vaan laajentanut vain sitä näkyä, joka harmaana silmien edessä hämötti.

"Ka eihän se olisi sinullekaan lysti joutua ison pereen kanssa mieron varaan", tarttui Olli jo puheeseen. Kuului joku hevostalon kilahdus, hiljainen ja yksinäinen kuin aamuäänettömyyteen pudonnut tipahdus. He istuivat hetkisen ääneti kuin kumpikin sitä puhuttua mietiskellen. Viimein alkoi Olli tehdä lähtöä, arvellen siinä verkkaan noustessansa:

"Mutta mitäpä se puhuen paranee. Mikä kerran on, se on. Niin jotta minkäpä sille tää köyhä voi."

Ja raskaasti astuen alkoi hän loitota hevosenkellon ääntä kohti. Varhaisen aamun tuntu alkoi hajota ja valostus lujittua ja voimistua kirkkaammaksi. Äskeinen iso sumumeri kohosi ylös hiljaa ja tasaisesti, ja sen alitse paistoi nyt jo aamuauringon heleä, rikasvaloinen täys'terä.

* * * * *

Oikeastaan se talon metsäpelto, jota hän nyt päivätöikensä omin hevosen kynti, oli hänen ensimmäinen torpanpaikkansa. Kohta naimisiin mentyensä oli hän siihen, keskelle korpimetsää, raivannut itsellensä viljelykset ja rakentanut tupa-pahasen. Mutta kun se oli talon rintamaalla ja talo halusi sitä, oli hän saanut muuttaa etemmä takamaille, sinne keskelle korpea, missä nyt oli asunut yli neljäkymmentä vuotta.

Se oli kuuma kevätkesän päivä, kesannoimiskyntöjen aika. Vanha ahopelto oli turvettunut. Ei siinä tahtonut aura maassa pysyä, kun turpeet sen tukkesivat ja tuontuostakin ylös pullauttivat, vaikka sitä kaikin voimin maahan painoi. Oli tyyni ilma ja tämmöisessä metsänumpeamassa oli hikistä, miltei löylykuumaa.

Niin oli hän kyntänyt puolipäiville ja istui nyt kivellä antaen vanhan ruunansa levähtää. Piikkopaidan sevalmus oli auki, ja laihaa, kuihtunutta ja punaiseksi paistunutta rynnästä pitkin kieriksivät isot hikikarpalot suolaisina, raskaina, väliin tipahdellen ihokarvalta ihokarvalle, väliin vaivalloisesti etsien tietänsä niiden välitse.

"Tässähän sitä", johtui hän silloin muistelevaan elämisen alkua tällä samalla paikalla. Harmaa pilvipäivä se oli ollut, kun hän oli raivuutyönsä syyskesällä alkanut. Ei hän paljoa jaksanut siitä nyt muistaa, mutta toki jotakin:

"Viisi vuotta tässä taisi kulua", muisteli hän siinä kumarassansa. Ne olivatkin olleet vaikeita vuosia, unohtuneita tosin jo, mutta... hämärsi sieltä nyt taas jotakin:

"Se oli vielä niin tautista aikaa, jotta Marikin sairasteli kuukausittain tilan omana."

Mutta yli ajan oli eletty, kun perekin oli vasta alussa: yksi poika ja tyttö vain.

"Niin jotta jos ei olisi halla joka vuosi vikuuttanut eloja ja olisi ollut vierasta työtä saatavana, niin olisi sitä perheen puolesta silloin elänyt", muisteli hän sitä hyvää puolta.

Mutta sitten niitä oli alkanut tulla pahoja päiviä aivan kuin siunaten. Ensin sattui se... ja sitten se... ja sitten kaatoi karhu ainoan lehmän, ja sitten...

"Mutta mitäpä niistä muistelee. Ei se sillä parane", katkaisi hän ne. Hetken kuluttua osui katse vanhaan ruunaan, joka seisoi kuten konsanaankin hautaan menevä:

Ruuna-rukka!

Hän katsoi siihen pitkään, kuin jotain samalla ajatellen. Ei siinä poloisessa ollut enää lihaa muuta kuin nimeksi. Kylkiluiden välit olivat painuneet syviksi vaoiksi. Luiset jalat olivat polvista koukistuneet, ja pää ikäänkuin riippui laiha kaulan varassa, jonka muinaisesta tuuheahkosta harjasta oli jälellä vain karkeasuortuvainen jäännös enää.

"Neljätoista vuotta oli eletty siellä nykyisellä paikalla, kun se oli varsa", muisteli hän. Lähes kolmekymmentä täytyi sillä siis olla jo ikää. Kun kaksi parasta toveria olivat he sen ajan kuluessa tasan jakaneet korpieläjän vilut ja nälät, työt ja pyhälevot, vuodenvaihteet ja...

Mitäpä muuta jaettavaa heillä olisikaan ollut...

"Päivästä toiseen on vaan siinä yhdessä eletty", käänsikin hän siinä ajatuksen, muistellen yhteisiä kohtaloitansa, elämää, jonka ainoana päämääränä olojen pakosta oli vain se yksi ainainen: päästä päivästä toiseen.

Ruuna-rukka! Hän nousi, meni luo, suki sen kuihtuvaa harjaa, kohenteli valjas-pahaset ja puheli sille raskaasti, kuin sovitellen:

"Kun olisit sinäkin rikkaiden ruunaksi osunut, niin toisenlaisethan ne olisivat päiväsi olleet..."

Kuin kaikesta välinpitämättömänä painoi ruuna päänsä yhä alemma nuokuksiin. Silmät katsoivat elottomina, umpimähkään, ja alahuuli lerppui pitkälle venähtäneenä.

Mitäpä niistä enää! Mikä on elettyä, se on mennyttä! Se näytti ruunankin ajatus nyt olevan. Päivä

vain paistoi hiljallensa, ja läheisestä kyntömaasta kohosi ohut, hai'unvärinen, pian tyhjiin haihtuva suosavu.

* * * * *

Päivä kuulakoitui jo tyyn'illaksi. Ahon mäkitöyrylle unohtunut yksinäinen honka kuvastui selväksi leikkautuneena länsitaivaan kuulaita iltavärejä vasten. Maaranta erottautui vesirajasta yhtä selvästi, merkiten rajansa alas uppoavilla rikkailta kevätlehtojen kuvaisilla, ja portin puusaranan narahdus viilsi työntä ilta-kuulautta.

Olli Varis oli palannut jo kyntömaalta ja istuksi tuvassansa kuten aamusella sieltä lähtiessänsä. Karu iltaruoka, kuiva leipä ja piimä, odotti jo pöydällä, mutta ei hänellä tuntunut nyt olevan nälkä.

"Ei tässä keittoja taas ollut, kun vellijauhotkin on jo niin vähissä", selitti kytystelevä Mari kuin yksin nuristen. "Mutta syö nyt sitä mitä on."

"Ka... Ehtiipä tässä vielä."

Se tuli kuin aivan ajatuksetonna, että vain jotakin vastata, ja raskas hiljaisuus alkoi sitten taas levitä yhä painostavampana, mykkänä, epäselvänä ja hämäränä. Kuului vain Marin puuhailujen ja vaivalloisten askelien hiljainen, tuttu kytystely, ja pienestä ikkuna-pahasesta ikäänkuin arkaillen kurkisti siihen hiljaisuuteen siellä ulkona hiljaa yöksi kuulastuva maailma kaikinensa mitä siinä salaista ja julkista on.

Äkkiä narahti silloin ovi ja tupaan työntyi talon isäntä, Ville Hukka, ja kontu-osan ostaja, Tuomas Saukko.

"Ka... Jopa tämä Ollikin kotosalla", puheli Ville Hukka siinä tervehdykseksi, kotiutui ja hoeksi siinä samalla toistelua:

"Kotosalla... kotosallapa tämä Ollikin jo..."

Ei hän ollut siitä hokemisesta mitään välittävänensä. Arvasi hän mitä varten ne nyt tulivat. Tietysti ne sitä maankauppaa hierovat ja Saukko nyt tarkastelee maita. Hän painui yhä raskaampaan kumaraansa ja vaikeni niiden puheluihin. Mikä on tullakseen, se kai se nyt tulee!

"Saitko jo kynnetyksi sen ahottuneen palan loppuun?" jatkoi Hukka nyt, ja piippuansa selväksi pihistellen siinä, kun vastaus viipty, toisteli kuin itsekseen hokien:

"Ahottuneen... ahottuneen palan saitko jo..."

"Ka jopa se tuli." Olli äänsi sen kuin jotain sanoa tokaistaksensa. Miehet siinä panivat tupakkaa ja puhuivat keskenään sanasen:

"Se tää Olli on asunut näitä mökinmaita tässä... mökin- ... mökinmaita tässä", alkoi Hukka jo selittää Saukolle asiaa. Kauppapuhelu alkoi siitä verkalleen sukeutua. Saukko jo silmäili tupa-pahasta, ja Hukka kehui tavaraansa: mökinmaita, sen peltoja ja muuta:

"Ne ovat... nää niinkuin tään mökin pellot tuota... ne ovat kasvaneet... tälle niinkuin Ollillekin... kovasti viljaa..."

Sen viime sanan hän tapansa mukaan painosti ja lausui tokaisemalla.

"Viljaa... viljaa ovat kasvaneet", toistella hoki hän sitten, imaistuansa savut välillä, ja muuttuneella äänensävyllä hän selitti:

"Vaikka tällä Ollilla ei ole ollut antaa pellolle kylliksi sitä... kuinka häntä sanoisi... sitä *särvintä*... eli niinkuin tätä *lantaa*..."

Marin yksinäinen huokailu ikäänkuin keskeytti. Nyt hän jatkoi:

"Lantaa ja..."

Se oli vielä äskeisen ajatuksen jatkoa. Siinä sai hän toki uuden kiinni ja käänsi äkkiä:

"Ja sitten hänellä... tällä Ollilla tarkotan... ei ole ollut oikea... niinkuin talon muokin väärti sekään pellon *muokki*... pellon... pellon kyntö ja *muokki*..."

Oli syntyä taas äänettämyys. Saukkokin näytti mietkivän asiaa tai muuta. Vihdoin nureksi Mari äskeisen puheen johdosta, kuin itsekseen ja kuin selitellen:

"Ka mistäpä ne tässä köyhydessä kaikki olisi laittanut niinkuin talolliset... joille Herra on siunannut."

"Tuota... Että tuota noin", alkoi siihen Ville Hukka hokea, aikoen jatkaa. Mutta hänet keskeytti nyt Saukko, joka asiaa eduksensa kääntäen äskeisen lantapuheen johdosta mietiskeli:

"Ka ne ovat sitte ihan tyhjiksi imetyt koko pellot. Niin jotta niillä saa alkaa ihan alusta kuin aholla... Vai mitä sinä itse siitä arvelet, Olli?"

"Ka..."

* * * * *

Ne olivat siinä jo hyvät aikansa hieroneet kauppaa, tinkineet, myöjä kehuen, ostaja morkkaillen sitä mukaa. Ääneti ja kumaraisena seurasi lattiaan tuijottaen Olli keskustelua, minkä siitä korva kuullaksensa otti. Saukko kopisteli nyt kirveshamaralla tuvan seiniä, niiden lahonneisuutta tutkien.

"Laho on... Joku hirsi voi ehkä kelvata saunahirsiksi", moitiskeli hän. Likipitäistä totuutta hän siinä nyt puhuikin.

"Ka... Kah", yritteli Hukka, kun ei tiennyt millä nyt se lahous-asia korjata. Toki sai hän taaskin kokoon mitä sanoa, ja ilmoitti äkkiä:

"Ka jos et osta, niin..."

En minä tällä kaupalla väliä pidä! Jotain semmoista ynseää hän sillä katkaisullansa tahtoi sanoa, ja kuin eri jatkoksi ilmoitti hän lyhyesti:

"Niin ostaahan tämän toinen..."

"Sekin Pekka Suokas on jo kysellyt", selitteli hän. "Ja se Koikkelin vävy kuuluu aikovan ja... Pekka... Pekka Suokas ja Koikkelin vävy..."

Mutta ei se Saukko tarttunut. Se vain istui ja punnitsi mietiskellen.

"Se entinen Sipron poika... se tää Mikko... hän, jolla on niitä isänsä talo-osuudesta saatuja rahoja... tällä Koikkelin vävyllä", selitellä hoki Ville Hukka silloin sitä Koikkelin vävyä.

Niin jatkettiin. Toiset vaikenivat, ja Ville Hukka yksin piti puhetta ja kauppaa vireillä.

"On... on tässä toisia ostajia... toisia, toisia ostajia", toisteli hän taaskin ja yhä taas.

"Ka", yritti Saukko silloin jo jatkaa asiaa, mutta keskeyttikin sanan äkkiä, kuin ei olisi ollut vielä valmis, ja kysäsi kuin vielä peräytyen ja puhetta muuante johtaen:

"Mitenkä vanha tää Olli jo on?"

Hyvän tovin sitä sai odottaa.

"Ka... eikö sitä lie siinä seitsemänkymmenen korvilla", murahti Olli vihdoinkin. Se vastaus tuli kuin tokaisten, ohimennen.

"Vai jo sinä niin vanha... Vai, vai sinä jo seitsemänkymmenen", hoeksi siihen Ville Hukka. Puhe kiintyi tavallaan siihen asiaan, tosin vain ohimennen, hetkeksi.

"Sinä jo saisitkin päästä kunnan hoitoon... niinkuin ruotilaiseksi... ruoti- ... ruotilaiseksi tarkotan", hoeksi siinä jo Hukka arveluansa. Se oli kuin neuvoa, osanottoa, avunosotusta.

"Ka..."

Ei hän siihen nyt sen enempää. Hukka alkoi silloin selitellä:

"Se tääkin", hölysi hän — "tääkin Hutikka... tää ukko Hutikka... se Heikki, niinkuin hänet tunnet... niin hänkin jo kunnanhoitoon pääsi, vaikka ei hänellä, tällä Heikillä, vielä täyttä kuuttakymmentäkään... Mutta kun se hänellä näet se käsi... se vaivainen, se oikea käsi... se, niinkuin tiedät, se käsi..."

Se käsi, se ruhjoutunut oikea käsi se oli hänen pelastuksensa viime hädässä ollut.

"Niin jotta, Olli... tuota noin, Olli", kehotteli Hukka häntäkin kuntaan ja vilkastui samalla.

"Ka mikäpä sillä väli... mistä tää köyhä avun saa", äänsi siihen Olli lopultakin, tokaisemalla, kuin umpimähkään, jotakin sanoaksensa vain.

* * * * *

Vihdoinkin olivat he lähteneet. Kaupat olivat tietysti jääneet keskeneräisiksi nyt vielä.

Ja samalla oli iltakuulaus alkanut lientyä hienoksi yöhämäräksi. Valoisaa se vielä oli, mutta valo oli jo hiljaista iltavaloa, kuin mietiskelevää, semmoista, jossa kaikki kuuluu, kaikki ikäänkuin läpikuultaa ja joka ikäänkuin jäähyväisensä kaikelle heittää.

Oli tyhjää. Ruokakin siinä pöydällä yhä odotti.

"Etkö sinä jo syö?" tiedusti Mari.

Ei se vastannut mitään. Sammuneena näkyi piippu unehtuneen suupieleen. Oltiin taas vaiti.

"Eihän se suremalla parane... Minkä Herra antaa tulla, se tulee", puheli Mari hetken mentyä, ainaiseen tapaansa kuin yksiksensä nureksien. Jotain hän siinä samalla ahertelikin. Niin oli kuin olisi kuolema käynyt talossa: niin tyhjää ja painostavaa. Taas nureksi askareissaan kytystelevä Mari:

"Mutta onhan tuo ennenkin taivas meiltä pilveen mennyt ja onpa tuo siitä kuitenkin aina aikansa tultua takaisin lieventynyt..."

"Ka..."

Ei se puhelu siitään jatkunut nyt. Vihdoin ottikin Mari vanhan kirjan, miten lie osunutkin sen ottamaan, istahti, avasi kirjan umpimähkään ja luki ääneensä, ties miksi. Hän luki:

"Ei meillä ole täällä pysyvää majaa, vaan tulevaista me odotamme ja etsimme."

Kaikerteleva, riutunut ääni leikkasi köyhän mökin hiljaista ja tyhjää tupaa kuin vihloen. Hän syventyi lukemiseensa ja jatkoi:

"Lintu rakentaa pesänsä puuhun ja pääskynen asumuksensa räystäään alle, ja he luulevat, että se on luja ja kalliolle rakettu..."

Jokinen äänenväre soi hiljaisessa tyhjyydessä terävänä, selvästi, kuin kuuloa leikaten. Vähitellen unehtui lukijalta kaikki, itse luettavakin. Hän luki hartaasti:

"Mutta tuuli tulee ja myrsky nousee, ja se puhalttaa ja kaataa puun, ja katon se nostaa räystäinensä, ja niin ovat pesät hävitetyt, ja ne, jotka sen rakensivat, eivät itsestään apua löytäneet silloin."

Kaikki ikäänkuin mykistyi, odotti. Kaikki sattui ikäänkuin johonkin hyvin kipeään, putoili siihen tipoittain kuin lääke haavan kipuihin, kuin lieventämään sen tuskia. Entistä hartaampana kaikerteli ääni, kun hän jatkoi:

"Sillä Sinussa, Herra, on meidän turvamme ja kaikkemme. Sinun vanhurskautesi me turvaamme, kun ahdistus ja hätä on suurin eikä apua mistään näy. Auta sinä, Herra, meitä..."

Ja mökin iltahiljaisuudessa ja köyhyydessä häämötti ainoastaan Herran vanhurskaus, kuuro, armoton vanhurskaus, ja sen alle sortunut ylistä sitä hädässänsä alistuneena, nöyränä.

"Sillä sinun vanhurskauttasi, Herra, me ylistämme! Sinua, jota ei kukaan ole nähnyt, me hädässä etsimme ja ylistämme. Sinulle yksin olkoon kiitos ja ylistys! Aamen!"

Kaikki vaikenä. Kaikki alistui sen vanhurskauden alle, jota itseänsä ei kukaan ole nähnyt, sen epäselvän, tutkimattoman, kuuron ja mykän vanhurskauden eteen, jolle nytkin oli ylistys ja kunnia kannettu ja jolta ainoalta odotettiin apua nytkin, nyt juuri, kun se näytti apunsa kieltävän ja armotta hylkäävän kaiken.

Mitä? Harhanäkykö?

Voi meitä poloisia! Voi avuttomia meitä!

Joku vaivalloinen viikko oli taas eletty. Marin jalkatauti oli nyt käynyt entistä pahemmaksi. Jäseniä kangisti. Nivelkuivuus vaivasi, ja usein sattui suonenvetoja. Elämänhuoli oli tehnyt yöt unettomiksi, ja kun päivin oli sittenkin oltava työssä, eivät jalat kestäneet. Siitä niiden huononeminen lie johtunut.

Eikä se talonkauppa ollut vielä valmis. Saukko tiesi myöjän olevan ahtaalla rahoista ja oli alkanut tinkiä. Marin kehotuksesta oli Olli jo käynyt pyytämässä Hukkaa, että se jättäisi sen mökki-pahasen kohdan, vaikka pienen tilkun myömättä ja sen sijaan lohkaiseisi Saukolle palan muuta maata, mutta ei se ollut auttanut. Saukko tarvitsee juuri mökinmaat uuden talonsa paikaksi ja pitää niistä lujasti kiinni – niin oli Hukka hänelle selittänyt asian, Oli kumminkin luvannut koettaa, jos Olli jaksaisi hänelle maksaa vanhat päivätyörästit rahassa, vaikkapa satasen markkaa etukäteen, että hän itse pelastuisi pahimmasta pulasta. Noin puolitoista sataa siihen olisi tarvittu.

Mutta mistä ne ottaa? Pimeää se oli ollut, mutta Hiltusen Kaisan neuvosta he olivat kirjoittaneet tyttärellensä Siljalle kaupunkiin. Jos nyt Silja vaan saisi kirjeen, niin jos se hyvinkin voisi auttaa.

"Jos Herra on häntä hyvinkin siunannut ja hän on saanut hyvän herrasväen luona paikan, niin ainahan ne nyt nekin... Vaikka etukäteen palkkaa hänelle uskovat", puheli Mari, kun koulumestari Jurva kyhäsi kirjettä. Vallesmannin herrasväki, jonka kanssa Silja muutti, oli näet kuollut, sen he tiesivät.

"Se olikin niin kaunissilmäinen ja hyvä lapsi", muisteli äiti tytärtänsä. Rakkain lapsista olikin se heille ollut, ehkä kauneutensa ja herttaisuutensa vuoksi, ehkä myös siksi, että se syntyi vielä niin myöhään, että oli nyt vasta yhdeksäntoistavuotias.

"Kunpa Herra vanhurskaudessaansa häntä vaan suojelisi ja auttaisi!" vierähti äidin mieli siitä jo herkäksi, ja köyhä kyynel tuntui väkisinikin silmään kihoavan.

Silja-rukka!

Varmasti he uskoivat saavansa häneltä nyt avun, ja kun päivät kuluivat, kun vastaus viipyi ja kun talonkauppa oli jo päättymässä, niin Mari kehotti Ollia uudestaan menemään Hukan puheille, pyytämään, että hän odottaisi, kunnes Siljalta apu joutuu.

* * * * *

Ei hän olisi jaksanut sille pyyntömatkalle enää lähteäkään. Jo se ensimmäinenkin oli tuntunut niin vaikealta, kun päivätyötäkin oli vielä rästinä ja kun hän tiesi, että Hukka itsekin on tiukalla. Turhiahahan ne pyynnöt silloin olivat, eikä hän tiennyt, miksi ne nyt niin raskailta tuntuivat.

Kai se oli se velka ja oma köyhyys, joka nyt painosti.

"Mitäpä siitä hyötyy, jos pyytääkin", esteli hän siinä Marille. Mutta tämä vain tahtoi ja nureksien kehotteli.

"Kun nyt hänelle hätäsi oikein selität, niin jos tuo hyvinkin auttaa", arveli hän siinä omaan tapaansa nurkuen, ja kuin itsekseen vaikerrellen hän siihen huokaili lisää arvelunansa:

"Ei se kenenkään sydän ole niin kova, jotta siihen ei toisen hätä koskisi, silloin kun se on suurin."

Mies painui kuin miettimään, vaikenen kauan ja lopuksi äänsi, vaimonsa mieliksi myöntyen:

"Ka... Saahan tästä lähteä... Eihän tuo ota, jos ei annakaan."

Ja hän lähti.

Se oli harmaa pilvipäivä. Kun hän tuli ulos, ei näkynyt mitään muuta kuin yhtä ainoaa harmautta. Ainoa elollinen olento, joka silmiin pisti, oli yksinäinen kuikka. Ylhäällä järvenselän yli lentäen leikkasi se nuolisuoraa tietänsä halki harmauden. Ainoastaan kerran pari se päästi lyhyen, kuivan ja karun äänen, joka hävisi kuin olisi omaa haurauttansa ilman harmauteen hajonnut niinkuin tuuleen viskatut kuivat akanat.

Se kuva jäi hänen mieleensä, ties miksi, kun hän nyt raskain askelin astua kumpsutteli lehdon halki mutkittelevaa tietä pitkin. Omaa elämäänsä hän siinä taas umpimähkään johtui miettimään. Kaikki oli harmaata, väritöntä.

"Niinhän se on tääkin ihmiselämä", mietiskeli hän sitä kuikkaa. Yksin sitä on saanut halkoa harmautta kuten yksinäinen kuikka pilvisäällä halkoo tiheitä sumuja.

Tuntui kuin olisi alkanut hiottaa, vaikka eihän nyt ilmakaan ollut erin lämmin eikä hikinen.

"Ei ole ollut toisesta tiellä tukea enemmän kuin kuikallakaan", muisteli hän siinä lisää. Raskas astunta

oli kuin jotain kumpсутusta. Polvet vain notkahtelivat askelista, ja kasvoillekin levisi jotain harmaata.

"Ja samanlaista se kai on loppukin", jatkoi hän siinä synkkänä. Sillä mitäpä tässä olisi edessä muuta kuin mitä takanakin oli.

"Kulkee ja kulkee vain siinä harmaassa, ja se vain yhä harmenee, kunnes lopulta tupsahtaakin ihan siihen loppupimeyteen..."

Ainakin se nyt siltä näytti. Valoa ei näkynyt mistään, mutta harmautta sitä enemmän. Otsasta kihosi suolaista hikeä, joka muutamassa paikassa kokoutui jo pisaroiksi, ja käynti tuntui muuttuvan yhä raskaammaksi.

"Ka... Olli!" kuului silloin ääni syrjästä. Se oli Pennasen naimaton poika, Retu-Kalle. Näkyi hakeneen jauhoja kauppiaalta ja levähti tiepuolella.

"Minnekä sinä poleksit?" tiedusti se, viskasi jauhosäkin selkäänsä riippumaan ja yhtyi matkaan. Siinä väliin rinnalla, väliin jälessä pysytellen alkoi se oitis puhua siitäkin Ollin häätoasiasta. Jauhosäkki riippui pitkällä selässä, ja sen painosta ikäänkuin kallellaan kulkien rehvasi hän siinä nyt ja puhui.

"Mutta sillä kun tällä köyhällä ei ole sitä omaa maata, niin sitä saavat potkia ja ajaa talolliset", surkutteli se siinä aluksi köyhien tilaa ja johtui siitä rikkaisiin.

"Mutta jos sitä ihminen olisi rikas", alkoi hän jo siinä rehvaistessansa. Se innosti häntä.

"Niinkuin esimerkiksi tämä kauppias Pösö on!" kerskasi hän jo erään rikkaan varallisuudella. Huimaa vauhtia alkoi rikkauden lumous nostaa mieltä. Nyt hän jo kovaäänisesti siinä kerskui:

"Perhanavie, kun se Pösö oli silläkin Havukan talolla voittanut montakymmentätuhatta, niin... Saakelivie sitä rahaläjää!"

Olli kyllä kuuli mitä se siinä kehui, mutta ei hän siitä nyt välittänyt. Vaivasikin se siinä koko poika.

"Vai mitä, Olli?" tiedusti se nyt.

"Niin jotta mitä?"

"Niin jotta jos olisi meilläkin oikein pirusti rahaa, niin silloin ei oltaisi köyhiä!... Häh?"

"Ka ei..."

Ja he jatkoivat matkaansa. Säkki jo hyvin pitkällä selässä, reuhkasi Kalle siinä yhä vain innokkaammin.

"Vaikka Pösön hovin ostaisin silloin!" kiskaisi hän jo säkkiä ylemmä.
— "Vai mitä, Olli?"

"Ka vaikka sen..."

Ja Kalle innostui ja reuhkasi pitkiä askelia harpaten ja vannoi:

"Saakelin perhana... Pärkäle!"

* * * * *

Vihdoinkin tuli toki tienhaara. Eroon päästyä istahti Olli kotvaseksi. Se taloon moiselle asialle meno alkoi entistä enemmän painostaa, tuntua raskaalta. Hän istahti tienviereen pölkyn tyvelle. Edessä avautui metsärytöä, kaltevaa ylärinnettä aivan silmänkanto. Kaadetuiden honkien jättiläiskannot töröttivät siinä paikoin miehen korkuisinakin patsaina, ja kuivuneet latvukset ja oksat muodostivat läpipääsemättömän ryteikön, jossa kaikki oli sikin-sokin heitettyä.

Taaskin siis silmien edessä erämaakorprien kolkko, voimakas kuva. Yksi ainoa jättiläishonka oli jätetty ryteikön keskelle uhmaillemaan, ja sen valtavassa latvuksessa istui musta korppi.

"Mutta tottapahan kun hänestä vielä puhuu, niin sittepähän tietää", varustautui Olli jo lähtemään. Iso, suolainen hikikarpalo, joka nyt otsalta pudonneena etsi vaivalloisesti tietänsä, kieriksi alas kasvoja pitkin sen iho- ja harvojen partakarvojen läpi itseänsä pujotellen.

Hän alkoi taivaltaa polkutietä pitkin. Samassa kohosi hongan latvasta korppi lentoon ja koikkuen ampui linjasuoraa tietänsä kohti kangasharjua, jonka selännteillä vankka honkametsä kuin jättiläispylväistä vihertävää latvuskattoansa kannatti.

Hukan talo oli korkealla mäkitörmällä. Jo kaukaa näkyi akkunaan tulija, jonka oli noustava sinne pitkää rinnettä myöten. Joskus maailmassa oli talo ollut varakas, mutta jo nykyinen isäntä, Ville, oli sen perinyt rappeutuneena ja velkaantuneena. Isäntä itse nyli parailaan vasikkaa, kun joku monista pörröisistä lapsista ilmoitti, että Olli Varis lähtee nousemaan taloa kohti.

"Se taas siihen naukumaan ja houkuttelemaan!" rähähti sen kuultuansa vihaisesti vaimo Loviisa, viskasi äkäisesti karttuukset pois käsistensä ja riiteli miestänsä varoittaessaan:

"Se muistakin siinä, että et lupaa... On tässä itsekullakin omistansa kyllyiksi kannettavaa!"

"Tuota noin Loviisa... Niin jotta Loviisa ettäkö... elä lupaa..." hoeksi mies siinä nylkiesssä, mitään selvää ajattelemattakaan.

"Milläs tässä luulet sitte itse!" rähähti vaimo, luullen miehen vastustelevan, mutta keskeytyi, kun kaksi nuorimmista risaisista lapsista alkoi huutaa ja tapella.

"Paholainen!" löi hän niistä toista kiireesti päähän. Ne olivat joutuneet tappeluun vellikupista, jota kiskoivat toisiltansa.

"Etekö heitä siinä, juuttaat!" huusi hän vielä niille kiireessä, mutta ne vain porasivat ja jatkoivat. Hän riiteli nyt välillä miehellensä:

"Saukko kun ei kerran ilman mökinmaita osta, niin ryöstöönkö tämä pitäisi hänen tähtensä koko taloröttelö laskea!... Suu kiinni siellä, pirut!" huusi hän taas välillä lapsille. Nylkyveistensä liippaillen hoeksi mies ajatuksetonta:

"Saukko tuota... kun hän ei Saukko tuota... kun hän ei niinkuin ota ja *osta*..."

"No kun se kerran sanoi jo jotta ei, niin!" kiivastui vaimo, touhusi lasten tapellessa ja poratessa kuohuksissa ja jatkoi riitelyä:

"Senkö juuttaalla minä sitte mieronniellä nämä omat kakarat elätän... Joita on kohta silmät ja korvat täyteen siihen siunannut... Etkö sinä poika kuule siellä, jotta anna se vellikuppi Kaisulle", kääntyi hän pauhaamaan taas tappelijoille. Ne vain parkuivat.

"Pahus... en paremmin sano!" suuttui hän lopullisesti, sieppasi pörröisen pojan niskasta kiinni, viskasi sen ovesta kamariin ja jatkoi:

"Niitä siinä seitsemän kakaraa valmista ja taas yksi tulossa... Kaisu, piru!... Ryntäillesikö sinä sen vellin! Tuosta saat!"

Hän antoi aimo pääkakkaran Kaisulle, sieppasi vellistä ylt'yleensä tahratun parkuvan tenavan niskasta, heitti senkin kamariin ja ajaen jäännöksetkin sinne riiteli:

"Niin jotta nyt muista sanoa, jotta kauppa on jo päätetty ja jotta menköön puhumaan mökistään Saukon kanssa elköönkä täällä juosko... Senkin syötävät!... Joko ne taaskin tappelevat!" äkämystyi hän siinä ja syöksyi kamariin komentamaan siellä käsirysyyn joutuneita lapsiansa.

* * * * *

Aina ennen taloon tullessansa oli Olli Varis huomannut sen pitkän ylämäen, miten se kohosi ja miten paljon siinä oli nousemista, mutta nyt hän nousi sitä myöten kuin ei se vastamaa olisi alkanutkaan vielä. Tien oikealta puolen oli tuuli kaatanut vanhan pisteaidan, mutta vasemmanpuoleinen lappa-aita oli säilynyt. Vanha, ränsistynyt se sekin oli kuten piha-aitakin.

Siinä piha-aidan luona hän pysähtyikin kotvaseksi veräjälle, jääden sitä vastaan ryntäin nojaamaan, kuin aikoen lopettaa siihen koko matkan. Katse osui aivan umpimähkään pihalta ruokaansa etsiskeleviin kanoihin. Pari kolme niitä siinä vain olikin ja nekin vanhoja, laihoja. Vanha, musta kana oli löytänyt maasta otranjyvän, kaakatti sille pari kakahdusta ja varustautui sitä noukkaamaan hyvin juhlallisesti, kuten johonkin suurtehtävään varustautuen.

"Jyvänköhän se löysi", pisti tapaus Ollinkin silmiin, ja katse kiintyi asiaan tylsänä, puoli-ajatuksettomana.

Mutta kakahdus oli herättänyt toisen kanan huomion. Se arvasi asian ja syöksyi saaliinjaolle, siivet harallaan.

"Kas niitä!"

Syntyi taistelu. Molemmat kanat pörhistivät siipiänsä ja kaula ojona kaakattivat taistelunvalmiina.

"Tuostakohan nuo jyvistä!"

"Käkrää!" parahti silloin jo vanha kana. Toinen oli hyökännyt sen niskaan. Löytö täytyi jättää sille. Siivet harallaan paeta hanttuutti se paikalta voitettuna, surkeasti, vihaisesti kaakattaen. Tovin matkan loitottuansa ja turvaan päästyään pörhistyi se taas, harmistui tappiostansa ja syöksyi kolmannen, rauhassa itseänsä kynivän kanan kimppuun alkaen sitä höyhentää ja sille siten harmiansa purkaa.

"Kaikilla se vain on taistelu... Kellä mistäkin jyvistä!" Jotain sentapaista ajatusta kuvastui Ollin sielussa. Hitaasti alkoi tuki painua pois koko tapaus, ja ajatus veltoni sille.

"Ja miten se vielä rähähti, ruoja!" puikahti toki vielä tapauksesta joku jälkiajatus, ja sitten alkoi taas entinen ajatustylsyyttä, jonkinlainen turtuminen ja tylsistyminen kaikelle, mitä edessä oli, ja hän alkoi työntyä ränsistyneeseen taloon, joka niin yksinäisenä ja viheliäisen ja avuttoman näköisenä mäeltänsä katseli jyrkkien korprien peittämiä vaaramaita, joiden välillä synkkämetsäiset laaksot voimakkaana juovina ristiin-rastiin juoksivat.

* * * * *

Ville Hukka nylki vasikkaa yksin, kun hän tupaan työntyi. Kamarista vain kuului jotain sekavia ääniä.

"Minkälainen siellä on tää... niinkuin tää nyt, tää *ilma*?" alkoi Hukka oitis tultua johtaa häntä puhumaan jostain muusta, vaan ei siitä mökin asiasta. Ei hän siihen vastausta kaivannut, ei odottanutkaan, vaan jatkoi itse kuin olisi vastauksen saanut:

"Tää ilma"... hapuili hän. "Vai niin hän herkesi, että niinkuin sateeksi aikoo painua... tää *ilma*."

Nylettävä vasikka riippui päreorressa, takajalkoihin pujotetusta palikasta ripustettuna. Mahapuoli olikin jo nyletty, ja asiaa edelleenkin toisaalla pitääksensä selitteli hän siinä nylkiessään:

"Niin minäkin tässä, kun nää ilmat niinkuin sateeksi aikovat lientyä... nää ilmat... niin arvelen, jotta vaikka hänen nylkee tään... niinkuin tään *vasikan*..."

Mutta ei sitä vaan tahtonut puhetta nyt tarpeeksi riittää, jos mieli pitää Ollia asiasta loitolla. Selvästi sen tajusi, että se siitä aikoo puhua, vaikka se ei vielä alkuun pääse. Ei se muutoin noin synkkänä istuisi ja miettisi siinä.

"Vai kuinka sinä Olli arvelet... Kuin-, kuinka sinä arvelet, Olli?" hoki hän siinä touhutessaan ja puheen puutteessa umpimähkään.

"Niin jotta mistä?" tarttui vihdoon Olli. Hänkin kysäsi sen vain jotain vastataksensa.

"Ka siitä... tästä... niinkuin tuota..." Hän joutui hieman pulaan, ei ollut selvillä mistä oli Ollin arvelua tiedustanut, mutta selvisi toki oitis ja lasketteli kuin olisi juuri sitä asiaa kysynyt:

"Ka tästä niinkuin tään... tään Roivaan Pekan käräjäjutusta... Niin jotta ottaakohan tuo Roivaan Pekka ja niinkuin voittaa... Sen Närhin tytön asian... sen lapseneläkeasian niinkuin voittaakohan tuo..."

"Ka", yritti Olli, mutta jätti kesken. Ei hän tahtonut päästä asiansa alkuun. Se puhuikin nyt Hukka siinä ja touhusi ja selitteli nylkemistänsä. Viimein hän toki sai ilmoitetuksi vaivalloisen:

"Ka siitähän se Mari kätti vielä puhumaan tästä mökin asiasta..."

Syntyi äänettömyys. Sen lopussa hän nyt lisäsi:

"Niin jotta jos se passaisi vaikka odottaa siksi kun Silja auttaa siinä maksussa..."

Lattian raossa mateli joku hyönteinen. Hän kiintyi sitä katsomaan.
"Mitähän se Hukka nyt sanoo?"

"Tuota noin... että tuota niinkuin Silja!" hapuili Ville Hukka jotain sanoja, millä kierrellä, mutta ei hän nyt löytänyt mitään mielestäänsä sopivia. Olli koki jatkaa:

"Sille jo kirjoitettiin asiasta... Siljalle."

Se tuli niin vaivalloisesti, kuin vääntäen.

"No tuota... Että tuota", hapuili ja touhusi Ville Hukka kierteilyänsä, ja kun asia ei muulla kierteilyllä enää selvinnyt, lähti hän kamariin, sanoen kysyvänsä vaimoltansa. Oitis hän sieltä toki palasi ja nyt selitti:

"Se tuota tää eukko..."

Tuntui vaikealta se selitys. Hän hapuili sanoja, puuhaili asiaa ja mielialaansa hälventääksensä ja hoki:

"Tää... tää eukko se jo kuuluu sanoneen sen kaupan Saukon kanssa niinkuin umpeen... Umpeen .. umpeen kuuluu sanoneen kaupan tää eukko jo..." vilkastui hän loppua hokien. Syntyi äänettömyys. Olli Varis painui vain syvempään kumaraan, Ville Hukka tunsu samalla asian painostavan häntä itseänsäkin ja hälventääksensä jotain, ottaaksensa osaa johonkin, alkoi hän kysellä jotain Marin jalkojen sairaudesta.

"Ka kipeäthän ne vaan ovat", tokaisi siihen Olli lyhyesti. Ville Hukka silloin neuvoa hoki:

"Sinun pitäisi niitä hieroa... niitä jalkoja, tarkotan... hieroa linjamentilla..."

Tuntui aivan hyvältä, kun sai siitä puheenaiheen, että voi selviytyä. Entistä vilkkaammin touhusi hän ja toisteli hokien:

"Linja- ... linjamentilla sinun pitäisi hieroa niitä...
Linjamentilla... linja- ... linjamentilla..."

"Ka sillä..."

* * * * *

Olikin jo iltapuoli. Harmaa päivä oli lientynyt lientymistänsä ja saennut sumuiseksi. Paksu, märkä usma pienensi jo näköpiirikuperan melkoisen pieneksi. Havuneuloissa ja puunlehdissä riippuivat niihin sumusta nesteytyneet vesipisarot. Ei eloa, ei ääntä missään. Vesi-itkuksessa närekorvessa vain lirisivät jotkut vesisuonet, jotka korpipohjan märkyyttä imivät ja juoksuttivat sitä soiden ja purojen saaliiksi.

Paluumatkalla sivusi Ollin tie loivasti tietä kohti kaltevoituvan ahon. Siinä, aivan tienohessa, seiso hänen vanha ruunansa kuin jalat köntässä, hievahtamatta, kuin torkuksissa. Pää oli painunut alas ja nuokkui siinä kuin riippa laiha kaulan varassa, ja sumusta kosteutta imenyt karu harja riippui märkinä suortuvina kaulalla. Isäntänsä tulon huomattuaan ruuna nosti hieman päätänsä, tunsu tulijan, laski päänsä taas entisellensä painuksiin ja jäi torkkumaan siihen.

Sanaakaan puhumatta istahti silloin Olli työtoverinsa eteen kivelle ja painui ainaiseen kumaraan. Sumu yhä sakeni. Alkoi tiuhkaa siitä hiljaa kihoavaa, kostea tiuhua. Vähä-vähältä se lientyi ja sakeni usvasateeksi, ja yhä paksuneva sumu ummisti jo kaikki yhdeksi ainoaksi harmaaväriksi, jonka läpi ei enää tunkenut katse, vaan kaikki peittyi märkään yöhämäryyteen.

Kauan istui hän siinä ruunansa edessä. Oli aivan äänetöntä. Vain kertasen leikkasi harmautta lähikorvesta kuuluva yksinäisen huuhkajan ääni, joka ilmoitti iltayön jo kallistuvan yösydäntä kohti.

IV

Ne olivat Antti Porvalin vanhan Loviisan maahanpaniaiset. Samaa köyhää, avutonta mökkiläisväkeä se oli sekin joukko, toisen maalla värisijöitä kuten Olli Variskin ja muut tuhannen-tuhannet niissä oloissa vapisijat. Mökissä sitä samaista väkeä ja heidän veroisiansa istuksikin nyt penkit täynnä. Ei erikoisemmin puheltu, ei liioin erityisemmin surtukaan sitä mikä oli tapahtunut. Vaimot näyttivät vain hartailta, ja miesväki tupakoi kuin jotain tylsää mietiskellen. Puhuikin joku siinä muutaman sanan, tietysti kuolemasta.

"Niin että mitäpäsi siinä... Mentävähän täällä kerran jokaisen on", jurasi se karkeasti.

"Ka mitäpäsi siinä..."

Ja todellakin, pieni muutos vain: harmaa päättyy umpipimeään.

"Ka Olli... Tulithan sinäkin tätä Loviisaa..."

Se oli Toikan loismies, Simo Viikki, joka niin rennosti tervehti siinä.

"Ka... Tulihan tuota tulluksi."

Ja oitis alkoi Viikki siinä puhua omaan tapaansa. Sehän se tiesikin asiat jos toisetkin, maailmaa laajalti kuleksinut kun oli ja puheissaan viisasteleva ja avosuu.

"Ee-ee, Olli."

Siitä häätöasiasta se niin merkitsevästi, viisaasti siinä jo puhui. Silmääkin jo vilkutti ja oli kuin salaperäinen tiedoistansa.

"Sinä et ymmärrä, Olli... Niin jotta missä se on siinä jutku..."

Se painosti ja vaivasi, mutta olisi hän tahtonut nyt kuulla mitä sillä oli sanomista.

"He-ee, Olli!" jatkoikin se entistä viisaampana ja lopuksi jo selitti:

"Siinä on näet se Saukon saatava... se Heikki Kokon velka..."

Olli älysi sen. Isäntä Ville Hukka oli velkaa Heikki Kokolle ja Kokko Saukolle. Jos Hukan talo menisi vasaran alle, ei Kokko saisi omiansa, talo kun oli kiinnitetty muille, ja silloin hän ei kykenisi maksamaan Saukolle. Tätä talonostotietä se Saukko nyt koettaa omia vähiänsä siis pelastaa.

"Ee-ee, Olli... Se Saukko on, paholainen vie, viisas mies..."

"Ka..." yritti siihen Olli sanoa, mutta pysähtyi, ikäänkuin mielti välillä, mutta sanoi sitten kumminkin lopun:

"Omaansahan se kukin tarvitsee... Niinkuin Saukkokin."

Se tuli noin-vain. Muutamilla sanoilla selittää reuhtoi Simo Viikki asian lopunkin selväksi ja kehuskeli:

"Niin jotta nyt älyät, Olli... Niin jotta se on kaikki vain yksi rengas. Sekä rikkaat että köyhät."

Ja todellakin: koko tämä tänne korpeutunut väki oli sotkeutunut jotenkin toisiinsa kuten sankan närekorven puiden juuret sotkeutuvat toisiinsa ja niin koko korven yhdeksi sitovat.

"Niin jotta tiedät, että asia on niin", tenäsi Viikki kaiken lopuksi vielä.

* * * * *

Kovin ne venyivätkin nyt nämä maahanpaniaiset. Olivat lähettäneet Törmän talosta pyytämään rautanauloja, joilla voisi naulata ruumiskirstun kannen kiinni, ja se hakija viipyi nyt sillä tiellä yhäti. Ollikin oli lähtenyt ulos pihalle, missä avonainen ruumisarkkukin oli. Vaimot siellä liikuskelivat, joskus kohottivat kuolleen kasvoille peitteeksi pantua vaatelappua ja päivittelivät jotain tavallistansa.

"Jo tuo sai hänkin osansa kärsiä. Niin jotta jouti jo päästä pois lepoon täältä!" huokaili siinä eräs heistä. Kovin olivatkin ryppyiset vainajan kasvat: kure oli ahtautunut kureen väliin, ja ikeniin oli jäänyt enää vain jokunen kulunut hammastynkä.

"Ka, ne täytyy meidän itsekunkin kerran jättää tämän maailman ilot, kun aika tulee", huokaili joku toinen äskeiselle.

"Vai mitä, Olli?"

"Ka... Eipähän meillä täällä sitä pysyvää majaa ole", sai hän siihen vastaukseksi kootuksi sanoja. Hitaasti liikuksiva väki kävi kuin vakavammaksi. Päivä paistoi ääneti, kuin valoa hiljaa tiukkuen. Kolmella sivulla uhmali mökin karuja pikkuviljelyksiä jylyä, voimakas korpi, ja neljännellä puolen kehosi loivahko rinne, jota peitti kulovalkean polttama nokinen korpimetsän jäännös, missä suunnattomat puunrungot töröttivät hiiltyneinä, oksat pois kärventyneinä. Sitä lohdutonta jättiläistaustaa vasten leikkautuivat mökki-rähjän piirteet tavallista vähäisempinä, ja kartanolla liikuskeleva kuihtunut köyhäväki oli kuin päivän huolissansa ahertelevaa, oman apunsa varassa puuhailevaa pientä muurahaisväkeä, jonka keskellä avonainen ruumisarkku saarnasi kaiken ahertelun viimeistä umpeenmenoa.

"Mutta kuulehan, Olli!"

Simo Viikki se häntä taas siinä. Aivan olalle lyöden se nyt alkoi siinä lohdutella ja neuvoa:

"Elä sinä vielä sure!"

Tuntuikin Simo nyt olevan oikein reimapäällä.

"Saamarivie, Olli! Ne pitää tässä vaan kohtalot kellistää toiselle kylelleen niin... E-hee!" kerskui se ihan innostuneena hänelle. Sitten jatkoi:

"Jottako ei voitaisi, jos vaan niikseen ruvetaan... Vai etkö usko,

Olli? Häh?"

"Ka... Mikäpä siinä." Jotakinhan sille täytyi siinä sanoa ja myöntää.
Se innostuikin vain ja jatkoi:

"Entäs sinun vanhin poikasi... Kusti!"

Vai siitä se nyt puhua alkaa, siitä jo vuosikymmenen sitten kadonneesta.

"Ka... Kusti", murahti Olli. Mutta se vain jatkoi. Nyt se jo selitti:

"Nääs se tämä Hoikan Antti... Minä tapasin sitä tehtaalla, sitä Anttia... Mitäs nyt sanot, Olli?" käänsi hän jo voitokkaaksi kysymykseksi. Pitihän Ollin näet jo arvata, että Hoikan Antti on jossakin kadonneen Kustin tavannut.

"Ee-ee, Ollit"

Ja se olikin uusi sanoma, vaikka uskomattomalta se tuntui.

"Ettäkö se Antti olisi niinkuin Kustia...?" yritti Olli.

"No... Sapperi!" Simo aivan kuin kiivastui, kun hänen sanojansa ei uskota, ja tenäsi:

"Jottako Simo Viikki valehtelisi!?!... Olli!"

"Ka eipä se."

Ja se olisikin ruvennut siitä puhumaan ja selittämään, mutta keskeytyi, kun tuotiin rautanaulat ja arkun kantta alettiin niillä naulata kiinni.

* * * * *

Siitä mökiltä lähtiessä oli aimo matka suotietä. Kuivana aikana se kyllä kannatti hevostakin jotenkuten, niin että yli pääsi, mutta nyt oli äsken ollut sateita. Liettynyt tie upotti, ja arkku täytyi kantaen kulettaa suotaipaleen poikki. Kuivalle päästyä alkoi kivikkotie, mutta pääsi siinä toki reellä ajaen kärritielle, missä voitiin arkku nostaa rattaille.

Sitä rekitietä he nyt jo astuivat ruumiin saattona. Naavaiset korpikuuset ojentelivat siinä tukevia, voimakkaita oksiansa, milloin puhkoen niillä vapaata ympäristöä, milloin taas tunkien toisten kuusien oksikon sisään. Kaarnaiset jättiläisrungot ikäänkuin julistivat mykkää voimaa, ja pienet juurikuuset tiheivät maarajasta alkavan oksattoman välin, niin että jo aivan muutaman sylen päästä polkuvierestä oli läpinäkymätön rytömetsä. Kaikki se luja, äänetön voima katsoi sanattomana kulkuetta, joka verkalleen vaelsi korven läpi venyttelevää kivikkotietä pitkin päiväisempiä maita kohti.

Oli tyyntä. Päivä paistoi kihottaen, kuin tiukkuun. Olli olisi nyt halunnut Simo Viikiltä tiedustaa tarkemmin Kustista, missä Antti Hoikka oli hänet tavannut ja muuta.

"Niin jotta Olli", tulikin se itse ja alkoi siitä jatkaa:

"Niin jotta se Kusti elää eikä tyhjiä ja turhia nau'u!" kehasi se nyt jo.

Kyllä kai se siis sittenkin totta oli.

"Ja markkinoilla!... Ja komeasti!"

Siis jossain markkinoilla se Antti Hoikka on sitä tavannut ja puhutellut. Herran kiitos että toki elää! Olli koki siinä pysytellä Simo Viikin rinnalla, raskaasti astua kumpsutellen.

"Ja rento peli ja reilu meininki pojalla!" kehui se nyt Kustin elämää. Siis ei köyhyydessä! Häntä hiotti vain se muassa-pysyminen ja kuuleminen.

"Vai ei hän toki puutteessa", ehti hän siinä pistää Simolle. Se innostui yhä.

"Vai puutteessa...! Eee, Olli! Ettäkö maailmantiellä terve poika puutteeseen joutuisi!... Sussaameri!"

Ja hän innostui omastakin puolestansa. Maailmallahan sitä näet hänkin eniten oli ja ylpeili sillä. Umpimähkään kehui hän Kustista jo:

"Rahaa pojalla kuin karvarilla härän vuotaa ja toista kiskoo ruunun selästä irti kuin lahtari nahkaa lehmän selästä."

"Ka!... Mikäpä hänellä kiskoessa!" Niin oli hän herkkä kuin lapsi moiselle puheelle.

Ja se vielä selittikin mistä hän oli päättänyt, että Kustilla on paperirahaa kuin vuotaa:

"Sillä" — kehui se — "sillä kun kerran reilu peli ja rento elämä on pojalla, niin sen tietää, että ei se ilman rahaa silloin..."

"Eipä tietenkään!"

Sehän nyt oli varmaa. Viikki lupasi hakea Kustin käsiinsä vaikka maanraosta, nyt kun juuri onkin taas lähdössä maailmalle rahatyön hakuun. Lujasti hän vannoi:

"Vaikka nuorissa lähetän pojan luoksesi, Olli, ja silloin..."

He pysähtyivät, sillä ruumiskirstun kansi oli siinä kolinassa irroittunut, kun ne naulatkin olivat lyhyitä, vanhoja, vanhasta ovesta irti kiskotuita. Täytyi takoa ne uudelleen kiinni.

"Piru!... Kun eivät järkiään lyöneetkin kiinni puutapilla, niin olisi kestänyt!" sadatteli sen johdosta Simo Viikki siinä välillä, mutta jatkoi sitten äskeistä:

"Silloin, Olli, kun Kusti tuo rahat, niin lyö vaan Saukolle pöytään pennit ja... Eee, Olli!"

"Ka mikäpäsi siinä silloin!" Ja hän alkoi jo toivoakin ja uskoa. Innostuen, aivan polviinsa lyöden hihkasi Simo Viikki jo lopuksi:

"Sipsaameri ja hellereijaa, Olli, silloin vaan!..."

* * * * *

Mutta oli jo päästy kärritielle. Arkku-pahanen nostettiin kärriin, ja ikänsä elänyt hevonen alkoi astuksien vetää kuormaa kirkonkylää kohti. Simo Viikkikin jätti jo entisen asian, astua riuskutteli kärritiellä entistä reippaammin ja kehäsi Ollille:

"Niin että Olli..."

Kuolemasta hän tarkoitti puhua ja järkeillä elämästä omalla tavallansa.

"Että mekin vaan purjehdimme maailman merellä, kunnes nostavat meidät ruumiskärriin, ja sitte senkuin hautaan että tupsis vaan ja multaa päälle ja halleluujaa ja... E-hee, Olli-poika vaan!"

"Ka niin!"

Ja hitaasti alkoi köyhä saattue jonottaa tietä pitkin, joka salomaiden halki nousi ja laski harjulta harjulle ja jonka puolen seisojaksi luja korpi voimakkaana, heittäytyen kuin jättiläismäinen maailmanvuota peitoksi mäkien, harjanteiden ja laaksojen yli.

V

Entiselle kauppiaille Pekka Hyypälle hän oli velkaantunut jo aikoja sitten, silloin kun lapsijoukko oli syömässä suurimmillansa. Karusta korpimaasta ei silloin jaksanut irroittaa kaikkea sitä, mitä iso pere kulutti, ei vaikkapa olikin eletty ainaista nälkää nähden ja vaatteina ainoastaan repaleita ja risoja.

Ja olihan se sitä velkaa odottanutkin. Vuodesta vuoteen oli sitä lykätty, eikä sen koroistakaan voinut olla suuria puheita silloin kun kerran päävelkakin täytyi niin uneuttaa.

Mutta nyt se oli köyhtynyt itsekin, ukko paha. Vahingot olivat vieneet hyvät osansa. Velkojat ahdistelivat yhä tiukemmin, ja usein oli jo ilkuttukin kylällä että:

"Kohta se on Hyypänkin oven päällä ruunun kanki lukkoinensa!"

Mutta olivat toiset sitä pahoitelleetkin.

"Vanha mies!" olivat ne säälitelleet. "Millä hän enää jaksaa itsensä elättää, jos kauppa loppuu!"

Ja sitten vielä kivulloinen vanha vaimo!

"Millä hän senkin raukan leivissä ja särpimissä silloin pitää!" olivat ne surkeilleet usein.

Mutta päivästä päivään se oli toki vielä pelastunut, oli mennä kituuttanut, kun oli velkojensa suun tukoksi työntänyt omat saatavansa. Siten oli hän nyt jo siirtänyt niille Olli Variksenkin saatavan kaikkinsa. Ne, joille saatava oli niin siirretty, kiirehtivät saamaan omaansa aikanansa. Kaikkihan tiesivät, että Olli oli mökiltä menossa.

"Huomenna voivat jo olla saamiset myöhät!" olivat ne uudet velkojat arvelleet ja alkaneet kiirehtiä ehtiäkseen aikanansa, ennenkuin häviävä on tyyten jaettu. Hänet oli toissa päivänä haastettu oikeuteen ja viimeiset — ainut lehmä ja työtoveri, ruuna, — olivat siten joutuneet uhan alle.

* * * * *

Nyt hän oli tullut sitä asiaa Hyypän kanssa vielä kerran sovittelemaan, anomaan lykkäystä. Vaikeaa, vaivalloista ja väkinäistä se alkuunpääsy taas oli, mutta koki hän parastansa.

"Siitä velka-asiastahan minä tulin... Niin jotta jos sitä sopisi vielä odottaa", pääsi hän töin-vaivoin alkuun.

"Tjaa... Tjaa", tihra siihen Hyypä ja selitti, että velka oli jo siirretty toisille. Ei hän voisikaan siinä enää mitään, vaikka kuinka tahtoisikin auttaa.

"Ahtaat ajat... Ahtaat ja kovat ajat!" koki hän puhella ja selittää asiaa.

"Ka", yritti Olli. Ei hän sitä siirto-asiaa selvästi tajunnut. Ei hän yleensä käsittänyt lakipykälää eikä siirtoja, ja nyt humisi hänen päässänsä vain Hyypän ääni epäselvänä. Vaivalloisesti hän koki selvittää jauhaa:

"Olisihan sitä maksettu, vaan kun on siinä ollut esteet..."

Tahtoivat loppua sanatkin. Mistäpä ne nyt otti tässä niin pian. Hän tuijotti kumarassa istuen sillanrakoon ja vaiken:

"Tjaa... Tjaa". Se oli ainoa, mitä Hyypäkään siihen voi sanoa. Puhe näytti loppuvan, mutta taas lähti Olli.

"Siinä kun yhteenkin aikaan tulivat ne hallavuodet", koki hän taas väentää minkä osasi ja jaksoi selittää tilaansa. Hartaalla, huokailevalla äänellä toisteli hänen vaiettuansa Hyypä kuin yksin huokaillen:

"Jaa... jaa ... jaa... Halla- ... hallavuodet!... Hallavuodet lähettää Herra meille itsekullekin ajallansa..."

Ja niin edelleen yhtä vaikeasti. Tuli taas vai tiolo, painostava, raskas vai tiolo.

"Yhteenkin aikaan kun niitä tuli kuusi perätysten, niitä hallavuosia, niin jotta ei puitavaa jyvää jäänyt — niin..."

Mutta mitäpä siitä puhua sen pitemmältä! Kuusi peräkkäistä hallavuotta isopereiseen korpitorppaan, niin... Kyllähän sen Hyypäkin jo lopun arvasi.

Mutta minkäpä hän sille nyt voi, hän, itekin hallavuotensa elänyt.

"Herra... Herra lähettää hallavuotemme meille kaikille ajallansa", toisteli hän vain hartaasti, haluten päästä asiasta eroon; mutta vieläkin jauhoi Olli vaikeatöistä:

"Ja sitte oli jo kasvatettu kolmestikin lehmä tätä velkaa varten, mutta minkäs sille voi, kun aina karhu..."

Taas siinä loppuivat sanat. Taas siinä vaiettiin.

"Jaa... jaa... Jaa, jaa... Jaa, jaa", huokaili vaivautunut Hyypä. Ei hän tiennyt miten vapautua tästä raskaasta asiasta.

"Se tää karhukin etsii ensimmäiseksi nää salomökkiläisen lehmät... Ne kun varakkaammat asuvat rintamailla", selitti taas Olli kuin vaivan alla väentäen ja toivoi sen kaiken auttavan ja saavan ymmärtämään, mikä kuorma on hänen hartioillansa alati painona ollut.

"Hohhoi... Hohhoi." Puoli-itsekseen se Hyypä siinä huokaili, aikoi jo kääntää puhetta jollain keinoin muuhun, mutta ei osunut keksimään sanoja.

"Ja nyt vielä siinä ne Marin jalat", nureksi vaivansa alla hikoileva avunanoja taas ja selitti niistä Marin jaloista:

"Köntistyvät ihan, niin jotta ei enää ala liikkeelle kyetä..."

Vaiettiin. Hyypänkin oli jo niin vaikea olla.

"Tjaa... Tsjaa", äänteli hän siinä ja huokailtuaan hartaalla äänellä että: "vai jo ne Marinkin jalat", ilmoitti hän äkkiä:

"Siinä ei silloin enää auta muu kuin linjamentti!"

Hän kiirehti sitä neuvomaan samassa tarkoituksessa kuin taannoin Ville Hukka: selviytyäksensä irti asiasta. Kun se nyt vain ei ehtisi alkaa uudestaan! Hän kiirehti:

"Miina!" huusi hän äkkiä vaimoansa kutsuen.

"Mii-naa-a!" toisti hän pitkään, kun sitä ei kuulunut. "Miina ho-ooil"

Nyt se toki tulikin. Vaivainen se oli sekin puoleksi, kulki kainalokeppiä tukenaan käyttäen ja ontui pahasti.

"Ne tään Olli Variksenkin eukon jalat kuuluvat köntistyvän, niin neuvoisit sinä hänelle rohtoja", selitteli Hyypä nyt pulasta päästäksensä vaimollensa ja poistui huokailen.

"Vai ovat ne Marinkin jalat jo", huokaili lihavahko, mutta sairas vaimo. "Vai, vai jo ne alkavat Marinkin jalat", toisteli hän polviensa hieroksien, ja kun oli joutunut, alkoi hartaalla huokailulla neuvoa:

"Linjamentti se on ainoa, joka siinä auttaa... Linja — ... linjamentti-mentti siinä auttaa, jos mikään auttaa..."

Hän huokaili, hieroksi polviensa ja selitteli sitä linjamentti-asiaa pitkään, miltei loppumattomiin, ja Olli Variksen korvissa ja päässä humisi kohta yksi ainoa epäselvä käsite: Linjamentti.

* * * * *

Hänen velkansa oli Hyypältä siirtynyt Pekka Kuikalle ja oli nyt jo ennättänyt joutua kolmansiin käsiin: ryöstömiehet olivat ottaneet velkakirjan takavarikkoon jostain valtion verorästeistä. Oli hän siitä nyt Hyypältä lähdettyänsä kuullutkin jo.

Hänen paluutiensä kulki korkean kangasharjun, niisanotun Pirunmäen yli. Siinä harjunselällä, aivan tienvieressä, särki Otto Suokas tervaksia, kun hän ohi aikoi. Se oli kuullut hänen menostansa Hyypän luo, oli arvannut asian ja kysyi nyt kuin pysähtymään ja tarinoimaan kehottaen:

"No?... Mitäs se Hyypä sanoi?"

"Ka... Eipä se mitä."

Hän pysähtyikin siihen ja istahti. Suokaskin rupesi tupakoimaan ja selitti:

"Ka mitäpä se hän enää osaa... Kun jo velkakirja on ruunulla."

"Ka eihän se mitä."

Hitaasti alkoi siitä puhe mennä jurnutella. Sama hänelle oli mitä puhuttiin. Piippuansa imien kertoi Suokas:

"Kylällä arvelivat, jotta mitäpä ne sillä velkakirjalla paljon sinusta hyötyvät... Sen vanhan hevosen nyt voivat ryöstää, mutta paljonkopa sillä saavat!"

"Ka..."

Siihen yhteen sanaan se töksähti häneltä nyt sanottava. Suokas sylkäsi, ikäänkuin mietiksi asiaa, ja jatkoi sitten:

"Nahkan tähden voivat siitä jonkun kymmenen huutokaupassa maksaa... Tää karvari Kuittu oli arvellut, jotta parikymmentä voisi hänkin nahkasta maksaa."

Syntyi äänettämyys. Jotain se Suokas sitten vielä yritteli puhua, mutta ei hän siitä paljoa tajunnut. Kuulihan vain sanat ja sen, mistä se puhui.

"Tervaksia tässä arvelen särkeä... Jos tuota tervalla saisi talvisaikaan sen verran, jotta ruununveronsa jaksaisi maksaa", käänsi se toki lopulta puheen ja alkoi kopistella työtänsä.

Olli nousi ja lähti painumaan alas syvään umpinotkoon, johon tie laskeutui harjulta äkkijyrkkänä

ikäänkuin häviten rotkopohjan sankan, ikivanhan kuusimetsän mustaan pimeyteen.

* * * * *

Pari päivää oli välillä kulunut. Olikin ollut kylmän-koleita ilmoja, mutta nyt oli äkkiä valahtanut mitä lämpöisin kesäilma.

Hän kynti pikkuista metsäpeltopalaansa korvakannon päässä mökistänsä, pienessä metsälampareessa, jota taaja metsä joka puolelta umpesi. Ei kuulunut sinne maailmanmelu eikä päässyt tuulenhengi. Hikinen puolipäivä oli jo ohi, ja päivä alkoi leudota iltapuoleksi.

"No, ruuna!" hoputti hän vanhaa toveriansa kuin pyytäen ja kehotellen. Se kokikin nyhtää auraa ja itseänsä vakoa pitkin autella. Jalka upposi kuohkeaan multa, ja hiljaa kääntyi vakomulta auran luottimen edessä.

Niin he olivat jo kohta tasan kolme vuosikymmentä yhdessä polkeneet vakoa ja samonneet talvikinoksien halki ja kahlanneet umpisilla teillä. Hän tulikin sitä nyt siinä muistelleeksi, nyt kun uhkaavat heidätkin erottaa vielä.

"Trptuu, takaisin, ruuna!" otti hän kyntötieron takaisin, ja kun ruuna sitten taas vakoansa verkalleen astuksi, jatkui muistelu.

"Siitä taitaa olla jo kaksikymmentä vuotta", muisteli hän. Silloin oli loppunut ruoka molemmilta. Että toki olisi lämmintä, oli ruuna tuotu tupaan yöksi, ja viimeinenkin oli silloin tasan jaettu.

"Mutta mitäpä niistä muistella", keskeytti hän ne muistelmat omista avuista. "Yhtä perettähän sitä oltiin, ja sinä sait vain oman osasi."

"So, ruuna!"

Aurankärki siinä vain hapasi salakiveen, mutta nyt sitä voi taas jatkaa. Aura-pahanen viilsi jälleen multaa, ja vanhojen muistelu kulki sitä rintaa asiasta toiseen.

"Sitten tuli se seuraava, se kova talvi", muisteli hän. Sinä talvena oli ruuna ollut koko perheen turva ja pelastus. Jalkatöillä ei olisi ansainnut mitään, mutta ruunalla hän oli päässyt loitomma työnhakuun, löytänyt vetotöitä, joilla toki jotain ansaitsi, ja niin oli päästy sen pahan talven yli kesäoloihin. Niin oli sittemminkin hyvin usein keinoteltu ahdingon yli helpotukseen.

"Ruuna-rukka... Mutta eiväthän ne toki sinua ilkeä ottaa", puheli hän siinä kuin selitellen, rauhoitellen. Ruuna päristeli.

"Ymmärsiköhän tuo sen puheen?" pisti Ollin päähän. Tuli jo miltei paha olla. Hän koki auttaa ruunaa työntämällä auraa.

"Ehtii se Kustikin tulla vielä siksi... ennen käräjä-aikaa", koki hän siinä selitellä, ja astunta näytti käyvän raskaammaksi.

"Niin jotta..."

Hän yritti sitä vakuuttaa, mutta ei kuitenkaan... jätti kesken... Mene tiedä tokko sittenkään ehtii Kusti, vaikka se Simo Viikki niin kehui... Vihtarakeet vain narisivat, ja mykkä multa kääntyi äänetönnä luottimelta vakoon vuotaen. Hän hapuili jotain uutta sen sumuihin häviävän Kustin sijalle. Löysikin hän sen ja arveli:

"Mutta ainakin Silja... Kun saa kirjeen, niin se auttaa."

Taas se päristi ruuna ja puistalti päätänsä. Epäiliköhän tuo!

Voi isäntääsi, ruuna!

Vako jatkui, vyyhteytyi toiseen vakoon. Kynnös laajeni. Käännetty multa imi hiljaa leutoa iltavaloa. Alkoi jo lientyä syysillaksi. Hikinen kyntäjä oli riisunut jo ruunansa ja laskenut sen syömään kynnöksen ruohoiselle pientarelle.

Ja hän itse?

Ei tehnyt mieli vielä mökille. Mitäpä sielläkään! Hän istahti piennarkivelle, painui kumaraan ja mietiksi. Piikkopaita oli avautunut ja oli paljastunut laiha rynnäs ja olkapää, joista kihosi suolainen hiki.

Eikä ruunakaan nyt näyttänyt haluavan syödä. Hitaasti astua kompsutteli se isäntänsä eteen, pysähtyen siihen, ja kuin hyväillen nuoleksi suolaista, hikistä olkapäätä.

He olivat kaksi kovien päivien yhteentakomaa työtoveria.

Jumala, olematon tai oleva! Siunaa meille kärsimystä, ei kuviteltua, vaan todellista! Se yksin meitä jalostaa, puhdistaa ja maan tomusta Sinuun nostaa.

VI

Oli siitä Kustista nyt jo pieni vihi saatukin, Mölsän Antti, joka oli lähtenyt Simo Viikin matkoihin, oli kääntynyt välillä pois ja toi sanan, että Simo oli saanut jo tiedon sen olinpaikoista. Ei hän vaan muistanut sen paikan nimeä, mutta jossain se oli siellä etäällä maailmanperällä. Sinne oli Simo Viikki lähtenyt ja uhannut toimittaa Kustin takaisin, oli mikä oli.

"Tuo se Herra toki avun!" nureksi jo silloin Mari kiitollisena. Olokin tuli hieman helpompi.

"Kunpa vain jaksaisimme Häneen uskoa ja olla Hänelle kaikesta kiitolliset!"

Niin hän siinä kytystellessänsä nureksi ja alistui, ja nivelet kuivuivat yhä ja nisahtelivat entistä kuuluvammin.

"Tuo, tuo se Herra avun", se oli hänen ainainen, sokea, ajatukseton uskonsa.

"Ka tuohan se", murahti siihen Ollikin mietteissään eläen.

* * * * *

Mutta yhä se Kusti vain viipyi, ja naapuri-akatkin tulivat puheillansa järkyttämään jo liiankin aroiksi ja kerkeiksi käyneitä mieliä. Ne puhuivat siitä hädöstä ja ryöstöstä ja sillä tavalla tietämättänsä pelottelivat. Varsinkin Riipan eukko, Liisa, siitä hölötti. Se olikin koko näiden saloseutujen keuhko. Nytkin se taas siitä puhui ja juorusi: "Kauppamieheksihän se aikoo, paholainen... en paremmin sano, tämä Hotakan Mikko!... Vaikka miehellä ei ole varoja muuta kuin minkä vähän sai, kun möi ne ainoat kaksi lehmäänsä!"

Siitä hän nyt juorusi ja hölötti pitkän jutun ja siunaili ja sadatteli:

"Mutta rytkyläiseksi vaan aikoo... savipatojen ja muun rihkaman kaupalle talven tultua lähteä, ja tähänhän se sinun ruunasi aikoo hevosekseen niille matkoille huutaa!"

Semmoiseksi se nyt vielä muutaman talven kelpaisikin, olivat ne kylällä arvelleet. Ei siitä oikeaksi työhevoseksi olisikaan enää.

"Vai rytkyläiseksi se Mikko aikoo?" nureksi Mari jotain sanoaksensa.

"Niin... Sanos muuta, paholainen", innostui Liisa ja vannoi:

"Mutta näkisipäs, jos minä sen akkana olisin, tokko ei kestäisi työn ääressä, vaan lähtisi kaiken maailman konsteilla pitkin tietä leipäpalastansa kokoamaan!"

Ja sitten hän puhui ja juorusi sekaisin kaiken maailman asiat. Puhui hän Annastakin, heidän naimisissa olevasta tyttärestänsä, joka perheineensä siellä tehtaalla asuu. Kokon eukko oli siellä käynyt, ja hyvissä varoissa kehui Liisa niiden siellä elävän.

"Ja jopa nyt... Pirukos heillä on varoissa eläessä, kun tehtaassa rahatöissä ovat!" ynseili hän. Suututti häntä jo aivan tämä oma köyhä korpieläjien olo ja elämä niiden tehtaalaisten elämään verratessa.

"Saa täällä", ynseili ja toraili hän, "saa täällä kesät ja talvet ryhkiä ja rehkiä, eikä sen vertaa heru, jotta kerrankin saisi mahanpohjasta nälän pois ajetuksi!"

Aivan hän tosissaan jo kuohahteli, ja Marikin ehti nyt jo tarttua puheeseen.

"Vai hyvästi se toki Annan joukko siellä", hyvitteli hän. "Kunpa Herra toki hänelle leivän ja särpimen siunaisi!"

Ja Liisa yltyi ja kehui omasta päästään yhä lisäten, ja samalla hän itse uskoi omatkin laskettelunsa tosiksi.

"Ja mikä heillä olisikaan eläessä varoissa!... Kun molemmat kuuluvat nyt käyvän tehtaassa ja Anna itsekin vetelee miesten palkkoja, niin..."

Aivan se kävi hänelle jo kateeksi se Annan hyvä olo siellä tehtaalla. Hän uhkasi jo myödä kaikki kampsunsa ja itsekin muuttaa tehtaan töihin, pois koko korvesta.

"Mokomastakin nälkäpesästä!"

* * * * *

Niin oltiin. Odotettiin päivä, toinen... useakin. Ei vaan kuulunut Kustia, ei Simo Viikkiä. Odotettiin vielä ja toivottiin. Uusi hätäytyminen alkoi painostaa, viedä yönet ja masentaa päivin. He olivat jo kuin lapsia: ikänsä eläneitä lapsia. Vähä sai heidät jo levottomiksi.

Eikä Siljaltakaan kuulunut vastausta. Laskettiin jo syyskäräjien aikaa, että ehtiiköhän siksi Kusti ja Silja.

"Ei niihin käräjiin tässä enää kovin pitkiä ole", huolestutti se jo mieltä, ja silloin alkoi Mari yhä useammin kehotella Ollia menemään Annan puheille, jos se voisi auttaa ainakin siksi, kunnes Silja lähettää tai Kusti joutuu.

"Kun hänelläkin nyt kuuluu siellä parempi olevan, niin mene tiedä jos hän", arveli Mari miehellensä Liisan ilmoitusten rohkaisemana.

"Eikä tästä nyt tehtaalle niin kovin pitkä matka... Viisikymmentä kilometriä vain... niin jotta parissa kolmessa päivässähän tään matkan..."

Niin hän sitä selitteli ja arveli.

"Tottapahan Luoja sitten taas hänellekin siunaa, jos nyt vanhempiaan hädässä auttaa."

"Ka", alkoi jo mieskin hiljaa suostua. Ei siitä tosin suuria toivottavia ollut, mutta mihinkä siinä muuhunkaan enää turvautuisi.

"Ka... kunhan vaivainen kaikki kokee... niin sittepähän koettuaan kaikki tietää", lupaili hän Marille jo sitä lähtöä. Se kokikin nyt selitellä siinä, että ei se nyt ihme olisi, jos Annakin vähän auttaisi.

"On sitä saatu hänenkin tähtensä tässä yhtä ja toista kokea."

Väkisinkin veti se nyt mielen niitä koettuja muistamaan... Ei se niin valoisaa ollut. Siinä kytystellessään muisteli kuihtunut äiti:

"Silloinkin kohta synnyttyä..."

Se oli ollut talvisaika ja hallakesän jälet huokuivat kalseina. Hän muisteli:

"Ainoa paita piti repiä lapsenrievuiksi ja koko talven sai sitte itse paidatta... Ohkainen hame siinä vain suojana..."

"Mutta mitäpä niistä muistelee, kun mikä on kerran kestetty ja eletty!" tyytyi hän nureksien kuin itseksensä, ja hiljaiseksi aivan alentui ääni, kun hän sen kaiken yli veti sovittavaksi peitteeksi lieventävän:

"Onhan niitä tässä eletty jo pahempiakin päiviä kuin ne..."

* * * * *

Manu Juuppaa pitivät useimmat puoli-renttuna, mutta kaikki myönsivät, että hän oli saanut viisautta ja lahjoja yllinkyllin. Joskus se oli saarnailutkin, maallikkona tosin vain, kyläsaarnaajana. Mutta toisin ajoin oli taas voittanut heikkous. Hän oli ryypiksinyt, kierrellyt maita-mantereita ja ilmestynyt sauva kädessä kulki milloin siellä, milloin muualla, sukellellem ilmoille kuin kala vedestä. Alussa olivat papit hänestä pitäneet, mutta nyt ne jo alkoivat vieroa, suhtautua häneen varovasti. Olivat näet alkaneet vainuta hänen saarnoistaan jotain harhaoppia.

Nyt se sattui tulemaan Olli Variksen mökkiin, samaan aikaan kun Kiurun Liisa siellä hieroi Marin kipeitä jalkoja linjamentilla.

"Joshan se auttaisi... linjamentti", puheli siinä Mari ja kerrottuaan miten sitä oli neuvonut käyttämään sekä isäntä, Ville Hukka, että myös kauppias Hyypä, kun Olli oli käynyt niiltä apua anomassa, arveli hän:

"Mene tiedä, jos se Herra sitä tietä lähettikin jonkun avun."

Hieroja siinä huokaili jotain hurskasta ja harrasta. Puhe johtui kärsimyksiin, syntiin, vanhurskauteen ja semmoiseen.

"Sillä kun sitä ei meillä olisi syntiä ja olisi Herran vanhurskaus, niin ei ahdistus ja hätä näin luokonaan päälle pakkaisi", vaikerteli siinä Mari.

"Ei, ei... Ei se pakkaisi. Hohhoi!" Hartaasti, kernaasti yhtyikin häneen siinä Kiurun Liisa. Kuin alistumisen kautta ylentyen jatkoi hän aivan haikeasti:

"Mutta kun me..."

Miettiesssänsä sanoja puhui hän jotain linjamentin hajusta ja valmiiksi jouduttuansa lopetti hartaalla jatkolla:

"Kun me olemme ynseitä ja paatuneita ja luotamme omaan itseemme, niin..."

Loppu oli tietysti sanomattakin kaikille selvä. Nureksien myönsikin Mari:

"Ka kunpa se oma-vanhurskaus saa meissä vallan, niin se unehtuu meiltä se oikea... se Herran vanhurskaus."

"Nii-iin. Niin se unehtuu. Hohhoi!"

* * * * *

Manu Juuppa oli kuunnellut keskustelua tarkkaavasti, viisaasti mietiksien. Nyt hän tarttui siihen.

"Ettäkö... E-ettäkö?" veteli hän kuin ajatellen. "Ettäkö siis vain Herran-vanhurskaus... Vain ja ainoastaan sekö?" kysyi hän lopun rutosti. Vaimot katsahtivat häneen, mutta ei se nyt näkynyt olevan juovuksissa. Voi sille siis vastata.

"Ihmisvanhurskauskos se sitte!"

Marin ääni oli sitä sanoessa kielteinen. Ei hän siihen ihmisvanhurskauteen luottanut.

"Pettää se se oma-vanhurskaus. Onhan vain porras, jolle polet, ja luulet siinä laudan olevan, mutta onkin siinä vain tyhjä kohta", vaikerti hän siinä tapansa mukaista nyreksintäänsä jatkaen.

"Pettää... pettää... pettää!" Niin haikeasti todisti Kiurun Liisakin sen. Manu Juuppa nuuskasi tyhjiä näppejään.

"Entäs sinä, Varis?" kysyi hän nyt äkkiä. "Niin jotta mikä vanhurskaus se on se oikea... niin jotta se olisi se oikea Herran-vanhurskaus?"

"Ka..."

Sitä samaa hän tarkoitti kuin vaimotkin. Kyläsaarnaaja oli äkkiä joutunut alallensa. Varsinkin nyt viime aikoina oli hän alkanut saarnailla uusia, omia oppejansa, ja aina hänelle olivat korvatkin kallistuneet, ainakin siksi ohimeneväksi hetkeksi.

"Mutta minä Manu Juuppa!" alkoi hän nyt ihan juhlallisesti. "Minä Manu Juuppa sanon sinulle, Varis, jotta niks!... Niks vaan!... Niks!" toisti hän kuin lyöden. Kyllä ne vaimot älyisivätkin mitä hän tarkoitti. Voitonvarmana kysyikin hän siis:

"Eikö niin, Varis?... Että vaan niks?"

"Ka..."

Se oli Ollille epäselvää hieman sen puhe nyt. Siksipä hän keskeyttikin siihen "ka"-han ja käänsi kysyen:

"Niin jotta miten: 'niks'?"

"Mitenkähkö niks?" alkoi Manu, otti oivan sauvansa, sylkäsi suun puhtaaksi ja selitti:

"Siten niks, jotta sinä saat vielä nähdä mikä vanhurskaus se on, joka saa maan periä!"

Ne muut vaikenivat nyt. Ei hänen kanssansa yleensäkään ollut hyvä lähteä ihan umpimähkään.

Voitokkaana veti hän silloin Variksen Ollille pitkää viisasta:

"Aa-aa, Olli!... Aa-aaa!"

Syntyikin kuin vaitiolo. Olli Varis näytti syventyvän kumaraansa. Mutta pian ne vaimot selvisivät toki ja alkoivat omaa puoltansa pitää:

"Kunhan sitä sinullakin olisi ehdustus, niin tokkohan et turvaantuisi siihen, jolle nyt olet ynseä", nureksi siinä Mari jo puuhailla kytystellen. Mutta ei se auttanut. Manu Juuppa yhä vain tiukkeni. Kainalosauvan nojassa se siinä taas juhlallisesti ihan:

"Mutta minä... minä Manu Juuppa!" alkoi se, puhui parilla sanasutkauksella taas suuret, pitkät asiat selviksi ja sen tehtyensä selitti:

"Jos meillä ei ole muuta kuin se, jotta sanomme vaan jotta: 'Herra, Herra', niin meillä ei ole muuta kuin se tyhjä niks!"

"Niks vaan!" löi hän innoissaan aivan näppiä ja iski vieläkin kerran sillä sanalla: "Niks!"

Miten se nyt siinä olikin taas omalaisensa! Ei sen kanssa nyt haluttanut kiistoille ruveta.

"Minäkin esimerkiksi!" alkoi se nyt.

"Minäkin, Manu Juuppa, juon ja... niinkuin maailmassa elän, kun ei ole itsessä vanhurskautta... No mutta mitäpä niistä!" käänsi hän äkkiä, aivan kuin masentuen. Jotain hän vielä puhui synneistänsä, mutta myös miten hän niistä aina kuitenkin nousee ja nousee, kun vain saa oikeasta päästä kiinni.

"Ja niin se, Varis", kääntyi hän Ollin puoleen, "niin se käy sinullekin, että saat nähdä, jotta missä se pitää se vanhurskaus olla, jotta se olisi se oikea Herran-vanhurskaus... Aa-aa!"

Se tuli taas niin viisaalla äänellä se pitkä aa-aa. Yksin hän siinä nyt oli voitolla, ja toiset vaikenivat.

"Sinäkin näet, jotta ei ole mitään Herranvanhurskautta, jos me itse emme sitä tee!"

"Ka... Niin jotta tuota..." yritteli ja sotkeutui synkkänä istuksiva Olli. Mutta se katkasikin äkkiä selittäen:

"Esimerkiksi jo Jeesus... Miten se jo hänkin sanoi?"

Eivät ne nyt häntä ymmärtäneet, mutta ei hän sitä huomannut, vaan jatkoi kuin ymmärtäneille:

"Hänkin, Jeesus, näet sanoi jotta: jollette te itse anna anteeksi ja... niinkuin tee vanhurskautta, niin ei sitä Isäkään... No?"

Hän odotti vastausta, mutta tuvassa-olijat vaikenivat. Hän tunsu voittaneensa, saaneensa asian selväksi ja ikäänkuin ilkkui voitollansa.

"Niks, niks vaan, Olli Varis!... Niin jotta ei se Isä itse vanhurskautta tee, vaan meidän se on tehtävä, jos mieli... Niks vaan..."

Vaiettiin. Ne tuntuivat miettivän.

"Vai mitä, Olli?"

Hän kysyi sen voitonvarmana.

"Ka... Tässä tuota", yritteli Olli, mutta töksähteli ajatukseensa sotkeutuneena, ja rutosti, voitokkaana, kuin lyömällä katkasi silloin Manu Juuppa lyhyellä:

"No!"

"Sehän on selvää!" sanoi hän sitten ja tenäsi selittäen:

"Sinäkin, Varis, lähdet nyt hakemaan lapseltasi apua... Mutta etkö sinä jo Ville Hukalta?"

"Ka kävin."

"No!"

Se tuli niin voitokkaasti. Miksi siis enää lapsiesikaan Herran-vanhurskauteen luottaen niiden luo lähdet. Yhtä voitonvarmana hän kysyi:

"Ja mitäs sait?"

Vaiettiin.

"Linjamenttia!" vastasi silloin Manu Juuppa itse.

"Entäs Hyypältä... se on mitä sait?" tenäsi hän lisää ja taas vastauksen puutteessa vastasi itse:

"Linjamenttia!"

Se oli hänen saarnaansa, hänen selitystensä.

"Aa-aaa!" veti hän entistä voitokkaammin jos viisaamminkin, varustautui sanomaan kaiken lopun, tekemään johtopäätöksen. Hän käväsi sylkämässä, palasi, jatkoi:

"Ja nyt minä, Varis, sanon sinulle mitä on Herran-vanhurskaus, jos me itse emme sitä tee... Se on..."

Hän kumartui aivan kuin korvaan kuiskaamaan, kuin jotain suurta salaisuutta muka sanomaan.

"Herran-vanhurskaus, jota me ihmiset emme tee, on..."

Yhäkin viisaammaksi hän siinä alensi ääntänsä ja ikäänkuin kuiskasi omituisesti:

"Se on — tippa lin-ja-ment-tia!"

VII

Sinä kesänä uhkasi tulla huono vuosi näilläkin seuduin. Kevätkylmät ja myöhempi kuivuus oli hidastuttanut kasvullisuutta. Ruismaat olivat harvakortisia. Tähtkä piipotti siellä, toinen täällä, ja harmaa kastikaisheinä aaltoili niiden välillä pehmeänä. Ei siitä suurta satoa odottaa sopinut. Kitukasvuisia olivat toukoviiljatkin, ja heinämaita, varsinkin huonompia, peitti lyhyt, palanut siankarvaheinä.

Ei ihme, että työansiot olivat vähissä ja että moni, kun katsoi talvea kohti, näki jo sen kalseat harmaavärit entistalvisia kylmempinä. Totuttuhan näihin kyllä oli, mutta sittenkin se vilun tulo puistatti ihoa. Ei sille näkynyt tottuenkaan kukaan tyyten turtuvan.

Mutta vielä huonompia kuului Pohjois-Suomesta. Halla oli siellä jo alkukeväestä näpistellyt perunanvarret. Ennen juhannusta se oli ne polttanut ihan mustiksi ja jo näpsinyt ensi korjuun viljakaasveistakin. Kovatalven uhka oli alkanut silloin jo nousta ja hiljaa hämärtää, ja ilmiselväksi se oli valennut heinäkuun-hallojen aikana, jolloin kato oli yhdellä yökäynnillensä korjannut miltei kaiken, mikä oli sen henkäyksien ulottuvilla: suomailta ja niiden läheisillä alavistoilla.

Ja vaikutukset alkoivat oitis näkyä. Tyynestihän se oli sivuutettu sekin halla-aamu, sillä minkäpä sille käyneelle ja pois menneelle kukaan enää mahtoi. "Taisi olla hallayö", oli vain arveltu ja lisätty että: "Käviköhän tuo senkin ja senkin viljelyksillä?" — tai jotain semmoista, vanhaa, totuttua, ja hiljaa oli alkanut ihmisvirta painua hallanjäliltä Etelä-Suomea kohti työnhakuun. Kuin joutsenet, jotka tajuavat olevansa turvattomia ja heikkoja talven lujien voimien edessä, jättävät kesäiset metsälammikkonsa ja laulaen vain haikean laulunsa alkavat muuttolintuina etelään suoltua, niin ne lähtivät nämäkin avuttomat kohti tuntematonta harmautta yksitellen, joskus parittain, kolmittain.

Muuttolinnut! Jossain, missä aavistivat työtä olevan: tehdaspaikoissa ja semmoisissa, ne kokoontuivat sitten joukoiksi, parviksi, elelivät kodittomina, ja heidän tulonsa lisäsi yleistä työnpuutetta ja työtä etsivien lukua.

Jalo työ, sinä helmien helmi, sinä, jota paetaan ja jonka tekoa semmoisenansa häpeillään, peitellen ja koristellen sinut jos millä uhrautuvaisuuden silkkiliinoilla, miten sinäkin kirkastut ja osotat olevasi kalliskin, kun kesäpakkakanen sinut vitilumellansa puhdistaa ja aamusäteissä kimaltelevan kuuraverhonsa sinun ylitsesi vetää!

Niin: silloin vasta me ymmärrämme sinut, ja pois joutavat risat ja harsot ympäriltäsi, ja sinä hohdat meihin jalostavaa kirkkauttasi kuin hangella tulikirkkaana palava ja kimmeltelevä puhdas pakkasensilmä, joka palollansa kuluttaa kaikki huonot ja veltostuttavat itiöt ja idut pois.

* * * * *

Tehtaalle, jossa Olli Variksen tyttären, Annan mies oli työläisenä, oli näitä työnhakijoita kokoontunut jo taaja parvi. Mutta työtä ei ollut entisellekään vaelle, ei puolillekaan. Osa tehdasta näet seisoi, Huono aika ja tehtaan huonot raha-asiat olivat herpaiseet sen rautaisten jäsenien voiman, ja ääneti oli se alkanut hylkiä pyörien ääressä ahertelevia työläisiä. Toinen toisensa jälestä sai poistua.

Mutta niitä avuttomia, joita rautainen tehdas tunteettomana luotansa hylki, niitä imi itseensä työttömien yhä kasvava parvi. Siellä oli heillä yhteistä. Siellä sykki suoni samaa. Siellä, ainoastaan siinä joukossa ymmärsi jokainen heistä toistansa sanoitta, sillä jokaisen veressä sykähteli sama, yhteinen, yhdistävä avuttomuudentunne, ja kaikkien silmien edessä hämärsi sitä yhteistä harmaata... harmaata, harmaata ja ainoastaan harmaata, eikä mitään muuta.

Nyt ne olivat alkaneet päiväiseen aikaan kokoontua ihan siihen tehtaan lähelle. Ei siellä ollut kellään mitään erikoista, ei tehtävää, ei kuultavaa, mutta se paikka sittenkin veti. Voihan siellä toki kuluttaa aikaansa, istuksia, puhellakin, kun ei muuta senkään parempaa kuitenkaan ollut.

Ja puhettahan siinä sukeutui. Joskus se oli vilkastakin, harvasanaista toki useimmiten. Siitä yhteisestä asiasta eniten puhuttiin, ja juuri silloin aina harvenivat sanat. Siinä mäen alla kohosi se musta, iso tehdas-rumilas kuin mikä hirviö, elottomana, kylmänä ja kivikovana, päästäen savutorvestansa laihaa savua, joka tuuli-ilmalla siinä huiski ja vatvoutui ja tyynellä huippeni ja hävisi, minne lie hävinnytkin.

Sitä kummitusta siinä katsottiin useimmiten. Varsinkin akat istuksivat vakavina ryhmissänsä. Miehistä toki joku aina koki leikinlaskuksikin panna, kuin mieliä sillä vireillä pitääksensä.

Tuomas Lurkki — hän se oli niistä leikkisin. Hän se ei huoliansa sanoihin näynteille pannut.

* * * * *

Tänä päivänä siellä olikin tavallista vakavampaa. Taivaskin mataloitui yhä vain harmaammaksi pilveytyen, ja yksitoikkoisina töröttivät mäen karut petäjät.

"Suikon eukko sieltä tulee", äännettiin jossain ryhmässä. Tulija oli Olli Variksen tytär, Anna, joka sieltä mäkeä ylös nousi, tyhjä maitokannu kädessä. Ohut karttuunihame repatti säärien peitteenä kuin mikä repale, ja tukasta riippui joukko suortuvia jo piloille purkautuneesta, vanhasta kampauksesta irrottuneina.

"Kävin maitoa etsimässä, niin pahahenki kun ei saa enää mistään!" tuskaili se siinä äkeissään, kun eräeseen joukkoon yhtyi.

"Ei lypsä lehmä!" pisti siihen Tuomas Lurkki. Tehdasta hän sillä lehmällä tarkoitti, ja ne toiset ymmärsivät hänet oitis.

"Ei lypsä", pääsi joltakin mieheltä kuin huokaamalla, ja useat vakavat katseet kiintyivät tehdasrumilaaseen. Nurisematta, mitään tutkimatta olivat he sen sisälmyksissä ahertaneet, imettäneet sillä hikensä ja kaikkensa, tyytyväisinä kun vain saivat siellä ahertaa ja palkkioksi niukan leipäpalansa saivat. Mutta nyt se oli heidät hylännyt ja he tunsivat olevansa turvattomia ja voimattomia. Oli hiljaista, äänetöntä ja vakavaa. Vihdoin alkoi Anna äkäillä, kuin yksiksensä tuskitella.

"Millä pirulla tässä ne kakarat jo syöttää... Ja ukkokin siinä muun työttömyyden lisäksi taas potee ja kituu, jotta... Ihan tässä jo hapsset päästä hajoavat", äkäili hän siinä. Kaikki istuivat ääneti, vakavina. Ainoastaan Tuomas Lurkki pani taas reiluksi puheeksi.

"Mitä sinä nyt turhasta vielä, Anna, äkäilet!" alkoi se ja tiukkasi:

"Sillä kyllä sitä vielä parempaakin porattavaa tulee, kunhan tässä..."

"Parempaakin... Siinä taas sitä vanhaansa!" ynseili Anna kuin puoli-vihassa. Mutta Lurkki aivan kuin innostui ja kerskui:

"Kunhan, Anna, talvi tässä tulee ja alkaa vasaroillansa paukuttaa, niin silloin sitä, Anna!... Silloin sitä, kuule, lyödään toinenkin rautanaula ruumiskirstun kanteen jotta jutkahtaa!"

"Äs siinä!" Ihan hän oli sille jo suuttua. Ja jatkoi:

"Tässä jo muutenkin hätä kaluaa ja syö, ja siinä vielä ilkkuu, jotta... Herra-isä!... Mikä sille ukko Pisille siellä!" käänsi hän äkkiä kuin säikähtäen. Se antoi siellä ylen.

"Oksettaako sinua? Herra-isä siunaa!" hätäili siinä Anna.

Mutta meni se toki ohi.

"Se etoo vaan sydäntä!" selittää tokasi ukko itse. Kaikki arvasivat sen syyn ja vaikenivat. Tuomas Lurkkikin vaikenä nyt. Kuin hätäytyen kysyi Anna ukolta:

"Etkö sinä ole... syönyt...?"

Oli jäädä kesken koko kysymys, sillä arvasihan sen. Eikä ukko siihen vastannutkaan, eikä kukaan vastausta odottanut, ei ääntänyt. Kaikki suonet vain nyt löivät yhteen, sykähtäen tavallista hellemin, kuin yhteistä kipua ja kuumetta tuntien, ja veren hienot siteet sitoivat avuttomien sydämiä hiljaa toisiinsa siteillä, jotka ovat niin katkeamattomia kuin mikään inhimillinen olla voi.

"E-ei tässä auta enää vanhat evankeliumit ja lait!" äänsi viimein Tuomas Lurkki kuin ajatellen, puolitseeseen, ja korvallistansa raapaisten hän lähti kuin mietteissään yksin laskeutumaan mäkirinnettä alas.

Oli niin painostavaa. Kun Anna hetken kuluttua palasi mäeltä kotiinsa ja kulki sillan yli, seiso siinä Tuomas Lurkki sillan kaidepuuhun nojaten ja katsoi koskea, jossa aaltopaljous tappeli yhtenä mylläkkänä vyöryen. Aalto paiskasi siinä aaltoa kumoon, ja pauhaten syöksyi taisteleva vesipaljous siellä alla mykkänä lepäävää kosken kalliopohjaa myöten alas suvantovettä kohti.

Tuomas Lurkki katsoi sitä ääneti. Mutta syystalvella nostettiin suvannosta hänen koskessa runneltunut ruumiinsa eräänä iltana, jolloin pakkaneen punasi taivaan länsirannan tuliseksi ja löi lujilla vasaroillansa lyhyitä, armottomia iskujansa.

* * * * *

Näinä päivinä saapui Olli Varis tyttäreltensä apua pyytämään. Siellä tehtaalla oli nykyisin liikuskellet saarnaajia, ja Annakin oli käynyt niitä kuulemassa, vaikka mies oli morkannut että: "mitä siellä niiden perässä juoksee". Ei hän ollut niistä pitänytäkään, ja Manu Juuppa, joka aivan äskettäin oli saapunut, olikin ne omituisilla saarnapuheillansa jo karkoittanut pois koko tehtaalta. Manun omintakeisissa puheissa oli näet jotakin uutta, semmoista, joka käänsi ihmisten mieliä ajattelemaan ja veti pois toisten saarnaajien ympäriltä.

Ja miten odottamatta se isä nyt tulikin! Ei hän osannut ajatellakaan moista.

"Ka isäkö se!... Herra-hyvä siunatkoon!" pääsi Annalta tervehdysten asemesta, kun Olli työntyi huone-pahaan. Koki hän toimittaa sille istuintakin, touhusi ja kuin harmitteli:

"Ei tässä ole istuintakaan... kun nuo rytkyvähätkin tuossa pitkin penkkejä... Istuu nyt isä siihen!" kehotti hän saatuansa risat haparoiduksi penkiltä pois.

"Niin jotta vieläkö sitä mitä kuuluu?" sai hän jo siinä kysäistyksi.

"Ka mitäpä tässä."

"Tässä meillä kun semmoinen ahtauskin on... kun on tätä perettä silmät ja korvat täynnä eikä huonetta muuta kuin tää pikkuinen soppi", jatkoi Anna kuin äkäillen tai harmitellen ja ikäänkuin ei olisi isänsä vastausta kuullutkaan.

"Mitä vaan itsellesi?" jatkoi Olli sitä omaansa, kuulumisasiaansa, painuen jo kumaraansa samalla.

"Mitäpä tässä... hohhoi... näistä meidän kuulumisista", huokasi Anna siihen, pyyhki helmallansa erään lapsensa nenän ja jatkoi haikeasti:

"Tuo ukkokin kun tässä vielä muun työttömyyden lisäksi rupesi kitumaan... Ja sitte vielä tuo yksi kakara rokossa..."

Rintatautinen, luukolotusta poteva mies, joka makasi rokkotautisen lapsen vieressä samoilla risoilla, oli kohottaunut puoli-istualle. Näki ettei siitä enää olisi eläjäksi ollut. Kellertävä nahka peitti miltei paljaita, lihattomia luita. Jäsenet näyttivät koukkuisilta. Elottomat silmät kiiluivat tylsinä syvällä silmäkuopissa, ja kun hän avasi suunsa puhuaksensa tai muuten, oli kuin olisi luuranko irvistänyt.

Ooh! Puistatuksen olisi luullut käyvän katsojan läpi.

"Tehdas tässä seisoo, niin on köyhät ajat", sai se siinä toki puheeseen-pääsyksi heikosti äännetyksi ja alkoi sitten raskaasti, pää nuokuksissa huohottaa.

Sitä kurjuudenkuvaa, tätäkin, yhtä lukemattomista! Ei astioita, ei huonekaluja. Pöytä-pahanen vain, jokunen vanha savivati, nokinen keittoastia ja joukko räsyjä ja risoja sekä seitsemän pörröistä, resuista

lasta, jotka kasvot likaisina katsoa töllöttelivät tylsinä, mietteettöminä. Joku niistä imeksi sormiansa, toinen kaiveli nenäänsä ja pisti suuhunsa minkä sieltä sai.

Herra armahda!

"Se on tää tehtaantyyöläisen elämä aina semmoista... Niin jotta sitä et tiedä millä sitä aina päivän aamusta iltaan kuskaat!" valitteli siinä jo Anna.

"Ka niinpä se taitaa..."

Mitäpä muuta hän olisi siihen voinut sanoa. Anna toraili siinä lapsillensa, jotka yrittivät juonitella. Hän survi niitä nurkkiin, siinä kuin kiireessä touhuten, ja saarnaili:

"Siellä maalla tuota toki kun elää, niin on toki oma mökki ja saa edes maitotilkan suuhunsa, mutta menettä näissä tehtaantyyöläisen oloissa..."

Hän synkkeni aivan siinä. Isän hartioille tuntui taaskin lisäpaino laskeutuvan.

"Nytkin", jatkoi Anna, "ei ole maitotilkkää nähty, taitaa tulla kohta kaksi viikkoa. Muista särpimistä ei puhuttakaan ja..."

Siitä leivänloppumisesta hän aikoi puhua, mutta keskeytti. Ei se sillä kuitenkaan paranisi. Sitä nuorinta, rintalasta, hänen vain oli surku, raukkaa:

"Rintakin tässä jo ruuan puutteessa ehtyy, niin jotta sekään poloinen ei enää henkipidintään saa", valitti hän synkkänä, puoliääneen, ja huokasi raskaasti.

"Ka... Näitä kun on sinullakin noin paljon." Se oli ainoa, mitä isä löysi siihen lohdutukseksi, selitykseksi. Oma asiakin jo unehtui tyyten. Se sotkeutui tehdastyöläisen elämän harmaisiin sumuihin kuin kepeä höyryvähänen sakeaan savuun.

"Onhan näitä kakaroita siunannut tähän", virkkoi siihen Anna, mustana mieli, ja lisäsi kuin napisten: "Eipähän tuo tälle köyhälle siunaakaan muuta kuin näitä vaatteessa pidettäviä ja elätettäviä."

Rintalapsi heräsi ja alkoi itkeä. Hän kaivoi röijyn alta rintansa, laihan tyhjän pussin, ja työnsi sen nopeasti itkevän suuhun. Eihän siitä kai mitään lähde, mutta tukkeahan toki itkevän suun.

Oli hän jotenkin saanut siinä selvitetyksi osan siitä asiastansa, hädöstä. Ei hän toki olisi raahnutkaan nyt koko totuutta sanoa. Olihan vain ilmoittanut, että Saukko aikoo ostaa Hukalta puolen kontua ja mene tiedä tuleeko siinä sitten enää mökillä-oloa jatketuksi. Kun ei kerran täältä ollut apua toivossa, niin miksi suotta lisätä hyödyttömällä surulla tyttären jo muutoinkin ylenmäärin raskasta kuormaa.

Eikä se Anna ollut ymmärtääkään koko asiaa, kun siinä pääkin oli jo ihan sekaisin.

"Mitenkä?... Elähän, isä?" tapaili hän. "Ettäkö se Saukko?... Mistä sillä nyt rahatkaan, Saukolla?"

"Ka niitä renginpalkoista säästetytähän sillä kuuluu sen verran, jotta..."

"No voi hyvä-isä tokiisa!... Vieläkö siinä nyt vanhoilla päivillä sitte se reistaus sen mökin kanssa!" alkoi tytär siunailla. Asia alkoikin hänelle tylsästi selvetä. Lapset siinä kuhisivat ja marisivat, äksyillen jo leipää, ja se kaikki alkoi taas sekoittaa päätä ja tuskastuttaa mieltä. Isä huomasi sen, ja kun oli vaikea olla, lieventeli hän arvelulla:

"Mutta ei tässä nyt vielä hätää... Mene tiedä jos Kustikin vielä kotiutuu ... Sillä kuuluukin olevan rahoja."

"Kustiko?... Hyvä-isä!... Hiljaa siellä, pennut!" toisteli Mari siinä.

"Ka Kusti... Se Simo Viikki sitä lähti noutamaan kuin jalansyten..."

Se tuli kuin vaikeasti jauhaen, Annan tukkakin oli osaksi siinä hajonnut. Suortuvia häilyi silmillä ja jos missä. Nekin kiusasivat siinä, ja hän niitä joskus viskasi päähän kuin kiusoittelevia karpäsiä hätistellen.

"Tuotakin tukkaa!... Pahahenki!" äsähti hän sille jo kerrankin siinä ja taas siunaili sitä asiaa ja Saukon säästöjä, ja kun uudelleen johtui Kustilta toivotusta avusta puhumaan, kehotti äkkiä:

"Ja vaikka Siljalta pyytäisitte!... Jos hänellä sattuisi olemaan mitä."

"Ka..."

Vaivoin sai Olli selitetyksi, että on sille kirjoitettu, mutta ei vastausta kuulu. Tytär koki silloin neuvoa: Pennan ukko oli kaupungissa käydessänsä käynyt Siljaa etsimässä sen entisestä palveluspaikasta, mutta ei se enää ollut siellä.

"Tujuliin vai mikä sen nimi on", muisteli sitä herrasväkeä ja neuvoi sitten:

"Mutta sen talon kuskirenki oli sanonut, jotta poliisilta saa Siljan osoitteen... Niillä kuuluu kaikki olevan kirjoissa ja papereissa, siellä poliisin luona."

Rokkosairas lapsi alkoi nyt väännellä ja voihkia. Siljat ja mökit ja kaikki sekoittuivat Annan päässä hänen siinä ikäänkuin koko elämää vastaan taistelussansa, niin ettei ehtinyt mihinkään tarttua, kun jo toinen asia kutsui.

"Ylenkö se annattaa?" tiedusti hän sairaalta kiireesti. "Häh?"

"Ei... Se puree mahaa", koki sairas raukka selittää, aikoen kömpiä ylös. Äiti riensi toki väliin:

"Et saa!" Ja juoksujalkaa pyttyä hätään riennättäen jatkoi hän:

"Siihen kylmälle lattialle ... vilustumaan ja lisää sairastumaan!"

Ja asettaen sairaan lapsen istumaan astialle siunaili hän siinä elämäänsä yksinäisellä, ainaisella:

"Herra-isä sentään tätä köyhän elämää ja tätä osattoman oloa, kun se on..."

Sanat loppuivat. Rokkosairas lapsi alkoi siinä pytyllä istuessaan yskiä, värisi vilusta ja röyhtäisten äkkiä ylen huudahti:

"Voi äiti... Ylenannattaa!"

Nopeasti sieppasi äiti hänet pytyltä, painoi pään pyttyä kohti, piteli lasta siinä ja tuskaili hiljaa itseksensä:

"Kun sitä on saanutkin kerran erehdytyksi ja kietoudutuksi tähän!... Ikäänkuin tämä naimisissaolo olisi köyhiä varten luotu! Mokokakin herkkua!"

Lapsi pulautti pyttyyn ylenannatuksen ja alkoi sitten hiljaa voihkia ja vaikeroida.

Manu Juuppa siihen oli nyt tullut lisäväeksi, ja Ollin asiakin oli selvinnyt tyttärelle koko alastomuudessaan. Koko ajatuskyky silloin alkoi tyyten seota ja hajaantua. Se hajanaisuus kuvastui kasvojen epäselvissä ilmeissä ja hajallaan heiluvissa hiushapsissa. Lapsetkin siinä vielä nälissään alkoivat porata ja juonitella, niin ettei tiennyt mihin enää kulloinkin käsin tarttua kiinni.

"Ja entäs äiti?... Niin jotta terveenäkö se se toki?... Äs kakarat siellä, häjyt! Kun poraavat jotta se tässä kuule omaa ääntään enää!" taisteli hän välillä ja uudisti:

"Niin jotta tottahan se terveenä toki?"

"Ka onhan se siinä", myönteli Olli. Mutta hetken kuluttua, jonkun sanan puhuttua, hän lisäsi siitä jalkakivusta:

"Paitsi että se niitä jalkojansa vaan..."

Annan korvissa humisi niin, että hän kuuli vain jotain epäselvää. Hän luuli, että lapsen porulta ei kuule.

"Taasko siinä, pirut!" torui hän niitä nyt syyttömästi, löi erästä huivilla päähän umpimähkään ja nyt kysyi:

"Niin jotta mitä, isä?... Jalkoja?"

Hän oli aivan repaleina. Olli koki selittää:

"Ka niitä... Sanoo niiden jo turpoavan... Niin jotta vettäkö heissä lie..."

"Herra-isä tätä elämää!" tuskastui äiti, sillä nyt huusi äsken syyttä kuritettu poika. Hän tukisti sitä aikalailla.

"Etkö sinä pahahenki!"

Se vain yltyi. Siinä taistellessa nousi mekkorisan helma ylös ja paljastui pojan kohtuuttoman iso maha.

"Tuo maharumpukin sillä on kuin hyvä jauhokuli!" tuskitteli siinä äiti jo kaikelle, sysäsi pojan ovesta pellolle ja nyt uudestaan tiedusti:

"Niin jotta mitenkä ne äidin jalat?... Kun tässä korvat vaan tilliä laulavat, jotta ei kuule niin halaistua sanaa..."

Selvisi se lopultakin hänelle sekin asia. Hyvään toviin ei hän silloin jaksanut mitään puhua, vaan ikäänkuin nieleksi jotain palaa, joka oli kurkun tuketa.

"Kun olisi millä hieroa... linjamenttia kun olisi!" sai hän vihdoin sanotuksi, ja oitis lisäsi valittaen: "Mutta mistäpä ne tässä meilläkään ottaisi linjamentit, jotta voisi antaa! Oli sitä tässä pullo, mutta tuota ukkoa kun pitää alituisen hieroa ja voitaa, niin siihen kuivuivat kaikki."

Manu Juuppa syleksi ja nojaili sauvaansa ja mietiksi, ja Ollin ajatukset olivat aivan tylsät kaikelle jo.

"Mutta on tässä toki!" kaiveli Anna risoja, löysi pienen pullon ja lopetti:

"Puuöljyä!... Niin jotta isä, ota tämä ja käske äidin hieroa tällä... Jos se hyvinkin auttaisi."

Hän työnsi sitä pulloa isän taskuun, kääntyi ja pyyhki huivinkulmalla salaa silmiänsä. Mutta huomasivat ne toiset sen sittenkin. Risaiset lapsetkin vaikenivat ja katsoivat häneen silmät suurina, kun mieli muuttui siitä pahaksi.

"Se on, Anna..." nuokuutteli silloin Manu Juuppa viisaasti päätänsä ja varusti sanottavaa. Häneenkin aivan koski se kaikki, mitä tässä nyt oli. Anna yritti, huokasi ja:

"Hoh!... Mutta mitäpä noista!" käänsikin hän äkkiä kaiken, Manu oli noussut, teki lähtöä ja puhui:

"Se, Anna, on niin jotta..."

"No mitä se nyt Manu!" koki Anna jo lopettaa, mutta se vain jatkoi:

"Jotta kun linjamentitkin loppuvat sieltä, missä niitä tarvitaan ja missä kipu on suurin, niin silloin... Että, Anna..." toisteli se ja jatkoi:

"Silloin ajavat väärät profeetat hyvän asian selässä, ja se, joka on Mestari, on niiden kerinsaksi..."

Eivät ne nyt jaksaneet hänen tarkoitustansa ymmärtää. Hän lynkytteli jo sauvoinsa pois ja vannoi siinä mennessään kuin yksin:

"Mutta se pitää olla vielä niks!... Se kerinsaksi..."

Ovi sulkeutui hänen jälkeensä, ja Anna puheli:

"Olisi niin hyvä ja viisas mies, kun ei toisinaan ryyppäisi... Ja kun ei sitte väliin noin kummasti puhuisi, kun se nykyään on ruvennut..."

Hän pysähtyi, mietti jotain hajanaista, kuin jotain muistellen.

"Se näet", yritti hän ja taas muisteli, katse hajanaisena.

"Se näet kuuluu ruvenneen saarnaamaan uutta uskoa, tää Manu... Sitä... mitä se lie... sitä tämän ajan uskoa", hajaantui hän ja sekoittui tyyten ja istahti raukeana, jolloin väsyneet nivelet aivan rusahtivat. Siinä istuessansa hän vieläkin siitä Manu Juupan uudesta uskosta muisteli:

"Ne nää tehtaan akat siitä jo puhuivat, jotta ei se enää sen usko tätä oikeaa uskoa ole."

Puhe keskeytyi siinä, sillä rintatautinen mies sai ysköskohtauksen ja koki siitä nyt selviytyä, rykien minkä heikoin voimin voi.

* * * * *

Oli jo yli puolipäivän, kun Olli lähti astumaan paluutaipaleelle. Manu Juuppa lyöttäytyi tiellä matkaan, mutta ei nyt mitään puhunut. Kävellä lynkyttelihän vain siinä sauvoinsa ja mietiksi jotain.

Mutta tienhaarassa, missä oli erottava, pysähtyi hän rutosti ja lausui:

"Olli!... Olli Varis hoi!"

Ja hän katsoi puhuteltavansa silmiin pitkään, kuin katseella puhuen, kunnes jatkoi:

"Minä jo silloin sanoin sinulle, jotta missä se on vanhurskaus..."

Olli kuuli vain sanat, mutta ei hän jaksanut selvästi tajuta mitä se nyt tarkoitti. Mutta se jatkoi ja muutamain sanoin selitti jotain.

"Katsohan, Olli Varis!" puhui se. "Se toinen vanhurskaus keritsee kaiken, niin jotta ei jää sille oikealle linjamenttiakaan antaa, mutta se pitää olla *halki!*"

Sauvan hän aivan löi maahan ja kovaäänisesti vannoi:

"Halki ja pois pitää olla se väärä... se laiska vanhurskaus, ja sijaan pitää tulla se uusi... se joka itse tekee Herran-vanhurskautta, ja silloin... Vai mitä, Olli?"

"Ka..."

Se oli hänelle niin epäselvää, hämärää, se mitä se noin nyt puhui. Mutta Manu Juuppa oli voitokas, varma asiastansa. Hän vannoi:

"Uusi pitää kaikessa tulla ja vanha hävitä, ja silloin, jos... Jos silloin, kuule" — nousi ääni — "jos silloin uskaltavat koskea siihen ja sanovat että: niks! niin se pitääkin nähdä, että se on: naks!"

VIII

Mäkimaita ne olivat, joiden läpi hänen paluutiensä kulki, ja yhäti vaihtelevia niiden näköalat. Notkot painuivat kukkuloiden, töyräiden ja mäkien väliin syviksi pohjiksi. Hietaharjanteet juoksivat paikoin kepeinä selkinä, paikoin jykenivät somerkankaiksi, joilla honka soi kuivana ja nivakoivut olivat vetäneet runkojensa syyt niin lujiksi, kuin olisivat aikoneet niistä iäistä työtä tehdä. Ei näkynyt ihmiseloa, ei asutusta. Erämaa siellä vain rauhassa oli ja valtaili aloja kuin siivet levällään. Vain joskus tipahti salolinnun tirskahdus tyhjään äänettömyyteen, ja sisiliskon liiakahduksesta kahahti joku kuiva ruoho.

Ja siinä raskaan jalkakäynnin ohessa tekivät ajatukset nyt työtänsä omin neuvoin, ilman tahdon ohjausta.

"Olisihan tätä maata!" kuvastui hänen päässänsä siinä keskellä korpimaiden paljoutta, jossa oli linnunlentämät asumatonta.

"Tässäkin tämmöistä hyvää noropohjaa!" jatkui ajatus. Edessä rynnisti siinä vuoriharjan ryhmyinen kiviseinä ylös, ja sen juurella uitteli soliseva puro kirkkaita vesiänsä noropohjaa pitkin alas johonkin. Nuori sekalehto, joka oli vallannut koko noron, julisti, että maa on siinä multaista, semmoista, joka on siemenelle altis, antaa sille kaikkensa riemuiten kuin äidinrinta.

"Mikä olisi tässäkin eläessä, jos..."

Mutta ei. Kulkua oli jatkettava. Jalat vain notkahtelivat raskaasti. Ajatus jatkoi työtänsä kuin siihen yhteen asiaan ummehtuneena.

"Ja tässäkin!..."

Järvi oli siinä puraissut lahtipoukaman syvälle erämaan korpeen. Rantamaa näytti olevan järven lahjaa, sen aaltojen kantamasta mudasta keräytynyttä. Se aivan ikävöi auraa, joka sen hiljaa kääntäisi, niin että aurinkoa pääsisi valumaan sen multa, joka nyt ainaisessa pimeydessä lepäsi. Siementäkin se ikävöi, siementä, jolle se olisi liiallisten neitsytvoimiensa runsaudesta riemuiten antaa voinut.

Mutta turhaan se odotti. Aalto sinne vain joskus yksin uivaa sotkaa kantoi, ja tie johti sinne miestä, joka avuttomana etsi ja kaipasi maata kuin kevätlintu rauhallista pesänpaikkaa, kun sen entinen pesä on säretty ja emon munimisaika on siinä ihan edessä jo.

"Kun siihenkin vaan siementä ja työtä panisi, niin kasvaisi että ökisisi", laski ja järkeili hän siinä maan muohkeutta ajatellen.

Ja niin loppumattomiin. Niinkuin umpeen tuiskunneella talvitiellä ei ole muuta kuin lunta ja lunta, niin ei hänenkään umpeen menneissä ajatuksissansa ollut enää mitään muuta kuin maata.

Maata... maata ja maata vain...

Niin hän jatkoi. Oli jo loitonnut omille erämaillensa, kauas tehtaalta.

Tsytt...

Ei mitään. Iso uroskarhu siellä vain näkyi mäellä myllertävän. Rauhallisena se vieritteli isoja kiviä vierimään mäkeä alas ja nautti katsellessansa miten ne ryskien mennä jyrisivät rinnettä myöten alas. Mutta hänet huomattuaan se jätti huvinsa ja lähti juosta jolkuttamaan, korpikuusikkoon häviten.

Hän jatkoi taas kulkuansa. Väsyttikin jo ja tuntui tulevan nälkä. Ohi ajoi silloin pari kuormaa markkinamiehiä. Ne hoilasivat ja retusivat, löivät hevosiansa ja kerskuivat. Näkyivät kaikki olevan nuoria miehiä eivätkä tämänseutulaisia.

"Hei, ukko!" huusivat ne hänelle kohdalle päästyänsä. "Tunneks sä Limperin tyttöä ja ooks sä markkinoilla halannut punahelmaa mamman lasta!"

Hän raivautui kauas tiepuoleen, ja joukko lasketteli hyvää kyytiä ohi remuten ja reuhaten:

"Hih!"

* * * * *

Jalkoja raukasi jo. Vain vaivoin nousi pieksu enää tiestä, taas siihen uudestaan painuaksensa, noustaksensa ja niin yhä jatkaaksensa.

Mutta siinä kotikylän rajamailla osui Saukko ajamaan samaa matkaa ja käski nousta kārriin. Se oli nyt jo päättänyt Ville Hukan kanssa kaupat ja ilmoitti sen Ollille.

"Paljonhan minä siitä joutavasta sille maksoin, mutta kun siinä olisi muuten mennyt velka", lisäsi se kuin kauppaansa katuen. Hevonen nyhti kuormaa mäkitöyryä ylös. Siinä oli Saukolla hyvää aikaa miettiä ja punnita.

"Minkälaiset", alkoi se, "siinä ovat ne rakennukset... Niin jotta paljonko arvoiset?"

"Ka, vanhathan ne jo", sai siihen Olli tokaistuksi. Oli junnauduttu jo mäen päälle, ja Saukko jatkoi:

"Tässä kaupassa menevät rahat niin näppiänuolten, että taitaa täytyä ne myödä, jotta pääsee vähän alkuun ja talven yli."

Tuli vaitiolo. Hevonen sai kävellä iltiksensä. Piippu lerppui Saukon ikenissä juur-juuri vain siinä pysyen vielä.

"Se tää Vilskan Heikki arveli ne ostaa... Niin jotta olisikohan noista kaksisataa sopuhinta", jatkoi se nyt sitä tiedusteluaan.

"Ka..."

Sanottava loppui siihen. Saukko pani uuden tupakan, näytti yhä miettivän asiaa ja tarjoten tupakkaa Ollillekin käänsi äkkiä:

"Vaikka saisithan ne sinäkin ostaa itsellesi samalla hinnalla... Jos haluat."

Ja vähitellen siinä hevosen astuessa hän alkoi hieroa kauppa ja kysellä miten oli Ollin rahansaanti. Hän itse tarvitsi viimeistään ennen sulan loppua.

"Niin jotta sopsisiko se sinulle siksi ajaksi?" kysäsi hän. Olli alkoi sitä tylsästi laskea ja toivoa, puhui jo taas Kustistakin ilmoittaen:

"Ka onhan siitä Kustin tulosta toivoa. Eikö se toki tuon vertaa voine..."

Se tuntui hänestä hyvinkin varmalta nyt taas, se olenkorsi, nyt kun hätä taas pakkasi päälle uudelta puolen ja joku tie näytti samalla toki avautuvan vielä.

"Ja sitte vielä Siljalta on toivoa... Kuuluu vaan muuttaneen toiselle herrasväelle, niin jotta ei ole saanut kirjettä, mutta käyn tästä itse hänet etsimässä, niin tottapanen sitte", selitteli hän vaivalloisesti, raskaasti jauhaen. Suolaiset hikipisarot aivan kihosivat taas otsasta ja alkoivat raivata tietänsä karujen poskien yli hiljaa alas putoamaan pyrkien.

"No... Koeta nyt sitte puuhata!" kehotteli häntä vielä Saukko, rapsasi hevosen hölkkäjuoksuun ja käänsi puheen heinäntekoon ja muihin asioihin, ja niin he joutuivat tienhaaraan, josta Olli lähti jalkaisin kulkemaan korpitietä myöten mökki-pahaansa kohti.

* * * * *

Alkoi jo painua aivan illaksi, kun hän korpitietä käyden mökkiänsä lähestyi. Hiljaa iltakirkkaudeksi seestyvässä ilmassa leikkautuivat kaiken piirteet yhä selvempinä. Päiväiset äänet olivat jo vaienneet, Siellä täällä survoivat vain hyttysparvet ja kuului jokunen raksahdus tai tipahti joku yksinäinen väsyneen linnun tirskahdus metsästä, polkun lähettyviltä.

Tämän lopputaipaleen alussa oli tuntunut kuin virkeämmältä. Se Saukon kaupanhieronta oli valostanut hieman mieltä, ja levähtänyt jalkakin nousi keveämpänä.

Mutta mökkiä yhä lähetessä alkoi taas painaa, ties miksi. Eihän sinne ollut iloisia kuulumisia Annaltakaan vietävänä, ja muutenkin... miten lie ollutkin kaikki nyt taas.

Siinä tuli jo aho. Sen yläreunalla törrötti jättiläiskelo, kuivia oksiansa sokin-sokin pujotellen ja piirtäen kuvaansa autiota iltataivasta vasten kuin mikä yksinäinen puuaave, jonka ympäriltä on kaikki nuori, elinvoimainen ikäänkuin paennut.

Aivan niin yksinäiseltä, kuivalta, johonkin aaveena törröttämään jääneeltä tuntui elo ja oleminen siinä nyt... Mitäpä siitä missä törröttää ja missä jo kuivuu ja kaatuu.

"Mitäpä näistä mökeistä tässä enää! Elää elonsa ja on olonsa, niin tottapahan loppu tulee", pääsi häneltä siinä jo.

Tie teki mutkan, painui noroon, jossa oli vanha, jo lehdottuva työmaa, ja kohosi taas aho-pahalle. Kuivuneen lepän oksalla istua kyykötti siinä yksinäinen varis, pää hartioiden väliin vedettynä.

Aivan niin se nyt kyykötti koko elämä ja mieli itseensä uponneena, mistään elähtymättä.

Mutta mitäpä siitä. Hän lähestyi jo mökki-rähjää. Siinä oli vain harju enää välillä. Edessä paloi iltataivas punaisena. Ainoastaan kapea pilvisuikale oli vetäytynyt sen halki, leikatun siihen tasaisen, suoran viivan. Harjulla kasvavien honkien vankat rungot leikkautuivat ruskoa vasten selvinä kuin pylväistö. Latvus-osat kuvastuivat samaan taustaan tumman vihreinä, hiljaa, rauhallisesti, ja runkopylväiden lomitse näkyi tulipunaisena hohtava aurinko, joka oli juur'ikään laskemassa, yöpyen hiljaa taivaanrannan taa.

IX

Heinämailla luokoutui jo heinikko viikatteen kaatamana, mutta korjuusäät olivat huonot: sataa tihuutteli päiväkausin, ja milloin yritti poutautua, niin hikistä se oli: aurinko paistaa kihotteli niin hikiesti, ettei siinä kuivunut luoko. Ja pian taas vetäytyikin joku pilvisuikale auringon eteen, tai alkoi taivas järkiään sadeväriseksi lientyä. Ei siinä heinänteosta ollut nyt mitään tolkkua tulla. Tuvassa sitä siis eniten istuksittiinkin tai tehdä rapsehdittiin mitä pientä kulloinkin välitöiksi sattui.

Semmoisena puolipilvisenä päivänä kulki outo mies näitä saloteitä pitkin. Pukuna oli jotakuta kuosiltansa kirjavaa: näköjään vanhoja herrasvaatteita, risautuneita ja epäsiistejä. Jalassa lomsuttelivat niinkään väljätköt herrasväen perut: vanhat patiinirajat, joista isovarvas pilkisti toisesta ja toisesta tullo jalkariepua, joka tukkesi aukon, ja hattujäännös sopi yhteen muun puvun repaleisuuden kanssa.

Se oli Kusti. Mitään enempiä ajattelematta oli hän aivan reipastuulisena samonnut tähän saakka, mutta nyt kotimökkiä lähestyessä, kun jo maat tulivat tutuiksi ja saattoi milloin tahansa joku vanha tuttava osua vastaan, alkoi häntä arastuttaa, ties miksi.

"Perr!" puri hän vihaisena hammasta niitä vastaanosujiakin ajatellessa. Ja teki jo mieli kääntyä takaisin.

Mutta ei. Olihan hänellä vielä pullossa. Hän ryyppäsi, rohkaistui ja reuhkasi edelleen. Hän ryyppäsi uudestaan ja sai jo kuraasia, luontoa.

"Vaikka saakeli!" uhmaili hän jo niitä pelättyjä vastaan-osujia ja kaikkea umpimähkään ja renttasi entistä uhoisemmin tietä pitkin.

"Vaikka... Err!..."

Tie halkasikin siinä mökkisikermän. Ne olivat kotimökin läheisimpiä, rähjäisiä salotöllejä, joiden jokainen seinärakokin oli hänelle lapsuusvuosilta tuttu.

"Vaikka... Hip!..."

Ja kuin uhmaten alkoi hän hanttuuttaa mökkikylän läpi. Tulkoon nyt jos kuka ja nähköön, niin...

"Tässä menee Kusti!..."

Korvon eukko seisoikin siinä veräjällensä vasikanjuottopuuhiissa. Ei se näyttänyt tuntevan, koskapa niin katsoa töllötti. Hän uhmutui aivan, muutti puhetapansakin pohjalaiseksi.

"Eks sä mua tunne?... Vai?"

Ja hän pysähtyi ja katsoi eukon silmiin kuin uhmaten, vastausta odottaen. Aivan hän hampaitansa kiristi.

"Eks sä?"

"Herra-isä!... Sekö se Variksen Kusti!" alkoi eukko muistella ja siunailla. Mutta ei hän viitsinyt siihen vastatakaan. Horjahtaen lähti vain reuhaamaan raittietä pitkin ja hoilasi reilusti:

"Ja niin olen kotona kasvatettu kuin ryytimaassa yrtti..."

Mutta taas tuli eteen metsä, jonne tie pujottui, ja hän upposi sinne, pois näkyvistä. Se oli viime taivalta jo. Taas vaati luonto rohkaisuropyyn. Alussa hän vielä erotti seudusta joitakin yksityiskohtia: isoja kiviä, joilla oli leikitty muinoin kukkolinnaa, ja muuta semmoista, mutta sitten kaikki sumeni joksikin harmaaksi, jota vastaan hän nyt vain umpimähkään syöksyi, ikäänkuin uhmaten sitä...

"Nähkööt!"

Alkoi horjuttaa, mutta se vain kiihotti.

"Tää poika ei pelkää... Ei vaikka... Sipperi..."

Siinä oli paikka, jossa hän muisti kerran lapsena riitaantuneensa Siukon pojan, Esan kanssa. Se oli vetänyt häntä tukasta, ja hän oli potkaissut leukaan.

"Perr!... Sapperr!" puri hän siinä hammasta Esalle, ja nyrkkit puristautuivat kuin lyöntiin, ja tovin matkaa vielä hanttuutettuansa ja tultuansa jo kotimökin veräjälle paiskasi hän hattureuhkansa uhmaten tiehen ja vanna mutisi hammasta purren epäselvää, tolkutonta ja umpimähkäistä:

"Vaikka perr!... Ja vaikka koko maailma, niin... Perr!..."

* * * * *

Kotona ne olivatkin vanhukset. Hän ilmestyi tupa-pahaseen empimättä, äskeisen rohkeudenpuuskan ajamana, ja odottamaton se tulo oli häntä vartoneellekin.

Mutta siinä tuvassa taas petti rohkeus. Hän istahti penkille ääneti kuin outo ja kuin tupa olisi ollut vieras. Eivät ne näyttäneet tuntevan häntä; oudolta hän tuntuikin kotiväestä.

Mutta pian siitä alkoi selvetä asia. Kun epäröiden, oliko oikein arvannut, istahti äiti hänen viereensä, miltei kuin tunnustellaksensa, varmistuaksensa, ja kysäsi miltei hämillään:

"Onko se Kusti?"

Ei se vastannut, katsoi vain alas sillanrakoon ja sylkäsi.

"Herran-kiitos jotta toki tulit!" ilostui varmistunut äiti ja selittää nureksi:

"Onkin tässä sinua vuotettu kuin herrantuloa päivästä päivään... Missä kaikkialla sinä nyt olet ollut?"

Jotain se murahti siihen Kusti, mutta se oli kovin epäselvää, eikä äitikään siitä sen enempää välittänyt. Olojansa nureksien alkoi hän vain selittää tavalliseen alistuvaan tapaansa:

"Meillä kun tässä ovat niin huonot nämä olot, eikä tiedä milloin jo Herra pois kutsuu, niin vuotettiin toki sinua, että jos tulisit ja näkisi vielä elävin silmin..."

Ja hän alkoi taas ainaiset vaivalloiset ahertelunsa, selittää nurkuen yhtä ja toista, mitä oli, eikä useimmiten itse tajunnut puheensa ajatusta ja syytä. Se tuli vain vanhaan tapaan ja kun oli niin omituinen mielikin nyt.

"Minulla kun nämä jalatkin tässä vielä rupesivat..." hytysteli hän raukeasti. Muut vaikenivat.

"Alkavat jo turvota ja kangistua, niin jotta ei enää tahdo liikkujaksi olla", jatkoi hän kuin yksin puhuen. Ja menen ilman huomattavaa johtoa asiasta toiseen alkoi hän puhua muista oloista.

"Ja sitte vielä tässä tään mökin tautta tuli uusi harmi kaiken entisen lisäksi", alkoi hän siitä pahimmasta nurista. Toiset yhä vaikenivat. Olli istui synkkänä, mieltävänä kuten aina, ja kasvojen rypyt terottuivat entistä huolekkaammiksi.

"Eikös se Simo Viikki sinulle tästä jo puhunutkin?" tiedusti äiti jo kuin ohimennen ja sai silloin kuulla ensimmäiset pojan sanat:

"Ka?... Puhui se."

* * * * *

Nyt oli hän jo ehtinyt kotiutua lapsuuskotiinsa. Erilaiset tunteet siinä olivat vaihdelleet nopeasti, sekavina kiehahtellen. Lyhyitä ne olivat olleet ja tylppiä ja katkonaisina seuranneet toinen toistaan. Hän oli käynyt ulkona, ryypännyt siellä, ja päässä alkoi humista ja kuumeta.

"Tuota että äiti...? Ettäkö tuota mökiltä pois?... Ja että Ville Hukka?" tiedustella retusi hän nyt jo sitä häätöasiasa.

"Ka... Herran kädessä tänä päivänä ollaan", sekoittui jo äiti. Odottamatonta tämä oli hänelle, mutta hän alistui. Minkäpä sille kuitenkaan mahtoi.

"Vai että Ville Hukka!" uhmaili poika, yltyi ja vannoi:

"Mutta sen minä sanon että juu!... Niin että siitä ei tule mitään, vaan että vaan... perr!..."

Hän sotkeutui itsekin jo sanottaviinsa, tajusi vain uhmailevansa isäntää, Ville Hukkaa, joka aikoo häätää, ja pää kuumeni entistä enemmän.

Ja kuin kutsuttuna osuikin Ville Hukka tulemaan nyt. Se hoeksi, kyseli kuulumisia, puuhasi ja puheli.

"Vai Kusti se tää... Että tuota niinkuin Kusti", puheli se ilman ajatusta.

"Jaa... Että Kusti!" ylvästi puhuteltu ja alkoi haastaa riitaa Hukan kanssa.

"Häh, Hukka?" tiukkasi hän siinä mielessä jo äkkiä.

"Ka... ka... Että tuota... tuota niinkuin Hukka", hoeksi toinen vain pelkkiä ajatuksettomia sanoja. Se sotki Kustin uhmaavat laskelmat ja reuhahtelevat ajatukset. Umpimähkään sai hän nyt enää kerskatuksi ainoastaan uhittelevan:

"Tiedäks sä mitä, Hukka?... Häh?"

"Ka... Tuota noin... Vai, vai Kusti se tää... Tuota niinkuin Kusti!" hoki tupakkaa tuhraava Hukka siihenkin yhtä samaa ja rauhallista, kunnes äkkiä kysäsi:

"Ja että tuota... että niinkuin poikamiehenä vielä... poika- ... poikamiehenä vaan yhä tää Kusti?"

"Joo!"

Se tuli uljaasti, ylpeästi ja johti asian aivan uusille tolille.

"Mutta tiedätkös mitä, Hukka?" kerskasi hän naima-asiaan äkkiä johtuneena ja jo alkoi kehua:

"Mutta maailmanrannalla ne hentut vaan itkevät ja heilat ne siellä surevat, kun tää poika jätti..."

Olli painui istuessaan kuin kyttyräksi, ja Mari huokaili jotain hiljaista. Kusti innostui kerskumaan morsiamillansa, kehui miten ne olivat kaikki häntä tahtoneet ja itkeneet, mutta että hän ei.

"Se pormestarin piikakin, saameri, kun rakasti niin... Mutta e-hoh!... E-hoh, Hukka!" uljasteli hän.

"Vai... vai hänkin... Vai niinkuin hänkin... Tää pormestarin piika."

"Joo!"

Hän teki rennon liikkeen, yltyi ja jatkoi:

"Mutta Hiltusen tytöllä, kuule Hukka, kun oli punainen hame! Ja markkinoilla kun ne karusellit pyörivät silloin, ja rommiryyppyjä juotiin Hiltusen tytön kanssa ja se polvella tuossa... Hip, Ville Hukka!" löi hän innostuneena polveensa jo.

"Ka... ka... ka... Tää niinkuin Hiltusen tyttö."

"Jaa... se... Ja tiedäks sä, Hukka?"

"Ka... ka... ka", hoeksi toinen vain vastaan.

"Niin että!" ylti juopunut reuhaaja. Korotti äänensä ja kerskasi:

"Ja niin jotta sitä rakasteltiin silloin!... Sitä Hiltusen punahelmaa, tarkotan. Mutta nyt se on jo huora!"

Hän lausui viime sanan kovasti, kerskatken, teki samalla rennon liikkeen ja löi polveensa voitokkaasti, että sävähti.

* * * * *

Vähä-vähältä oli hän mennyt tytöstä tyttöön, hentusta henttuun; oli välillä ryyppännyt, tarjonnut Hukallekin ja päihtynyt lisää.

"Niin jotta monta maailmanmutkaa on tämän pojan takana ja monta henttua on itkemässä siellä kuletuilla poluilla", kerskui hän ja vannoi:

"Mutta peli on ollut aina rento, luonto hurskas ja meno niinkuin herras..."

Äiti koetti häntä jo sovittaa ja rauhoitella. Siinä puuhaillessansa hän pyysi:

"Menisit nyt, Kusti, jo vaikka nukkumaan... Vaikka saunassa nukkuisit... Jos et tässä tuvassa..."

"Ä- ... äiti!"

Se oli kuin tylsää ihmettelyä, että: "mitä se nyt äiti siinä!" Hän katseli siihen pitkään, epäselvästi ja hapuili sanoja:

"Että, äiti, tuota... Ettäkö..."

Ja taas hän reuhahti siinä ennallensa, kehui, rentoili ja hoilasi:

"Ja elä sinä mammani sitä sure, että minulle kävi näin! Vaan sure sinä Suomen neitoja, jotka minusta sinne jäi!"

"Eh, Hukka!" hihkasi hän lopuksi ja alkoi uuden jutun.

Mutta vähitellen hän alkoi kuin masentua. Hän oli alkanut kertoa eräästä Närhin tytöstä, Liisusta, ja kuvaili sitä:

"Se oli apteekkarin piika ja..."

Näki oitis, että hän siinä jotain muisteli, kävi vakavammaksi.

"Niin, se tää Liisu... Se tää Närhin Liisu?" hoeksi kuulija.

"Joo... Ja se oli vähä hiton nätti... mutta..."

Ei näyttänyt tekevän mieli siitä puhumaankaan. Kuumeinen katse tuijotti johonkin harmaaseen.

"Mutta se maailma... Se maailma!" käänsi hän sekä sanat että sävyn ja näytti surulliselta. Alkoi jo nikituttaakin. Nikahduksien välissä tokersi hän kuin tylsistyen:

"Ja minä olisin sen nainut, sillä ra... rakastin..."

Kuului puuhailevan äidin vaivainen huokailu ja isän sylkäisy. Tuhlaajapoika alkoi siinä väsyä ja masentua.

"Sitte!" tapaili hän kuin yksin puhuen. "Se oli roviisori se, jolle se Liisun lapsi..."

Hän nikahteli. Silmissä oli surullinen katse. Aivan itsekseen puhuen hän jatkoi:

"Ja minä olisin sen lapsenkin kanssa ottanut, mutta ei se itse... Liisu..."

Niin se oli ollutkin. Hän oli silloin ollut kunnan mies, säästellyt, uneksinut kodista ja Liisusta. Siitä Liisusta hän uneksi nytkin, vaikka se istuu linnassa. Mistä syystä?

Samapa se.

"Herrat ne sen sinne saattoivat..."

Ihan tuntui kuin kihoaisi taas kosteutta silmään, ja viinakin jo kohta loppuu.

"Ja sitte minä aloin juoda!... Heh, Ville Hukka!"

"Ka." Ei sekään nyt osannut enempää hokea, eikä äitikään huokailut.

"Mutta", nikahteli hän, "mutta kun se... nik... kun se Liisu... ik... pääsee irti lin... ik... innasta, niin silloin minä en... ik... juo..."

Hän nai silloin Liisun, sillä hän rakastaa sitä.

Eikä hänen tarvitse enää odottaakaan kuin kahdeksan ja puoli vuotta.

* * * * *

Nyt se oli toki nukkunut, kuin puheeseensa hiljaa väsynyt. Ville Hukkakin oli lähtenyt, ja mökki-pahasessa oli hiljaista ja yksinäistä. Entisessä asennossansa istui kumarainen Olli, ja kuten aina puuhaili ja nureksi Mari.

"Se Herra koettelee itsekutakin", nurkui hän siinä. Ei hän tajunnut, nureksiko hän omaa kohtaloansa, vaiko poikansa, vai mitä. Nurea pilvipäivä vain hämärsi sielua, ja sen sadeväri pani mielenkin harmaaksi nyt.

"Mutta mitäpä ne huokailen kenenkään kivut paranevat tahi lovet kohenevat!" lisäsi hän toki alakuloisen huokauksen ja alkoi taas alistua tyynesti kuten tuhannesti ennen.

Oli jo iltakorva. Työtkin olivat tehdyt. Raukeana hän istahti, ja mieli teki tarttua vanhaan kirjaan. Hän avasi sen ja äänettömässä mökin hiljaisuudessa alkoi lukea ääneen:

"Sillä unohtaako isä poikansa ja hylkääkö äiti kohtunsa hedelmän."

Miten se osuikin nyt juuri moinen kohta! Harras, vaivalloinen ääni syventyi. Vaikertelevana värisi se yöksi hiljenevässä mökissä.

"Ja jos", jatkoi hän, "jos äiti unohtaisi sen, jonka hän kantanut on, ja jos isä ei pojallensa leppyisi, niin en minä kuitenkaan sinua hylkää, sillä minä olen sinun turvasi ja sinun Jumalasi..."

Se soi niin raukeana, mutta samalla selvänä siinä iltahiljaisuudessa ja mielten ollessa murheisina. Hämärsikin jo hieman. Hän jatkoi:

"Jos kuolema sinua piirittäisi ja yö ympäröisi sinua, niin elä pelkää, sillä minä valvon..."

"Ja jos sinä rikkonut olet ja jos sinä synnissä vaeltanut olet, niin elä epäile, vaan palaa luokseni, sillä minä olen sinun isäsi..."

Miten lohdullista, ihanaa, suurta! Hän jatkoi:

"Sillä vaikka maailma on armoton ja ihmisen sydän kova kuin kivi, niin olen minä sinulle rakkaus ja rauha..."

Miten rohkaisevaa! Hän vieläkin jatkoi:

"Sillä niinkuin tuhlaajapoika palasi isän luo, kun kaiken tuhannut oli, ja isä hänelle sylinsä avasi, niin avaan minä sinulle sylini nyt ja aina iankaikkisesti. Aamen!"

Joitakin päiviä oli kulunut siitä, kun pienet esihallat olivat kevyesti kulkeneet näiden seutujen yli. Eivät ne olleet sanottavaa tuhoa tehneet. Olivathan vain vikuutelleet arimpia viljoja ja niitäkin ainoastaan hallanarimmilla alavamailla.

Mutta ne olivat huolestuttaneet mieliä. Tavallisestihan ne pienhallat olivat varsinaisen hallan oireita, varoittajia. Huolestuneina oli tarkattu taivaan merkkejä ja koettu ennustella, mihin päin ilmat muuttuisivat. Kuulaaseen se tavallisesti veti iltaisin taivaan, ja myhäilevä tyyn' ilma ei ennustanut hyvää yötä.

"Herra armahda tätäkin aikaa taas!" oli usea huokaillut silloin.

* * * * *

Tänään oli ollut hikinen päivä. Aamusta iltaan oli päivä kihottanut kuin sumun halki paahtaen, vaikka oli kautta koko taivaslaen ihan selkeäväristä sineä. Tuulta ei nimeksikään. Hyttysset survoivat iltapuolella ahkerasti, ja se kaikki käänsi taas katseet ilmanenteitä kohti.

"Siinä meilläkin on ainoa leipä niissä viljelysvähiässä", puheli jo Mari huolestuneena, ennenkuin aurinkokaan vielä laskuansa lähenei.

"Ka... Minkäpä sille osaa... Mikä on tullakseen, se tulee", virkkoi siihen Olli.

"Ohhoi meitä syntisiä ja meitä avuttomia Jumalan lapsia täällä!"

Se tuli Marilta taas kuin yksin puhuen, vanhaan tapaan, alistuen. Oli niin kuulasta ja niin omituista ilma ja ilta. Ainoa vanha lehmä märehti veräjällä. Ei sen kellokaan nyt kilahdellut. Veräjänkorvakoivu pujotti äänetöntä latvaansa ilmaan, ja sen uloimmalla oksalla istui yksinäinen peipponen, pää kallellaan, kuin suruisena, ja kuin olisi sekin ääneti taivaanmerkkejä tarkannut siinä.

Mutta muutoin? Ei mitään erikoista. Tai jos sitä erikoista oli, niin oli se outoa tavallisuutta, jossa raskas korpi vain lepäilee, yö varustelee nousuansa ja mielten yli levitäikse huoli.

"Tip!"

Ei mitään. Se yksinäinen salopeipponen se vain sieltä koivusta tipautti äänensä salomaan rauhaan.

* * * * *

Ei ihme, että uni ei sinä yönä ottanut tarttuaksensa silmään eikä huoli lähtenyt mielestä hetkeksikään. Iltasella, kun aurinko oli juuri laskenut, tarkasti Olli taivaanrantaa, eikö siellä näkyisi pilvikaistaa, tai jotain, joka ennustaisi, että yö on lientyvä pilviseksi.

Mutta ei näkynyt. Siellä länsitaivaalla paloi vain tyyni iltapuna, punaten koko sen rantaman ja valuen metsienkin yli kuin värivaippa. Vähän loitompana kohoavalla mäkihahon töyryllä nousi yksinäisen suurkoivun latva uljaana punataustaa vasten, ja aivan sen latvan päässä istui suuri koirasmetso katsellen häneen päin.

"Miltä se näyttää?" tiedusti huolestunut Mari palattua.

"Ka, mistäpä sen osaa nähdä!" Ei hän muuta tiennyt sanoa. Ja vaimo lisäsi ainaiseen tapaansa:

"Kunpa Herra auttaisi nyt vaikka tämän yhden yön yli kunnialla!"

* * * * *

Kesäöitähän ne vielä olivat. Sammuksissa kytivät vielä tähdet, ja kuukin oli voimaton kuten aina kesällä. Puoliyön seuduissa seisoksi Olli taas mökin pihalla ja tarkasteli. Oli aivan selkeää, aivan tyynä. Tähtisiementö kyllä tuikki, mutta ne tuikkivat pieninä kuin kipinät, terävinä kuin taivaan kanteen kiinni pureutuen. Mutta ilma oli toki kohtalaisen lämmin. Ruisrääkkä kumautti kertasen. Yökuulaassa, herkässä ilmassa harhaili sen ääni kuin siitä aivan irrallaan vapisten.

"Ei tuolla taida vielä niin kovin suurta hätää olla", rauhoitteli hän tupaan palattuansa Maria. "Mitä sitte aamupuolella tulee."

Ei sitä hätää tuntunut olevan vielä aamusarasteessakaan, kun hän taas kävi tarkkaamassa. Idässä alkoi jo liikahdella eloa: taivaanrantaan irvistäytyi punainen ruskosuikale, josta kohosi hienosti hopeoitunut valoharja, himmeä tosin, vain tarkaten huomattava. Hiljaa alkoi se punehtuma levetä. Hän katsoi sitä hyvän tovin. Valo levisi, kuulakoitui. Kohta soi halki taivaslaen kepeä, kuulas aamuväri, joka oli niin herkkää kaikelle, kuin olisi se jotain väreilevää alkueetteriä ollut.

Mutta hätää ei näyttänyt olevan. Ilmassa tuntui hienoista lämpöäkin, eikä kuuraa missään näkynyt.

"No Herran-kiitosi" rauhoittui jo Marikin ja koki saada vaikka hetkiseksi nukahdetuksi.

* * * * *

Mutta juuri auringon pilkahtaessa se tuli. Se pisti kuin neulalla, yhtäkkiä, terävästi. Kaikki tapahtui nopeasti, yhdellä pistolla, ilman ääntä, halki koko seudun. Vesisen jyvän arka neste ei ehtinyt värähtääkään. Sitä vain kirpasi hieman, ja kaikki oli valmista: nesteen elinvoima oli kuollut, jyvät arvotonta akanaa. Tähtä alkoi hiljaa jäätyä, ja kun lämpö määrä yhä laski, alkoivat vesilätäköt riittyä ja olivat kohta jäässä.

Ja nyt.

He seisoivat mökin pihalla molemmat, katsoivat, mutta eivät puhuneet sanaakaan toisilleen. Aurinko oli jo ylennyt. Aamukylmä oli terottunut kovimmillensa. Hallakuura härmäili puunlehtiä hienoisella hopeavärillä. Jäätyneet lätäköt kiittelivät, taivasväri oli kalseutunut kylmemmäksi, kovemmäksi, ja maan hallakuraiset värit kuvastuivat sitä vastaan kepeinä ikäänkuin soiden ja helisten.

Mutta vainioilla seisojien paleltunut vilja hiljaa, kuin hämmästyneenä siitä, mikä oli äsken sen yli käynyt. Jäätyvät tähdet nuokkuivat korren päässä kuin menehtyneinä, ja ihmisten harmaat katseet tuijottivat siihen äänettömyyden tyhjyyteen, josta hädässä apua toivotaan, siihen tyhjyyteen, jossa ei ainoakaan tarkkaaja ole koskaan nähnyt muuta kuin kuun ja tunteettomia tähtiä yöajoilla ja päivisin iäti omaa teitänsä kieriksivän ja kirmaavan päivän.

* * * * *

Niin se oli sitten näköjään alkanut elämä kuin ennenkin. Mutta se näkö oli vain ulkonaista. Haavat se oli lyönyt syvälle sinne, mistä ne vain verkkaan aukenevat, näkyvät aikansa ja sitten taas arvettuvat.

Hätää se näet oli tuonut ja huolta tulevaisuuden suhteen. Kukin koki nyt periä saatavansa naapurilta, eikä kellään ollut mitään toiselle velaksi antaa. Kenpä sitä tiesi milloin ne saisi takaisin. Ehkä ei koskaan. Ja kunkin itsensä edessä oli sama pitkä talvenselkä.

Niinpä oli Saukkokin ahtaalla. Se tiukkasi nyt tuvasta rahoja pian, muutoin uhkasi toiselle myöden. Riippa, jolle hän oli hieman velkaa, vaati pois omaansa, ja hänen täytyi pitää nyt ajoissa omastansa kiinni. Sitä se taas selitti Ollille, kun he halla-aamun lähiaikoina osuivat yhteen metsäpolulla.

"Niitä kun on minullakin siinä penikoita tuvallinen, niin ei siinä auta... Varsinkin kun nyt halla taas vei kaiken", selitteli se hänelle.

He astuivat jäletysten. Olli koki pysytellä perässä ja suostutella odottamaan:

"Kun nyt tässä joutaa pääsemään Siljan puheille kaupunkiin, niin tottapahan sitte..."

Saukko ei vastannut, ääneti vain jatkoi kulkuansa, Tuli taas vaikea. Hän koki astua rehvaista perästä ja taas jatkoi:

"Se on Silja vaan muuttanut pois entisestä paikasta, niin senvuoksi on kirje jäänyt saamatta..."

Ei se nytkään vastannut. Tuntui kuin olisi astunutta kiirehtien kokenut päästä eroon hänestä. Notkuvin polvin rumpsutti hän perästä ja jatkoi vaikeaa puhettansa:

"Mutta kyllä ne poliisikamarissa ovat sanoneet tietävänsä sen uuden herrasväen... kun tästä nyt vaan itse sinne kuontuu..."

Pitkän matkan jatkoi hän sillä tavalla, kuin yksin puhellen ja kokien perässä pysytellä. Mutta tienhaarassa erotessa se Saukko toki lupaili, ilmoittaen lyhyesti:

"Ka jos ennen lumia Siljalta saat, niin... Jos tuota sitte koettaisi odottaa vielä."

* * * * *

Ne olivat hallayön jälkeisinä päivinä alkaneet masentua, ne saloeläjät siellä korvessansa. Oli odotettu saarnamiestäkin jo. Varsinkin vaimoväki oli sitä kaipaillut. Eivät he nyt välittäneet Manu Juupasta, sillä viime aikoina he olivat alkaneet varmeta sen julistavan jotain uutta oppia. Lisäksi oli se tullut entistä omituisemmaksi, salaperäiseksi ja viisaaksi, eivätkä papitkaan sitä enää sietäneet koko miestä.

Mutta ei sitä saarnamiestä vaan osunut tulemaan. Eräs omakyläläinen kyllä oli, mutta eivät he siitä olleet koskaan erityisesti pitäneet, vaikka se vieraisissa kylissä oli aivan pieni profeetta.

Tänään se kuitenkin oli puhunut Sanasta. Koko joukko sillä oli kuulijoitakin, Peitson tupa miltei puolillaan. Mitään erityistä henkistä herätystä ja innostusta ei siellä tietysti nyt ollut, mutta sen sijaan paljon mielenmurhetta ja halla-aikojen tavallista masennusta. Manu Juuppakin siellä sattumalta oli nyt kuulijoiden joukossa, vaikka hän ennen oli yleensä toisten saarnojen kuulemista kartellut.

* * * * *

"Me olemme syntiä tehneet, ja siksi Herra on vitsansa meitä kohti kääntänyt ja antanut hallan tulla."

Niin se saarnasi ja todisti. Kaiken onnettomuuden se sanoi olevan synnistä johtunutta, rangaistusta.

"Ja jos emme me itse olisikaan syntiä tehneet, niin ovat sitä isämme tehneet. Ja Hän on kiivas Jumala, joka etsiskelee isien pahat teot lasten päälle kolmanteen ja neljänteen polveen!" jatkoi se selitystensä.

"Ka syntisiähän me olemme... me ja meidän isämme hamaan... niin ja niin monenteen polveen asti."

Se oli kuulijoidenkin ajatus. Halla-aamujen jälkeen on maa altis siemenelle. Usko otti juuren maahan, nousi pian oraalle, alkoi versoa ja kasvaa kortta, joka kerran tähköpäänkin kantaa voisi. Varmana niiden ajatuksesta vahvistikin nyt saarnaaja:

"Sillä Hänestä ne profeetatkin todistavat, että kun Israelinkin kansa rikkoi, niin..."

Hän selitti miten Herra oli ollut silloin vanhurskas: Ei ollut jättänyt pahaa rankaisematta, vaan oli lähettänyt tuliset käärmeet ja muut vaivat, ja että niin on nytkin käynyt ja aina niin käyvä on.

"Sillä Hän on vanhurskas, joka rankaisee pienimmänkin pahan... Aamen."

Miten oikeaa ja selvää se kaikki kuulijoista olikaan nyt!

* * * * *

Saarna oli jo loppunut, kun Kusti osui tulemaan tupaan. Vakavina ne siellä istuivat, eivät puhuneetkaan muuta kuin jonkun harvan sanan. Kusti tiesi, että ne katsovat häneen karsain silmin, mutta viis hän siitä. Ne olivat kylällä vihjailleet hänen elämäänsä, siten ärsyttäneet häntä, ja hän aivan haki riitaa voidaksensa näyttää mikä hän on.

"Mitäs sitä tälle Kustille kuuluu?" kysäistä tokasi siinä joku, mutta ei hän viitsinyt vastatakaan. Hattu syvällä päässä istui hän vain omia olojansa.

"Joko se nyt vielä lisäksi on niin ylpeä, jotta ei enää sydän anna vastatakaan!" kuuli hän jonkun vaimoista mutisevan uunintauspuolella. Joku toinen eukko huokaili siihen.

"Mutta se synti!... Se maailma ja se synti!" kaikerteli silloin ensimmäinen vaimo oman puheensa johdosta, kuin yksin huokaillen.

"Oliko se tänne päin tarkotettu?" kysyä murahti silloin jo Kusti vihaisesti. Ne vaikenivat. Kai ne pelkäävät. Hyvä toki että jo älyvät!

"Vai omaa lihaasiko sinä maailmalla tarkotat?" jatkoi hän riidantekoa, yhä vain siinä kumarassa synkkänä istuen.

Eivät ne taaskaan ääntäneet. Hän ärtyi ja olisi halunnut, että ne tarttuisivat. Oli syntynyt äänettömyys. Joku eukko vain huokaili. Vihdoin eräs herännein ja uskostaan rohkein niistä alkoi Kustia tarkoittaen päivitellä:

"Niin se on kuin äsken Sanan saarnaaja sanoi: Jotta me olemme syntiä tehneet... me itse tai meidän isämme..."

Hän olisi kai jatkanutkin, mutta Kusti arvasi sen olevan hänelle aiottua ja katkasi ynseällä, äkäisellä:

"Pidä se leipäloukkosi siellä kiinni, eläkä sitä pöperröstäsi siitä situ!"

Ja ne vaikenivatkin ja ainoastaan huokailivat hartaasti ja ilkeästi. Häntä se ärsytti. Mutta vaimokin alkoi selviytyä ja sitäkin harmitti ja ärsytti Kustin ylpeys ja loukkaus.

"Mutta on se toki Jumala vanhurskas!" alkoi se jo hartaalla, ilkeällä äänellä Kustia uhmaillen pistellä. Mutta se siitä vain ynsistyi ja ärtyi:

"Vanhurskas!" alkoi se halveksuvalla äänellä ja lisäsi:

"Sekö se on vanhurskas, joka antaa sataa niin väärille kuin vanhurskaillekin!"

Se tuntui aivan jumalattomalta, mutta Kustia itseään se vain rohkaisi, ynsistytti. Nyt se vielä lisäsi halveksuen:

"Ja vielä itse kerskuu sillä, jotta Hän antaa aurinkonsa paistaa yhtä hyvin pahoille kuin hyvillekin!"

Alkoi tuntua monesta jo raskaalta olo.

"Ja vielä juuri niille väärille se sataakin enemmän sitä siunaustaan... Kun oikeat ja kunnan ihmiset saavat kerjuilla kulkea ja niitä vaan mökin mailta mieron tielle potkituttaa!" lisäsi Kusti entistä ynseämpänä ja synkempänä.

Ei tietty mitä sille sanoa. Eivät akatkaan nyt edes erin kuuluvasti huokailleetkaan. Oli kuin puheenpuute.

"Niks!... Niks, niks!... Niks, niks vaan!" pisti vihdoin Manu Juuppa viisaasti, omituisesti, kuin olisi jostain voitosta sillä iloinnut. Mutta ei se Kusti nyt näyttänyt siitäkään mitään välittävän. Entistä ärtyneempänä nousi se lähteäksensä, heilahti rennosti ja kerskui kuin uhitellen:

"Mutta nää akka-karhut ne vaan sitä sanaansa jauhavat ja jauhakoot, mutta tämä poika sanoo siihen että: sap-saameri vaan!"

Ja rennosti vetäsi hän hattureuhkaa syvemmä päähän ja poistui tuvasta ja jotain laulua hoilotellen loittoni talosta tietä pitkin, painuen peltoaukeilta korpien yksinäisiin hämäriin.

* * * * *

Se oli Olli Variksen masennuksen aikaa.

Kustista olivat jotkut syytelleet häntä, kun se oli heitä loukannut ja härnännyt.

"Mitä hän sitä Simo Viikillä tänne haettikin!" Niin olivat kylällä soimailleet, ja akat juorusivat sen taas hänen korviinsa. Joku oli häntä jo sillä asialla korvinkuullenkin pistellyt.

Nyt Kustin lähdettyä alkoivat ne taas sitä muutamain sanoin huokailla, varsinkin akat. Se sopikin saarnan aiheeseen, ja joku päätteli:

"Siitä sen nyt näkee taas..."

Niin että saarna on tosi, tarkoitti hän sillä.

"Sillä", jatkoi hän, "jos ei siinäkään olisi syntiä, niin ei se olisi tuommoiseksi rentuksi hänkään maailmankorvilla kulkemaan joutunut!"

Sitä uskottiin ja sille nyökytettiin hartaasti, surkutellen. Manu Juuppa, joka oli kaikkea kuunnellut, puuttui nyt äkkiä asiaan, vetäen viisaalla äänellä epäilevää:

"Eee-e!"

Jotain omituista ne arvasivat hänen taas sanovan. Hän alkoikin:

"Kun Jeesuksen eteen tuotiin sokea, niin... Mitäs se Hän sanoi?"

Hän odotti vastausta viisaana, voitonvarmana, mutta eivät ne puhuneet.

"Kun juutalaiset Häneltä kysyivät, jotta tämä sokea itsekö se vaiko hänen isänsä se syntiä teki, kun tätä rangaistaan... Niin mitäs se Hän sanoi?" toisti hän selittävästi. Mutta taas ne vaikenivat.

"Aa-aa!" veti hän silloin viisaasti, kuin asiansa täysin voittanut, ja alkaen kohottautua lausui hän varmasti, jyrkästi, kuin iskien:

"Ei..."

Hän olikin jo sauvoinensa lähtövalmis ja jatkoi varmasti:

"Ei tämä Kusti itse eikä hänen isänsä ole syntiä tehneet, vaan ne *muut*... Ne muut ne ovat tarvelleet jo koko maailman niin piloille, että siinä..."

"Aa-a!" aikoi hän jo lopettaa, mutta lisäsi kuitenkin poistuessaan:

"Että siinä ei enää lujakaan voi lankeamatta elää."

Ja ikäänkuin surullisena lähti hän sauvoinensa lynkyttämään, peltojen halki häviten siihen

hiljaisuuteen, jonka muodosti jäyhä, terve korpi.

* * * * *

On ilta, yksi monista. Päivänvaloa on enää hienoiseksi häiväksi vain. Iltahämärä alkaa saeta öisemmäksi.

Kotimökkinsä lähellä, aholla, missä muinoin lapsena oli leikkinyt ja pikkukivistä talosia rakennellut, istui Kusti yksin. Hajonneet olivat ne kivitalot. Haihtuneet olivat ne lapsuuden viattomat päivät. Minne? Miksi? Ken sen tietää.

"Ah!" huokasi hän siinä itseksensä, ja pää painui alas rinnan yli.

Mutta ilta vain pimeni yöksi. Taivasväriin pureutui ja hohti kipinä siellä täällä. Ne kipinät alkoivat hehkua ja isota. Kohta paloivat ne täydellä elokuisella heikolla valolla.

Mutta mies istui aholla ennallansa.

Olikinhan se toki leuto yö. Jo nousi kuu korprien takaa kelmeänä. Sarastava aamuvalo se kai sen niin kelmeäksi teki. Ääneti se kohosi, hiljaa nousi korpimaiden yli kulkeaksensa, ja aamun tuloa sen nousu näinä aikoina jo ennusteli.

Mutta yhä istui entinen lapsi aholla, jolle rakennetut kivitalot jo aikoja sitten iäksi hajonneet olivat.

XI

Pitkin kesää oli Mari puhunut siitä tavallisesta, jokakesäisestä rippikirkkoon menosta, mutta se oli huolia vastaan taistellessa lykkäytynyt pyhästä pyhään. Nyt oli jo syyskesä, ja vihdoinkin olivat he siinä syyskylmien edellä nyt sille venematkalle selviytyneet. Oli määrä käydä kirkonmenojen jälkeen papiltakin pyytämässä apua, ainakin sen verran, että kykenisi lähtemään pitkälle kaupunkimatalle Siljan luo. Eivät siihen olisi heidän omat olemattomat varansa mitenkään riittäneet.

Ja jotakin toivoa sen Siljan suhteen oli nyt jo saatu. Riipan Liisa, joka aina kantoi kylälle hyvät jos huonotkin kuulumiset, oli taas ennen muita joutunut siitä vihiä tuomaan. Eräs tehtaalaisen tyttö sieltä Annan tehtaalta oli palvellut Helsingissä ja palannut sieltä ja se oli kertonut tavanneensa Siljan kadulla. Siitä se nyt juttusikin taas Riipan Liisa, innostui puheestansa ja kehui:

"Niinhän sillä kuuluu Siljalla olevan siellä hyvät olot, jotta se on jo kuin herrasryökkinä, koko tyttö!" Sitä kuuli niin mielellänsä, varsinkin äiti. "Vai niin se on toki onnistanut Siljaa... Herrankiitos!"

Ja Liisa siitä vain yltyi.

"No!... Sekös hänelle nyt olisi onnistuessa... yksinäisellä tytöllä, joka on osannut eteensä katsoa, niin jotta ei ole kietoutunut näihin nykyajan köyhiin mieskutaleihin... joista ei ole muuhun kuin sitä perettä ja joukkoa laittamaan", siunaili se jo kuin äkäillen.

Kaikki tuntui nyt niin uskottavalta, todelta. Kaupunkipalkat ja muut, niin että...

"Senkö hätä siinä Siljalla on ollut rikastuessa, niin jotta kuuluu päässäkin olleen jo hatut ja senkin seitsemät ihmeet... Eikä niinkuin tässä meillä, joilla ei ole usein millä huiviriepukaan korviinsa ostaa!" toraili Liisa ja innostui kuin kateisena niitä kuulemiansa lisäälemään.

"Ja kädessäkin ihan kuin tällä pappilan mampsellilla jo varataivaat ja muut pahanhengen sateenvarjat... Niin jotta mikä hätä hänellä silloin on vanhoja vanhempiaankaan auttaessa!" antoi hän jo tulla kuvitteluakaan.

Niin, niin. Eivät he paljoa siitä selvästi tajunneet. He vain ymmärsivät, että toista se on kaupungin hyvissä palveluspaikoissa kuin tehtaankin kurjissa oloissa ja toista yksinäisen Siljan kohtalo kuin Annan, joka suuren perheensä ja kivulloisen miehensä painamana on väkisinkin avuttomien joukkoon vajonnut, eikä siitä itse nousta voi, vielä vähemmin muille avun hädässä antaa voisi.

"Kunpa nyt vain auttaisi sen verran, että hänelle pääsisi kertomaan hätänsä... Ei se hän ole kova", arveli ja muisteli rauhoittuva äiti Silja-tyttärestänsä, jatkoi ainaisia puuhiansa ja lisäsi:

"Jo pienenä oli sillä niin hellä sydän kaikkia kärsiviä kohtaan, jotta omasta suustansa olisi viimeisen leipäpalansa kerjäläisellekin antanut."

Niin. Niin se oli tehnyt. Hänessä oli viime turva, ja matka-apua odottaen kääntyivät katseet pappilaan. Se oli ainoa paikka enää, ja olihan sieltä moni muukin viime hädässä joskus apunsa saanut.

Mutta salomökeissä ja taloissa kasvoi kertomus Siljan hyvistä oloista päivä päivältä. Joku oli taasenkin osunut tehtaalla käymään ja tiesi kertoa alun johonkin uuteen. Nyt jo kerrottiin tuvissa, että Silja on saanut ensin yhden hyvän paikan ja sitten kohta toisen sitäkin paremman, ompelijana ensin, kaupassa sitten. Se on säästänyt, rikastuu ja tietysti kohta itse kaupan avaa.

"On niitä toki hyviä ihmisiä siellä isoissa kaupungeissa... Niin jotta tätäkin köyhää auttavat", siunailivat silloin useat.

"Onhan niitä toki siellä", uskoivat toiset, ja monien mielessä kangasti silloin iso kaupunki jonain... ei sitä tajunnut minä. Se kajasti vain uutena, tuntemattomana, heille kaukaisena, ehkä saavutettavana hyvänä.

Mutta korpi vain oli ääneti ja levollisena ja piti kovalla maankamarallansa juurista lujasti ja armotta kiinni niitä korpikuusia ja metsiä, jotka se kerran valtaansa saanut oli.

XII

Voi meitä avuttomia, meitä, jotka pimeässä soudamme ja yöstä aamua etsimme.

Ainoastaan meitä, jotka vaellamme epäselvyyksien maassa, missä keskellä päivän kirkkauttakin sadat yösumut silmillemme puhaltavat ja kaiken pimittävät.

Meitä, joiden ainoana haahtena on häviö, päällä synkeä yö ja alla pauhaava ja uhmaava ulappa, eikä johtavaa tähteä mistään näy!

Ja jos onnettomuus meidät yllättää, niin että myrsky pilvet yltämme halki repäisee ja raosta ruhjova salama välähtää ja valollansa meitä lyö ja niin kirkkauden näyttää...

Niin uusi voima taas pilvet uudelleen umpeen viskaa. Pimeys peittää taas meidät, ja meidän sielumme ikävöi johtovaloa kiihkeämmin kuin myrsky-yön pimeydessä hätäytyneen laivurin silmä johtachteänsä. Emmekä me mitään löydä. Emmekä me minnekään voi luottamuksella korottaa hätäistä ääntämme: Herra auta meitä, sillä me yöpimeydessä, hädässä ja epätoivossa olemme!

Me olemme silloin avuttomampia kuin kirkkosoutajat, jotka yömyrskyssä lujina ja kilpaa myrskyn kanssa huutavat:

Pauhaa, myrsky, ei se pelota! Meidän haahtemme on kalliolla, sillä se on Herrassa.

Kylmää yöpimeyttä juo meidän hätäytynyt sielumme silloin valon sijasta, ja me kadehdimme niitä kirkkosoutajia, jotka kuin sokeat valonsa vähästäkin saavat, ja niitä kirkossa-istujia, joille epäselväkin selvyyttä jo on.

Sillä he ovat kirkossansa kuin onnelliset lapset, jotka äitinsä rintaa imemään päässeet ovat, eivät sen rinnan laihuutta kysy, eivät nurise, vaan tyytyvät, ja niin täyden tarpeensa, onnensa, autuutensa ja kaikkensa sen maidosta saavat.

Sillä Sinua, Jumala, me ikävöimme, mekin, joilta Sinä hämäryyteesi ja epäselvyyteesi ja ristiriitaisuuksiisi kätkeydyt, niin että emme sittenkään Sinua koskaan löytää, emme Sinun olemassaoloasi emmekä vanhurskauttasi milloinkaan uskoa voine.

* * * * *

Vihdoinkin oli näet Marin ja Ollin kauan aikoma rippikirkkomatka toteutunut, ja he istuivat jo kirkossa. Jo puoliyöstä olivat he lähteneet soutamaan tätä vesiulappaa, jossa oli yli peninkulma yhtä ainoaa aavaa, yksinäistä selkää. Harvoin sieltä salosopelta uskalsikin kirkkovene sille matkalle teloiltansa solahtaa, ja nytkin he olivat ihan ainoat sieltä Salorannalta tulleet.

* * * * *

Se saarnasi nyt rikkaasta miehestä ja Latsaruksesta, ja sydämensä lämmöllä se tuntui saarnaavankin siitä.

"Ja oli kerran rikas mies..."

Miten monesti oli heille sitä sanaa lausuttu! Siksi kai oli tuttua se kaiku, joka niihin sanoihin puukirkon honkaseinistä ikäänkuin huoahhti hiljaa.

"Rikas mies, joka vaatetti itsensä purppuralla ja kalliilla liinavaatteilla ja eli joka päivä ilossa ja herkullisuudessa", jatkoi pappi.

Pää pään vieressä siinä kuunteli sitä sanomaa. Karuilla kasvoilla oli hallamaan väen vakava ilme, ja jo puvutkin julistivat, etteivät he ole niitä rikkaita miehiä, jotka ilossa ja herkullisuudessa elävät ja purppuraan ja kalliiseen liinaan pukeutuvat.

"Ja oli myös eräs köyhä mies", käänsi se saarnan aiheen. Puukirkon honkaseinä huoahhti niihinkin sanoihin saman kaiun.

"Köyhä mies, Latsarus nimeltä, joka makasi hänen ovensa edessä täynnä paisumia ja pahoja haavoja..."

Ei sitä tiennyt mikä siinä koski: sekö honkaseinien tuttu vanha kaiku, joka niin hellävaroen soi, vai sanojen tuttuusko, vaiko papin puhe. Ei sitä erottanut, asiakko vaiko joku muu kaiku teki, että sanat löysivät sydämissäkin kaiun ja ryppyiset posket vakavoituivat.

"Se pyysi täyttää vatsansa niillä muruilla, jotka rikkaan pöydältä putosivat, mutta ei kukaan hänelle niitäkään antanut", jatkoi pappi.

"Mutta koiratkin tulivat ja nuolivat hänen paisumiansa..."

Se oli saarnan aihe. Hän polvistui ja rukoili hartain äänin:

"Herra Jumala, Sinä joka vanhurskas olet! Suo minun julistaa Sinun pyhää sanaasi lujasti ja järkkymättömäsi, niin että jokainen sana lyö sydämiin ja niihin jää lujasti kuin tämän Sinun tempelisi seinään Sinun kasvattamasi honkaoksa tuo! Aamen!"

* * * * *

Se puhui nyt kauan ja voimalla. Rikkaasta miehestä se ensiksi saarnasi:

"Ja koska hän helvetissä vaivassa oli..."

Hyi! Mikä aatos! Mikä värisyttävä, suuri vaiva!

"Ja lieskat löivät ja pohja jyrisi ja pauhu kävi!"

Herra armahda meitä siitä ...

"Ja koska hän silloin silmänsä nosti ja näki Aabrahamin ja Latsaruksen hänen helmassansa... Ja..."

Hereillä ne kaikki olivat. Kuin huumautunein korvin kuuntelivat ne ja tajusivat vain human kuin Herran äänen.

"Niin se rukoili, että Latsarus lähetettäisiin kastamaan sormensa pää veteen ja sillä jäähdyttämään hänen kieltänsä, mutta..."

"Ei. Sitäkään ei hänelle sallittu enää!"

Herra armahda niitä, jotka rikkaudessa vaeltavat!

* * * * *

Mutta nyt hän alkoi saarnata Latsaruksesta. Hän ylisti sitä ainoaa kurjaa, jonka muisto elää. Hän ylisti sitä ainoaa kurjaa, jonka kunniaksi ja muistoksi on lausuttu iäti pysyvät muistosanat, muutamilla sanoilla kirjoitettu kokonainen eepos hänen elämästään täällä ja hänen sielunvaelluksestaan tulevassa elämässä. Hän ylisti sitä kurjaa, jonka ylistystä veisataan lukemattomissa puukirkoissa ja kalleissa miljoonatemppeleissä, mutta jonka osaa ei kukaan tahtoisi itsellensä valita...

Ei kukaan. Ei ainoakaan. Ei parhainkaan...

"Rakkaat kuulijani!" jatkoi hän. Ja hänen edessään oli pelkkä

Latsarusten joukko. Siellä oli Olli Varis ja Mari, molemmat Latsaruksia. Siellä oli...

"Onko teistä kukaan Herran edessä niinkuin Latsarus?" kaikui papin voimakas ääni.

On, on! Siellä on ruotilainen Muikku, joka ei koskaan ole kylliksensä syönyt... Täällä on rampa Jäppi, joka on ikänsä halvattuna kerjuulla kulkenut... Täällä on...

"Onko kukaan meistä Hänen edessänsä kuten hän?" kaikui yhä voimallisemmin.

Oo! Herra paratkoon! Tässä on Lynkkä-Liisa, joka on maannut pappiloidenkin saunoissa täynnä paisumia, pahoja haavoja, ihotauteja ja syöpäläisiä.

"Onko teistä, ja itseksustakin meistä, toistan minä teille..."

Varmasti, varmasti! Herra armahda, liiankin varmasti! Täälläkin on: Hän on sortunut maailman tiellä köyhyydessä kulkiessansa. Näe, Herra, taivaan ja maan Jumala, miten paljon hän on kärsinyt, hänkin! Näe, miten hän on hädän hetkinä pahasti myönyt Sinun kuvaasi. Näe hänen kuppatautinsa arvet, hänen syöpänsä! Lähetä, Herra, Latsarus painamaan vilvoittava sormensa tämän uuden Latsaruksen palohaavoihin... koko tämän kärsivän Latsarus-joukon tulisiin haavoihin, ja anna poistaa pois taudin idut, sen syyt ja sen aina tuoreina pysyvät juuret!

* * * * *

"Sillä jos teidän joukossanne on yksikään niinkuin rikas mies, niin voi meitä! Voi seurakuntaasi, Herra!" nousi papin ääni. Lujasti hän iski ne sanat sydämeen: "Onko?"

Ei, ei, ei! Ei ainoaakaan! Herra armahda vaan näitä hallamaitasi, näitä karuja erämaakorpia, joista ei ainoaakaan rikasta miestä ole temppeleisiin tullut voinut, ja lähetä Latsarus juuri tänne, veljiensä ja vertaistensa avuksi.

Kuule se äänetön rukous, Herra, kuule se, kuule ja ole armollinen vihdoinkin jo meille!

"Sillä mitä se auttaa ihmistä, jos hän kaiken maailman voittaisi ja sielullensa saisi vahingon!" saarnasi se nyt. Sanat vain humisivat korvissa kuin jonkun hyvin etäisen, vanhan saarnan kaiku. Ei sitä voinut tutkiakaan, ei ajatella sanoja. Se outo humu se vain tunki kaikkeen ja tukkesi kaiken.

"Sillä sinun on kunnia ja voima ja valta!" julisti pappi lujasti. "Sinun on vanhurskaus ja elämä ja autuus. Sinua me ylistämme ja Sinulle me veisaamme taas kiitosvirtemme tässä. Aamen!... Veisatkaamme!"

Ja kuin jostain taivaan kuorosta puhkesi silloin:

"Kunnia olkoon Jumalallemme!"

Se soi niin ihanasti, niin koruttomasti.

"Kunnia Jumalalle, Isälle, Luojallemme!"

antoi vanha honkaseinä kaikuansa, ja äänetön Latsarus-joukko kumartui hiljaa, nöyrtyi ja polvistui sen Jumalan eteen, jonka armosta he Latsaruksia olivat. Pappi jakoi jo rippiiä, ja uudestaan vuoti alttarin eteen polvistuneiden yli lohdullinen, mutta särkevä veisuu, avunhuuto:

"Jumalan karitsa, joka pois otat maailman synnit!
Armahda meitä..."

Armahda, armahda, armahda! Totisista sydämistä se tuli, ja...

Jospa Sinun armosi vaan anojille aikansa ehditsi taas tulla!

* * * * *

Ei siitä papin puheille pääsystä nyt tullut mitään. Väkeä siellä oli niin että ei sitä voinut. Ja sitten se kiirehti sairasta ripittämään. Toiseen kertaan se oli jätettävä nyt. Olihan vain aikaa kulunut vuoroa odottaessa.

Ja nyt oli vielä poikettava katsomassa sitä rampaa, ruhjoutunutta poikaa, Mikkoa, joka oli kunnan ruotilaisena suutari Puralla. Se raukka liikkui puujaloilla, toiskätisenä, ja oli ruhjoutuessansa vielä menettänyt puhelahjansa, niin että änkytti pahasti.

"Mitenkä sinä nyt jaksat, Mikko?" tiedusti äiti.

"Ka... e... e... e... eipä tässä... e-erikoista", ännkäsi se vaivoin. Ruotitalo oli itsekin miltei vaivaisavun tarpeessa. Ei siinä siis olot erikoisia olleet. Lapsia souvattamaan se olikin Mikko ruotilaishuutokaupasta huudettu siihen.

"Tähän vaan ky... kylkeen pi .. istää!" sai se änkätyksi kipujansa selitellen. Tuli niin raskas elo. Talonväkikin katsoi kohtausta sanattomana.

"Kunpa vaan koettaisit kärsiä ja kestää... Kyllä se Herra lopulta armon lainaa." Se oli ainoa, mitä äiti voi siinä antaa ja sanoa. Rampa nurisi jotain epäselvää, alakuloista, ja kääntääksensä puheen pois omista kivuistansa tiedustaa änkytti miten äiti voi.

"Ka mitäpäs näistä meistä enää!... Hautaan menijöistä!" kierrellä nureksi äiti ja peittääksensä kaiken raskaan pojalta lisäsi:

"Siinähän tuota vaan elää kituutetaan ennallaan... Eikä tuossa mitään suurempaa hätää ole."

Mutta isä kopeloi poikansa kipeää kuvetta hellävaroen eikä voinut muuta kuin neuvoa:

"Jos pyytäisit jonkun hieromaan... Tottapahan vaikka sitte sieltä kotimökiltä maksettaisiin hierojalle..."

"Ka-aa", tapaili poika välinpitämättömästi, ja pää painui taas alakuloisena ryntään yli nuokottamaan.

* * * * *

He olivat myöhästyneet niin, että ilta alkoi hämärtää, kun he aavalle vesiulapalle lähtemään joutuivat. Ilmakin oli äkkiä kylmennyt. Aika navakka, kylmä tuuli jo puhalteli ja nosti vettä hirskeeseen.

"Kun ei vaan nousisi nyt vielä myrsky!" arveli Mari.

Mutta kotiinhan siitä täytyi pyrkiä. Olivathan he näihin matkoihin tottuneetkin, eivätkä heitä pienet vaarat saaneet pelottaa. Kohta keikkuikin vanha vene-pahanen ulappavesillä, ja vanha mies kiskoi airoista, Marin kyykistyessä kyttyräksi veneen perään.

Mutta tuuli kiihtyi ja kylmeni. Oli vielä laitatuuli, ja alkoi vihmoa kylmää syyssadetta. Marille tuli jo vilu. Varsinkin kipeitä jalkoja palelti. Tuuli kiihtyi. Roiskulaineet viskoivat jo harjojansa toistensa yli.

"Jokohan nyt nousee myrsky!" huolestui jo Mari. Mutta mies rauhoitteli:

"Ka mikäpäs tässä on hätänä, kun on vene."

* * * * *

He olivat jo aavaselällä. Tuuli alkoi vinkua, ja syyssade kiukustui jo räntäsateeksi. Ei se ollut tavallista näin aikaiseen vuodenaikaan. Aallot heittelivät jo vene-pahaa kuin kuplaa, kellutellen sitä harjoillansa. Yhä pimeni ja yhä kylmeni ilma.

"Noita jalkoja... kun nyt rupeaa paleltamaan!" valitti Mari. Mies antoi hänelle takkinsa ja käski kääriä jalat siihen. Itse hän tarkeni paitasillaankin. Ei se tosin märkä takki paljon auttanut, mutta olihan toki tyhjää parempi.

* * * * *

Se lie jo ollut likellä puoliyötä. Oli miltei aivan pimeä. Tuuli oli raivostunut myrskyksi. Vene viskautui aallolta aallolle, ja pärskevesi räiskyi laidan yli, usein lentäen sitä tietään koko vene-pahan ylitse järveen takaisin.

"Herra-isä kuitenkin!" pääsi jo Marilta. Mies kiskoi voimiensa takaa.

"Pelottaako sinua?" kysyi paleltuva vaimo huolissaan.

"Eipä tässä... veneessä."

Ulappa jo aivan raivosi. Myrsky koetteli jänteittensä voimia.

"Kun on Herra turvana, niin ei siinä hätää!" koki Mari jo rohkaista, ja niin nousikin hänessä luja usko luonnonvoimia vastaan.

"Elä siis pelkää, Olli!" rohkaisi hän.

* * * * *

Hei!! vinkui riemuitseva myrsky, ja aallokko roiski ja jyrisi, ja lastuna keikkui vene pimeässä.

Mutta ulvo, myrsky! Lyö ylitsemme, pauhu, ja kiidä, riehuva myrsky, päättemme päällitse! Emme me kuitenkaan pelkää, sillä turvanamme on Herra!

Jyrise allamme, syvyys, ja visko vaahtoasi, meri! Emme me kuitenkaan vapise, sillä tukenamme on Hän!

Ja meri huusi ja pimeys uhmasi, ja he olivat avuttomina ulapalla, ja...

Ei se mitään! Lyö vaan, pauhu, rantakallioihin! Iske vuoriin, ja jos ne voimastasi pirstoutuvat, niin emme me pirstoudu, sillä meidän voimanamme on hädässä Herra.

Häneen yksin kaikki pirstoutuu.

Ja pilvi halkesi ja pimeys haihtui. Kirkas kuu puhkesi paistamaan uhman ja kuoleman keskelle ja valaisi öistä ulappaa, jolla kaksi avutonta taisteli pimeyden ja myrskyn halki tietänsä etsien.

Ja ranta tuli. Vielä oli Marin kylmettyneissä jaloissa sen verran voimaakin jällellä, että hän miehensä tukemana pääsi takaisin mökki-pahansa lämpimään.

Päivä alkoikin silloin jo valeta. Myrsky pauhasi, mutta taivas pureutui selkeäksi, kylmäväriseksi, ja pauhaavan järven päällä leijaili korkeudessa ylpeä, valkea lokki.

XIII

Kusti oli jäänyt seudulle oleilemaan, sillä välipä sillä missä hän. Väliin se teki taloissa työtä, väliin vetelehti ja kävi joskus kotimökilläkin oleksimassa päivän, toisen.

Tulopuuskastansa lähtien se oli muuttunut vanhempiinsakin suhtautumiseen nähden. Humalan selvittyä oli alkanut ujostuttaa ja sitten suututtaa koko olo ja elämä, kun se oli semmoiseksi nyt kiertynyt ja tämmöisenä hänet kotipaikoille sysännyt. Hän tuli katkeraksi, usein pisteliääksi, joskus vieroen ihmisiäkin, sittemmin taas yhä enemmän ja enemmän ärtyen niille, varsinkin kun ne vihjailivat hänelle. Hän tunsu olevansa vieras täällä, jossa elämä ja ihmiset olivat toisia kuin siellä maailmalla, missä hän oli kouluutunut.

Ja isän ja pojan välillä oli samalla alkanut kyteä jotain katkeraa, joka heidät erotti toisistaan. Ei sitä oltu sanoin sanottu, mutta Kusti aavisti niin olevan. Vaistomaisesti oli Ollin mieli katkeroitunut, kun pojasta ei mitään apua ollut ja kyläläiset vielä morkkailivat häntä siitä. Nyt se vielä kävi syömässä niitäkin viimeisiä, mitä vielä mökissä oli.

Monta sanaa ei ollutkaan vaihtanut poika isänsä kanssa.

* * * * *

Nyt se taas istui tuvassa. Oli tullut yhdessä Manu Juupan kanssa ja aikoi jäädä yöksi, ehkä joksikin pitemmäksikin aikaa. Marin jalat olivat kirkkomatkalla kylmetyttyänsä menneet aivan piloille. Hädintuskin voi hän enää liikkua, ja usein painoi se jo ihan vuoteen omaksi. Eräs vaimo niitä taas hieroksi ja voiteli siinä tupa-pahassa.

"Siellähän ne kirkkomatkalla kun vielä kohmettuivat", nureksi Mari hiljaksensa. Hieroja huokaili, ja Kusti, hetken ajan synkkänä mietittyänsä, katkaisi vaitiolon pistämällä:

"Ka mitäs sinne menit kirkkoon!... Turhanpäiten kohmettumaan!"

Hän istui kumarassa, hatureuhka syvällä päässä, ja tuijotteli lattiaan. Äiti huomasi sen pistävän äänen ja hetkisen mentyä koki sovitella, nureksien:

"Mistäpä tässä lohdutuksen saa, jos ei sieltä... Kirkosta ja Jumalan sanasta..."

Puhe kääntyikin nyt siihen asiaan. Manu Juuppa kuunteli viisaan näköisenä, punniten kuulemiansa, ja Kusti näytti synkkenevän.

"Saarnasi nytkin niin ihanasti Latsaruksesta ja rikkaasta miehestä, jotta..."

Ei tahtonut löytää sanoja, joita tarvitsi. Vasta hetkisen kuluttua voi hän siis jatkaa hartaalla nyrinällä:

"Ei se rikkaita ylistänyt saarnassaan. Kaiken maallisen sanoi tuovan sielulle vahingon ja..."

"Paljonko hän, pappi, sai siitä 'ajallista'... siitä ajallisen tuomitsemisesta?" katkaisi Kusti pistävästi. Syntyi vaihtelu. Sylkäistyänsä jatkoi Kusti synkkänä:

"Hänelläkin, tällä papilla, on tuloja yli kymmenen tuhannen vuodessa, niin se tekee jo yhtä saarnaa kohti tuonne kaksisataa... Niin jotta kannattaa niillä palkoilla 'ajallista' tuomita..."

Äiti ei tiennyt mitään sanoa. Ei hän itse asiaa jaksanut arvostella, mutta pojan ynseys Sanaa kohtaan häntä masensi.

"Työmies saa kahdestasadasta usein koko vuoden rehkiä, ja sitten niille saarnaa jotta: elkkää tavaraa kootko... Vaan kantakaa sitä saarnapalkasta papille, joka rikkautta vastaan paukuttamalla teiltä omiksi rikkauksikseen viimeisetkin pennit kiskoo!" lisäsi hän katkerana, pisteliäänä.

Vaiettiin.

"Joo... Se on se niks!" pisti sitten Manu Juuppa merkitsevästi, käväsi sylkemässä sylen ja kompuroi taas istuksimaan ja mietiskelemään.

"Mhyh-hyy!... Yh-hyy!" huokailla kytysteli Mari itsekseen, kun puhe oli loppunut, kun kaikki vaikenivat ja oli kuin olisi oltu kaikki eri leiriä nyt. Vaihtelun yhä jatkuessa huokaili hän kuin yksin nuristen:

"Köyhille... köyhille ja vaivaisillehan se on Sana annettu ja niille se on taivaanvaltakunta varattu, eikä ynseille ja ylensyöjille ja ylenjuojille."

Ei hän sillä tarkoittanut Kustia, mutta Kustista tuntui, että se vihjailee ylen juomisella hänen juopottelevaa elämäänsä. Hän synkkeni, mutta maltoi mielensä ja painui kumarampaan.

"Ja niille köyhille hän siellä saarnasikin... Ei siellä yhtä ainoaa rikasta miestä koko kirkossa ollut", jatkoi äiti alistuvalla, sovittavalla äänellä.

"Olipas yksi!" pisti siihen Kusti ja kuin puraisemalla lopetti:
"Pappi!"

* * * * *

Syntyi pitkä äänettömyys. Kaikkien välillä tuntui olevan jotain, joka nyt jo lopullisesti jakoi ja erotti. Se oli jotain kuin uutta, outoa, selvästi käsittämätöntä. Vihdoin lopetti äänettömyyden Mari, joka ainaiseen tapaansa hiljaa nureksi:

"Kaikkihan tuo näkyy jo maailmassa muuttuvan ja olevan uutta... Niin jotta ei tässä enää meistä vanhoista ja häviävistä eläjiksi eikä minkään ymmärtäjiksi ole!"

Niin kyllä. Kustin tulo ja kaikki muu oli tuonut paljon semmoista, jota ei hänen nuoruudessaan ollut. Ja sitten vielä...

"Kun nyt tääkin Manu Juuppa jo..." jatkoi hän nyreksintäänsä. Sekin oli hänenkin silmissänsä viime aikoina muuttunut, kuin uus-uskolaiseksi tullut. Hän ryhtyi jotain puuhaamaan ja nurisi kuin yksin puhuen, alistuvan:

"Mutta kukapa meistä vanhoista ne tämänmaailman opit ja uskot ymmärtää ja tietää!"

Kusti istui kuin ynseänä sille vanhalle, mutta samalla kuin mieltien. Ja Manu Juuppa nojaili kainaloin sauvaansa ja katse lattiaan painuneena mietiksi omia mietteitään.

Tupaan tuli nyt Olli. Se istahti, istui piippunensä ikenessä, kumarassa ja synkkänä kuten poikakin. Huolet ne painoivat nyt kuten aina ennenkin.

"Vai mitä sinä, Olli Varis, itse siitä arvelet?" kysyi häneltä Manu Juuppa, ikäänkuin Olli olisi kuullut äskeisen keskustelun.

"Niin jotta mistä?"

"Ka tässä vaan", yritti Mari painaa koko asian syrjään, mutta keskeytti siihen.

"Että... että niks-naks vaan!" jatkoi Manu omaansa viisaana ja kuin voitonpäällä ollen. Hämärästi selvisi toki mistä oli kysymys, kun hieroja-eukko alkoi huokailla:

"Ynseyttä... ynseyttä se on tää maailma täynnä... Ohhoi... Hohhoi!"

Ja Ollille hän asian selitykseksi lisäsi:

"Kusti tässä vaan sanoi, jotta eivät ne kirkot ja papit muuta kuin keritsevät köyhää... keritsevät ja karitsevat vaan köyhää... Köyhää, köyhää ja kurjaa!"

Kustia jo suututti. Ynseänä vannoi hän synkkää:

"No ei lähdekkään Kusti Latsarukseksi, jonka selässä papit ajavat sinne rikkaan miehen helvettiin..."

Vaitiolo, joka sitä seurasi, oli raskas, sillä isä ja poika olivat synkkiä. Heidän välillään kytevä katkeruus odotti ilmipuhkeamista.

"Vielä narraavat vanhat akat sinne jalkojansa paleluttamaan!" lisäsi Kusti hetkisen vaiettuaan, katkaisten äänettömyyden ja synketen papeille.

"Ka", yritti isä. Hetkeksi hän siinä vielä pysähtyi, mutta lisäsi sitten synkkänä:

"Kunpa sitä sinäkin olisit vaikka kirkossa juossut, etkä huorien hännässä riippunut, niin vaikka tuota vaivaista äitiäsi voisit autella nyt."

Se oli ensimmäinen katkeruuden sana. Mutta se oli terävä, pureva ja synkkä. Mökkiin painostautui raskas vaitiolo. Sekä isä että poika näytti painuvan entistä syvempään kumaraan, ja kuului vain äidin joku hiljainen huokaus.

Viimein nousi Kusti, painoi hattureuhkan syvemmin päähän ja poistui hiljakseen, sanaa sanomatta. Ulkona istahti hän hetkiseksi kaivonkannelle, istui siinä kumarassa, synkkänä, päässä joku epäselvä, tylsä ajatus.

Mutta ei hän kauan istunut. Sanattomana nousi hän ja lähti kävelemään pois mökiltä iäksi.

Ja niin alkoi hän lopullisesti painua siihen Latsarus-virtaan, siihen kurjien ja onnettomuuteen sortuneiden virtaan, joka joskus hiljaa voihtien, useimmiten aivan äänettömänä kaikilta maailmankulmilta virtaa kenenkään huomaamatta halki rikkauksien ja kurjuuksien mertansa, n.s. "tuntemattomien hautoja" kohti. Ja aallot ummistuvat äänettöminä heidän häviönsä yli, ja heidän haudoillansa pauhaa iäti se taistelu rikkaudesta, joka armottomuuden kivikovaksi paaduttaa ja rikkaudenthimon pedon kiihkeäksi verenheimoksi tekee.

Voi Latsaruksia! Voi avuttomia heitä!

* * * * *

Siljan luo meno oli yhä viivästynyt, kun esteetkin olivat suuret ja matka yletön. Pappila oli ainoa paikka, mistä toivottiin matka-apua saatavan, mutta ei ollut tullut vielä yritetyksi sitäkään kokea.

Mutta nyt se tuli jo pakoksi. Lautamies tuli aivan vierasmiesten kanssa antamaan häätökäskyn. Sulan aikana, ennen lumikelien tuloa, piti mökin olla tyhjä. Haaste veloista oli jo aikaisemmin annettu.

Lautamies Kokko oli seudun tavallisia talollisia, semmoisia, jotka jotenkuten pääsevät vuodesta vuoteen, velkataakan yhä suuretessa ja karujen peltojen sitä mukaa kasvuvoimasta tyhjetessä. Se puhua honotti nenäänsä ja lausui useimmat sanat vinkuvalla nenä-äänellä.

"Noo!... Mutta mikäpä sinulla, Olli, hätänä!... Vanha mies ja niin menet ruotilaiseksi kuntaan", honotti se asiaa sovitellen, kuin häädettyä lohdutellen.

"Ka..."

Mari sai siitä hänen puolestansa jatkaa:

"Samapahan tuo on, missä tää köyhä päivänsä päättää."

"Yy... yy!" innostui siitä Kokko myöntelemään ja vinkua honotti:

"Sa-amahan se on!... Ihan samahan se on!"

Se oli oikeastaan ajatuksetonta, tavanmukaista. Mistäpä siinä paremmatkaan puheet otti! Siitä johtuikin hän, osaksi asiaa koristellaksensa, jatkamaan:

"Tässä kun ei minullakaan olisi tätä talonrähjää, niin minäkin kuntaan... Ku-untaan, kuntaan minä menisin", vinkui hän lujittavasti, sytytti piipun ja selitti:

"Mutta kun on se talo, niin eivät ota... Yy... yy... Eivät hylt ota kuntaan talollista."

Ei siihen talonväki vastannut. Ei tehnyt mieli puheisilla olla nyt. Kokko puhella honotteli ja vinkui vielä hyvät hollit, puhui talollisten rasituksista ja harmitteli:

"Ja nyt menevätkin jo kaikki kuntaan, niin jotta talollisten verot vaan nousevat, jotta ei enää tule elämästä mitään... Ei mitään, ei mitään..."

"Ka... kullakinhan ne ovat ristinsä... Niinkuin talollisillakin", murahti Mari siihen jotain, enempi omia surujansa siten nureksien.

"Niin... iin... iin... iin!" innostui siitä Kokko vinkumaan ja alkoi selitellä omia ristejensä:

"Kun ovat ensin nää kunnan ja ruunun verot jo suuret ja sitte vielä siinä lisänä papit ja muut paholaiset, niin... ii... ii... ii... Eihän siinä mikä enää jaksaa. Senkö piru siinä enää jaksaa taloa pitää!"

* * * * *

Antoikin se pappi hänelle lainaksi matkarahat, kun ensin oli ottanut selon hänen elämästensä ja erittäinkin hänen mielialastansa kirkkoa ja kristillisyyden asiaa kohtaan. Omasta puolestansa oli vielä antanut pienen avun ja jotain voiteita Marin jalkoja varten. Paljon niitä olikin nyt halla-aikana avun anojia pappilankin varoihin katsoen.

Ja nyt oli hän matkalla Siljan luo. Menomatalla oli hän poikennut pappilaan saamaan ne rahat ja istui nyt kansliassa. Pappi puhui hänelle, rohkaisi häntä, neuvoi turvaamaan Jumalaan ja rukoilemaan Häneltä apua ja siunausta. Liikuttavasti se puhuikin, ja herkkä avunsaaneen mieli täyttyi ääriään myöten.

Pappilassa oli silloin kotiopettajana nuori ylioppilas Tauno Jokela. Se oli pienen virkamiesperheen lapsia, mutta vanhempien kuoltua olivat varat loppuneet ja hän ansaitsi niitä nyt kotiopettajan töillä, eniten rikkaissa pappisperheissä. Jumaluusoppia hänkin lueksi, mutta nuoren miehen hehkulla oli hän kiintynyt myös n.s. isänmaallisiin asioihin ja kysymyksiin.

"Tämä on eräs torppari, Olli Varis", esitteli rovasti Ollia, kun Jokela osui kansliaan tulemaan. Rykäistyänsä ja sylkäistyänsä hän vielä Ollista lisäsi:

"Ahkera työmies ja yksi hiljaisimpia henkiä seurakunnassa."

"Soo-o!... Vai niin! Jassoo!" hyvitteli Jokela ja antautui Ollin kanssa puheisiin. Hehkuvasta, puhtaasta nuorukaisen sydämestä hänen puheensa tuli. Hän puhui jonkun sanan isänmaasta, hyvittelien Ollia:

"On hauska että isänmaalla on niin uskollisia ja hiljaisia työmiehiä!"

"Ka..."

Hän sotkeutui siihen ainoaan sanaan, sillä ei hän oikeastaan sen puhetta ymmärtänyt. Sillä itse asiassa se, joka on hänenlaisten lihaa ja verta lapsuuden ajoilta, tietää, että heidän joukossansa isänmaa-käsite on jotain olematonta, korkeintaan ulkoa opittua. Ei hänen työnsä koristuksena ollut koskaan ollut sitä isänmaallisuuden ja isänmaanrakkauden risaliinaa, jonka alla niin moni isänmaalle uhrautuja itsensä kylläiseksi uhrioinaaksi lihottaa, — jos kohta moni oikeinkin uhrautuu. Työ semmoisenansa oli hänen elämässensä kunniassansa, semmoisenaan, ilman koristuksia, siveellisenä elämänarvona.

"Sillä totta kai teidänkin työllänne on korkeana päämääränä isänmaa!" jatkoi nuori, puhdashenkinen ylioppilas hänelle.

"Ka", yritteli hän taas, sotkeutui ja lisäsi asiasta pelastuaksensa:

"Mistäpä ne nää meikäläiset ne kaikki asiat ymmärtävät... Eikä sitä köyhän kannatakaan."

Ei kannata uhrautua, tarkoitti hän. Mutta oitis tuntui, kuin hän olisi sanonut tyhmästi, ja kun se nuori herrakin vaikenä, koki hän korjata, katse maassa selittää vääntäen:

"Sitä kun täällä täytyy niin kovasti tehdä työtä, niin sitä ei ole aikoja puhumiseen... Niin jotta mistä sitä silloin oppii, jotta miten sanoa."

Mutta yhtä vaikealta se taaskin tuntui, kun hän pysähtyi. Nuori ylioppilaskin tunsu kaikessa olevan jotain niin raskasta, ettei voinut ryhtyä isänmaanrakkaudesta selittelemään ja puhumaan, niinkuin alussa oli halunnut tehdä. Kun neuvottomaksi joutuneena hän koki kääntää puhetta mieluisemmaksi, huomauttaen:

"Olettekin jo vanha mies... Olette tainnut jo saada paljon työtä tehdä ja kokea..."

"Ka..."

Taas oli hän siihen töksähtää, mutta löysi toki sanat ja jatkoi:

"Sitä täytyy näin karuilla mailla eläessä panna maahan niin paljon työtä... Jos mieli leivässä pysyä..."

Ja taas alkoi painaa äänettömyys. Nuori ylioppilas oli sanoja vailla, ja oli kuin olisi hänelläkin ollut raskas olla. Onneksi tuli toki rovasti väliin, käänsi puheen Siljaan ja toivotti matkalle Jumalan siunausta, armoa ja rauhaa.

XIV

Silja oli juur'ikään päässyt vankilasta. Ei se ollut mikään erityinen rikos, josta hän oli muutamia viikkoja istunut. Se oli vain tavallisia katutyttöjen pieniä erehdyksiä; siveellisyysspoliisia hän oli vihapäissensä herjannut ja siitä joutunut kiinni.

Nyt hän taas varustautui lähtöön. Puolenpäivän aikaan oli vankilasta tullut ja pukeutui nyt kiireesti iltaa varten. Entisiä rahoja ei ollutkaan, ja emäntä tietysti tahtoo huonevuokran etukäteen. Hän puuhaili ja valitsi siinä hamejoukosta sopivaa. Kepeitä ne kaikki olivat ja...

"Panisit nyt sen Senniltä ostetun!" kehotteli emäntä.

Mutta ei hän siitä nyt huolinut, se oli se pitkä hame.

"Ne herrat nyt eniten lyhythameisia... Luulevat niitä ensikertalaisiksi ja nuoriksi tyttöiksi", selitteli hän emännälle. Kohta hän olikin puettu, posket maalatut. Hän oli aika sievä.

"Ilmankos ne herrat sinua aina kehuvatkin... Toisille tytöillekin kuuluu Forsmanninkin herra kehuneen", mielisteli emäntä. Se miellytti Siljaa.

"Kenelle?" tiedusti hän kuin ohimennen muka, kähertäen samalla peilin edessä tukkaansa. Miten kepeältä tuntuikin nyt mieli ja olo, juur'ikään kun vankeudesta vapautteen päässyt oli.

"Iinekselle kuuluvat kehuneen... ja Hoikan Eevalle ja..." vastaili emäntä. Tukka käherryssaksissa kiinni notkautteli silloin Silja askeleita, pidellen oikealla kädellä käherryssaksia, joihin tukka oli kähertymään kiedottu, heilautti helmaa kuin varietee-tyttö ja oli iloinen.

"Ma, päälläni valkeat vaatteet ja sormukset sormessa mun",

lauhahti hän siinä iloisena notkistellessansa.

Tyttö-poloinen! Voi kepeä tyttö-haituva sinua!

* * * * *

Palvelustyttö tuli nyt siihen kepeän elämän iloon:

"Siellä on eräs vanha ukko, joka kyselee", ilmoitti se turskeana.

"Minuako!"

Hän aivan oudostuen jo alkoi hätäillä:

"Jos se on niitä paholaisen vahtimestareja, jotka tahtovat syyniin, niin sano jotta... Tai ai!" hoksasi hän äkkiä ja kiirehti:

"Jos se onkin se pyykki-Kaisan ukko sitä pyykkivelkaa, niin sano jotta ei ole vielä päässyt linnasta... ja jotta kyllä minä sitte itse tulen... No!"

Mutta kohta työntyi vieras huoneeseen:

"Herra-isä!... Isä!" pääsi Siljalta. Ja häntä alkoi vapisuttaa:

"Mikä ihme teidät nyt tänne!" hoki hän siinä kuumetessansa, puuhaili ja touhusi peitellen yhtä ja

toista.

"Ka sitä oli vähä asiaakin", sai jo Olli virketuksi. Ei hän siinä jaksanut huomata mitään outoa ja erikoista Siljan oloissa. Toistahan se tietysti oli kaupungissa kuin siellä maalla, eikä hän edes tarkannutkaan mitään. Tapansa mukaan tuijotteli taas kumarassa istuksien alas lattiapalkkiin.

"Hyvä-isä kuitenkin!" toisteli Silja ja alkoi aivan huomaamattansa tulla hysteeriseksi, hermostuneeksi ja kuumeiseksi.

"Ja kuka teidät tänne neuvoikin?" hätäili hän siinä jo.

"Ka siellä poliisikamarissahan ne..."

"Häh?"

Aivan hän lensi punaiseksi. Jokohan ne sanoivat siellä!

"Nuokin vaatteet, paholaiset!" suututteli hän tuskastuneena ja viskoi huonekaluilla vetelehtiviä hameitansa kasaan. Posket olivat kuumat. Jotain oven raosta keittiöön emännälle kuiskattuansa meni hän taas siihen poliisikamari-asiaan, udellen hermostuneesti:

"Niin jotta mitä, isä?... Jotta mitä ne siellä poliisikamarissa sanoivat?"

Eivät ne toki olleet mitään puhuneet. Olivat vain antaneet osoitteen ja neuvoneet missäpäin semmoinen katu on. Hän alkoi rauhoittua ja hieman jäähtyä.

"Herran-kiitos että ei toki tiedä!"

* * * * *

Isä oli omalla vaivalloisella tavallansa saanut jo hänelle kerrotuksi äidin sairaudesta, Kustista, Annastakin ja yhdestä ja toisesta muusta, ja sitä mukaa kuin kertomus edistyi, alkoi hän taas hermostua ja kuumeta. Varsinkin äidin sairaus koski, mutta myös Annan köyhä ja raskas kohtalo.

"Voi hyvä-isä senkin äidin päiviä!" huokaili hän hysteerisenä ja oli kuin neuloilla.

"Ja sitte kun meillä on siinä sekin muu paha asia, niin lähdin että jos sinä", yritteli jo isä mennä asiaan, mutta ei vielä jaksanut, kun tuntui niin vaikealta.

"Niin jotta mikä, isä?... Mikä paha asia?" kiihtyi ja hermostui Silja.

"Ka se..."

Ei siitä tahtonut sen parempaa tulla. Ihan se vaivasi ja piinasi jo Siljaa, se hitaus ja pelko, mikä se paha asia nyt oli. Vihdoinkin alkoi se toki selvetä.

"Ne kun siitä mökiltä ajelevat pois", sai jo isä asian käsiinsä, ja vähä-vähältä selvisi nyt koko asia. Olo kävi yhä tukalammaksi.

"Siunatkoon sitä elämää sielläkin!... Mihin siitä nyt enää vanhoilla päivillänne tekään!" hätäili Silja.

Oltiin vaitikin välillä. Isääkin aivan hiosti.

"Niin arvelimme, jotta jos sinulla olisi ollut lainata", sai hän vihdoinkin sanotuksi varsinaisen asiansa.

* * * * *

Se loppu oli sitten entistä vaikeampaa. Kaikki Siljan ajatukset menivät sekaisin, ja ikäänkuin pyöräytti ja huumasi, kun hän koki siinä pysytellä ja peitellä, ja isän pyyntö ja hätä tuli kaiken lisäksi. Silmissä pyöri, ja hän kuuli kuin jotain huminaa, joka huumasi ja veti.

"Ja silkkinen mulla on sukka,
yöpaitani hieno se on!"

unohti hän jo siinä kuumeessa itsensä ja rimpsautti laulun mukana kuin tanssijat.

Mutta siihen hän havahtui kuin pahasta unesta heräten. Korvissa soi, poskia kuumensi, hän viskautui vuoteeseen mahallensa ja puhkesi raivoisaan, hysteeriseen itkuun. Ruumis vain vavahteli sen kourissa, ja joskus pääsi hätäytynyt parahdus.

"Silja-raukka!... Mikä sille nyt tuli!" hätäytyi isä ja ryhtyi tyynnyttelemään emännän kanssa, joka taitavilla puheilla peitti taas apua etsivältä isältä kaiken sen, mitä siinä tuskallisinta ja raskainta oli.

Selvisei hän toki ja alkoi hiljaa rauhoittua. Kivistelevää sydänalaansa painellen nousi hän sänkyyn istualleen, tuijotti eteensä silmät lasittuneina, kasvot kuumeisina, ja vaikeroi kuin itseksensä:

"Voi Herra Jumala tätä elämää, kun tämä..."

Hysteriset nikahdukset keskeyttivät puheen. Vain vaivoin sai hän niiden lomassa kylmää vettä anoen äännytyksi emännälle katkonaisen:

"Vettä... ve... vettä!"

* * * * *

Oli jo ilta. Hän oli vironnut. Isänsä hän oli lähettänyt yömajaan yöksi ja käskenyt tulla aamulla ennen junan lähtöä. Siksi koettaa hän saada vaikka jostain lainatuksi ja antaa minkä voi. Itse hän lähti kadulle ansaitsemaan. Emäntä oli ehdottanut, että lähettäisi sanan sille ja sille nuorelle herralle, ne kun olivat jo käyneet linnassaoloaikana kyselemässäkin, mutta ei hän tahtonut.

"Ei niiltä naimattomilta paljon mitään ansaitse... kun niillä ei ole itselläänkään... Naineilta sitä tienaa minkä tienaa!" arveli hän vain siihen ja lähti kadulle.

Siellä kulki hän likelle puoliyötä. Olihan siellä yksi ja toinen jo tarttunut, mutta jotkut hän tunsu jo vanhasta ja tiesi, että ne antavat vähän. Oli joku uusikin jo puhutellut, mutta sekin tarjosi ainoastaan kymmentä markkaa, ja paljonko sillä kostuisi isän asia.

Puoliyön aika jo lähestyi. Pääkaupungin yllä lepäsi merisumu aivan liikkumattomana. Lyhtyvalot säteilivät sen läpi harmaina, ja sumussa liikuskelevat harvat ihmiset näyttivät etäältä katsoen haamuilta, jotka hiiviskellen etsivät jotain öistä, jotain, ties Herra mitä.

Ja siinä puoliyön korvilla tapasi hän vihdoinkin erään tutun, vanhahkon, lihavan herran, jota katutyttöjen kesken sanottiin Sika-Mikoksi. Se oli senaatin virkamies, varakas, ei sietänyt vaimoansa ja maksoi hyvästi tytöille, eikä säästänyt juomia.

Sen kanssa istui hän nyt jo huoneessansa, ryypiksi ja piti sitä hyvällä tuulella. Sen ruskea, lihainen naama, josta alahuuli lerpatti pitkällä, näytti aivan eläimelliseltä.

"Silja!" kaivoi se leikillä kainalokuoppaa ja yritti siepata syliinsä, mutta tyttö kimpsahti pakoon ja alkoi ilkamoida.

"Si-ilja!... Tulehan ja rakasta setää!" lähenteli se, mutta tyttö vain ilakoiden loittoni.

"Juo maljani, armaani! Sulle
öin suoneni hellästi lyö",

lauoi hän siinä edessä tanssiaskelin loitoten.

"Si-ilja!"

Se sieppasi hänet kiinni ja aikoi suudella. Kun hän vastusteli, aikoi se väkisin. Hän kiukustui.

"Piru!"

"No, Silja!" suostutteli se leikiksi pannen ja aikoi väkisin vääntää syliinsä. Hän raivostui:

"Et saa... Ilman rahaa!"

"No-oo!... Silja!"

Ja se vain väänsi häntä syleilyihinsä. Nyt hän jo riuhtautui irti ja raivoten uhkaili:

"Paholainen!... Päästä!... Tahni kun tuolla nyrkillä lasken vasten naamaasi, niin näet siinä... Akallinen mies vielä... Ptyhui!"

* * * * *

Mutta vähitellen he taas sopivat, kun se hyvitteli ja sovitteli ja näytteli jo rahakukkaroansa, hyvittellen:

"Katsohan, Silja, tätä... Siinä sitä on..."

"No... jos olet kiltti, niin... oletko kiltti?" alkoi silloin jo tyttö maireasti tinkiä. Lupasihan se olla ja antoi oitis kaksikymmentä.

"No, Silja!" vetäsi se jo hänet polvellensa, ja hän suostuikin istumaan. Hyvänähän se pitikin, eikä ollut

raaka kuten useat muut. Mitäpä siinä siis. Kaksikymmenmarkkasta kädessään venytellen, surullisesti siihen katsoen, jatkoi hän kuin lapsi, joka mairitellen jotakin anoo:

"Niin mutta..."

Hän huokasi siinä ja pysähtyi.

"No mitä?"

"Niin kun... kun minulla on niin paljon menoja... ja vanhaa äitiäkin pitäisi auttaa ja..." puheli hän kuin surullisesti ja lisäsi äkkiä iloisemmin:

"Niin annathan sinä nyt oikein paljon... Annathan, setä?"

Ja täysin voimin, kuin rakkauden vallassa, kietoi hän kätensä pöhlön kaulaan, syleili, suuteli kuumasti, kuin huumataksensa sen, ja tenäsi nyt iloisesti:

"Oikein... oikein paljon annathan sinä, niin" — hän suuteli siinä — "niin sitte" — taas hän suuteli — "niin sitte saat vasta ilman tulla vaikka miten usein... Annathan nyt hyvin paljon?"

Antoikin se hänelle puolen sataa. Oli jo aamuyö. Päihtymys oli karkoittanut kaikki huolet. Alkaen riisuutua rimpautti hän jalkaa, niin että keveä helma löyhähteli vyötäisen tasalle, ja siinä niin tanssiessansa hän rallatteli ilotytön kepeää laulua:

"Ja armasta kun minä lemmin, niin rallala, rallata, laa!"

* * * * *

Helsinki nukkui aamuöisissä kylmissä merisumuissa, ja hänkin oli nukahtanut väsyneenä, hermostuksen ja kaiken sekaisen painostamana. Alati soi hänen korvissansa toki joku kova miehen kuorsuu, ja hänen jäsenensä vavahtelivat tuontuostakin pelosta ja säikähdyksestä. Oudot, kamalat unet kiitivät vinhaa vauhtia hänen kuumeisissa aivoissansa. Joskus hän oli tanssivinansa jotain ilotanssia, ja etäältä katsoivat häneen isä ja äiti surullisina.

Mutta hänen täytyi tanssia. Hän häpesi, alkoi vapista ja pyörtyä ja tunki vajoavansa maan alle. Hän huusi kauhusta, mutta kuului vain joku ilkkuva nauru.

Ja niin loppumattomiin. Kamalaa unta seurasi uusi, sitäkin kamalampi ja häpeällisempi. Kuin nopeat kulovalkeat kiitivät ne kuumeisissa aivoissa. Hän vavahteli unessa, oli ihan likomärkänä tuskanhiestä, ja outo painajainen yhä vain painosti häntä.

Herra! Auta ja sääli niitä onnettomia, jotka niin öitänsä nukkuvat ja aamulla sinun kylmään maailmaasi heräävät entistä avuttomampina ja edessä taas uusi ja synkeä yö!

* * * * *

Aamu valkeni yhtä sumuisena ja harmaana kuin eilinenkin päivä oli ollut. He olivat nukkuneet liika kauan, ja isä tuli, kun he vielä olivat vuoteessa.

"Hyvä-isä!" kauhisteli Silja, kun tultiin sanomaan, ja hänen silmänsä aukenivat aivan pyöreiksi.

"Joko se nyt isä!" hätäytyi hän, repi jotain päällensä ja menehtyi niin, että unohti sängyssä nukkuvan miehen.

"Elkää vaan sitä tänne!... Sanokaa että odottaa... vaikka rappusilla", touhusi hän hämmentyneenä...

"Näkee vielä tämän häpeän ja... Herra siunaa tätä onnettomuutta!..."

Ja aivan sekaisin riensi hän ulos, iso huivi hartioille ja pään yli viskattuna, kampaamattomana, pukemattomana, lyhkäinen alushame vain päällä.

"Että se nyt ei vaan tänne!" se ajatus sekoitti kaikki muut, kun hän ulos kiirehti ja isänsä sieltä rapussa seisomassa tapasi:

"Hyvä-isä!... Joko te nyt!... Näin varhain!" hapuili hän sanoja.

"Ka..."

"Kun minä kipeänä, niin... Näkihän isä itsekin illalla miten minä huusin!" koki hän hädissään sotkea ja peitellä asiaa.

"Niin eihän sitä miten jaksanut aikoinaan nousta..."

Hän alkoi taas hermostua ja kuumeta ja sekoittua kuten illalla. Kuin kuumeessa työnsi hän ne yöllä ansaitsemansa puolisataa isänsä kouraan ja kehotti häntä menemään, sillä ei hän mistään sen enempää voi saada.

"Ja vaikka sitte myöhemmin tulisitte... Vaikka huomenna... Tai minä lähetän postissa lisää", kiirehti hän jo aivan rukoillen.

Eikä isäkään jaksanut siinä mitään ajatella, ei käsittää. Jonkun lyhyen sanan lausuttuansa alkoi se hiljaa poistua. Silja juoksi huoneeseensa, avasi akkunaa ja kurkisti siitä, meneekö se vai mitä tekee.

Mutta kartanolla isä kohtasi talonmiehen, joka oli nähnyt hänen Siljan kanssa puhelevan. Se pysähdytti hänet puhelulla:

"Mistäs se tämä vieras tämän tytön tuntee?... Kun näkyi sen kanssa puhelevan..."

Olli ei tajunnut asiaa.

"Tään huoran... Siljan?" selitti silloin mies lyhyesti, ja kamarin akkunasta äkkiä pakeneva Silja parkasi, kuin olisi häntä puukolla pistetty.

Mutta isä seiso i tyrmistyneenä miehen edessä, joka sadatteli:

"Sekin kortteeriakka, paholainen, on ruvennut katutyttöjä pitämään ja niillä elämään... Mutta ensi kuun alussa se piru saa kyytinsä tästä talosta."

Ja rauhallisena alkoi hän lakaista pihaa, ja kaduilla vyöryi kaupunginelämä samana rymynä tänään kuin eilenkin ja kaikkina muina päivinä sitä ennen.

* * * * *

Silja näytti menettäneen älynsä. Hän kiskoi päällensä vaatteita mitä vain käteen osui. Emäntä riensi siihen jo hätään. Hametta päällensä riuhtoen hän tuskitte i ja valitti:

"Tätä elämää..."

Ja hänelle alkoi syöksyä päähän sekava, harmaa kaaos,

"Mutta puutehaan se tähän pakotti... Kun ei enää saanut työtä eikä paikkaa mistään, eikä ollut suuhun pantavaa ollut moneen päivään!" valitteli hän sairaalloisen itkun seasta.

"No Silja!" yritti emäntä rauhoitella. Silja vapisi itkusta, pukeutui kuin tulipalossa ja vaikeroi:

"Kun olisi silloin ollut ystävän käsi pienenäkään apuna, niin ei se olisi nyt näin..."

Herra Jumala sinun hylätyitä lapsiasi!

"Ja sittekin vielä, kun yritin nousta ja pelastua, niin kaikki vain potkivat ja sylkivät, jotta mitä siitä semmoisesta auttaa, kun se on huora..."

Hän oli puolipukeutunut, vaatteet mitenkuten päällä, tukka hajalla, kasvot kyynelistä märkinä.

"Silja-rukka!... Elä nyt tuolla tavalla... Mieskin vielä tuossa!" yritti emäntä rauhoittaa.

Ja silloin hän muisti sen miehen. Pohmeloisena kuorsasi se vielä sängyssä sikeässä unessa. Hän raivostui sille, potkasi kylkeen ja huusi:

"Etkö nouse siitä... Sika!"

Se kohottautui istualleen ja tuijotti älyttömänä, tylsänä.

"Pois siitä, paholainen!" raivosi tyttö hänelle.

"Ööö!" örisi mies aivan tylsänä, kohmeloisena tuijottaen.

"Vieläkö öriset siinä!" puri Silja hänelle hammasta, viskasi jotain huiviksi korvillensa ja syöksyi itkien ulos etsimään isäänsä kadulta. Mies alkoi ähkien pukeutua ja työnty i sitten ulos tylsänä, pohmeloisena, puolielukkana, tuskin tajuten mistä lähti ja minne mentävä oli.

* * * * *

Kohta hän palasi, onneton tyttö.

Ei hän ollut isäänsä mistään löytänyt, eikä hän enää mistään maailmassa välittänytkään. Niin äkkiä oli kaikki nyt tapahtunut, niin kovasti oli kaikki häntä runnellut, että hän oli kuin rikki revitty. Hän heittäytyi vuoteeseen rennokseen ja huusi ääneensä, kunnes pian ohimenevät suonenvetokohtaukset muuttivat äänen voiikkeeksi.

"Ryypäisit nyt vaikka konjakkia, niin se menee ohi!" kehotteli häntä hoiteleva emäntä. Tyttö tuijotti häneen tylsänä, katse elottomana, nousi, käveli muutamia horjuvia askelia, pysähtyi keskelle lattiaa, jupisi muutamia epäselviä sanoja ja alkoi katkerasti itkeä, puistatusten käydessä koko ruumiin läpi.

"Ooh!" oihkasi hän äkkiä ja hapuili kuin jostain kiinni. Emäntä riensi tukemaan.

Mutta kaikki oli jo valmista: kuului vain heikko, tukahtuva parahdus, ja sydänhalvauksen lyömä tyttö retkahti kuolleena porttolan emännän syliin.

XV

Se aikoi jo talveksi. Ja näin aikaisin!

Syysroudat pureutuivat jo maakamaraan lujasti kiinni. Kellastuneita lehtiä riippui kyllä vielä puissa joissakin paikoin, mutta enimmältä osalta olivat puut jo paljasvarpuisia. Ilma kalseutui kuivaksi talvi-ilmaksi. Räntäiset hyysateet olivat lakanneet, ja niitä olivat seuranneet jo härmälumet, jotka usein peittivät jo maat valkealla vitivaipallansa.

Ollin lähtiessä ei Mari ollut tavallista huonompi, jos ei terveempikään, mutta nyt oli alkanut tauti paheta. Jalat turposivat ja pöhötys nousi jo pohkeista yläpuolelle polvea. Pari päivää sitten oli se kaatanut hänet jo aivan vuoteen omaksi, ja jokainen hetki tuntui jo olevan viimeisen edelläkävijä.

"Kunpa vaan Olli ehtisi tulla, ennenkuin tästä Herra korjaa!" huolehti hän jo Roihan leskelle, Majjalle, joka häntä Ollin poissa ollessa hoiteli ja avitteli.

Mutta Olli viipyi. Matka oli pitempi kuin tiettiinkään silloin kun hän kotoa taipaleelle lähti.

* * * * *

Seuraava päivä oli edellistä kylmempi ja ilma talvisemmän värinen. Taivaalla ajelehti lumipitoisia pilviä, mutta ohkaisia ne vielä olivat, vaaleita ja lumiköyhiä. Olipahan vain kuin olisi taivassinen ja maan välillä ajelehtinut jotain haikua. Auringottomassa ilmassa näyttivät paljasvarpuiset lehtipuut kovin alastomilta, köyhiltä, ja missä sekametsää oli, siellä nyt kuusen tumma viheriä pääsi täyteen, muhkeaan voimaansa, kun se rikkaana viheriöi siinä lehtensä menettäneiden keskellä, ikäänkuin tajuten, että puiden maailmassa on alkanut sen aika: havuaika, se aika, jolloin kuusi ja mänty yksin alastonta talvikolkkoutta lieventävät.

Manu Juuppakin oli nyt sattunut mökkiin poikkeamaan, ja sairaavuoteen vierellä tarttui puhelu aina väkisinkin siihen asiaan, joka nyt jo tuntui kaikki kaikessa olevan.

"Se tulee kun on tullakseen, kuolema. Ei siinä mukisemista eikä suremista ole", päätteli se, kun puhe oli siihen kiintynyt. "Se on kullakin aikansa, niin että kun se tulee, niin sano vain että: niks!"

"Ka..."

Mari aikoi hänelle siten alkaen jotain sanoa, mutta pysähtyi kuin miettimään. Raukea katse hapuili jotain pistettä ja saatuansa sanat valmiiksi lopetti hän:

"Joudammekinpa me vanhat jo täältä pois... Emme me enää kuitenkaan tähän aikaan sovi..."

Syntyi äänettömyys. Vaivalloisesti kohentautui Mari kovalla vuoteella, paremmin kylkeänsä sijoitellen, ja lisäsi kuin yksin nuristen:

"Taidammekin olla me jo viimeisiä niitä entisen ajan ihmisiä... Nyt kun nää kaikki näkyvät jo toiseksi muuttuvan..."

Hyvän tovin mietiksi Manu Juuppakin sitä vakavana, sauvallaan lattiaa hiljaa koluten. Mutta mitäpä

siitä. Oitis hän taas sai tapansa ja mielensä ja ikäänkuin selittääkseen, että niin sen pitääkin olla, tenäsi:

"Mutta yksi se on niistäkin uusista taas... Eeee", käänsi hän siinä äkkiä viisaudeksi ja vahvasti toistaen:

"Yksi se niistäkin uusista on kerran taas se viimeinen niistä vanhoista, niin jotta, ann' pyöriä vaan!... Ann' pyöriä vaan vanhurskauden rattaan, niin niin siinä menevät uudet vanhoiksi, kun vuoro tulee, että naks!"

Vanha kissa siinä heräsi pankolla, köyristäytyi aivan luokiksi ja häntä pörhöllä haukotteli pitkän, haikeakin haikeamman naukaisunsa.

* * * * *

Tänä aamuna oli satanut ensimmäiset varsinaiset hienoiset talvilumet. Talvikylmä pureutui jo puunrunkoihin niiden sydäntä myöten. Aurinko paistoi, mutta se oli haalentunut vaaleaksi, kylmäväriseksi. Se vaelteli ikäänkuin joutilaana taivaan kaltevuudella, sen alareunoja myöten kierrellen. Kaikki varustautui levolle menemään. Karhut nukkuivat jo pesissänsä. Hedelmää kantanut maa lepäsi ensi lumen alla kuin kantanut ja tehtävänsä suorittanut ja rauhaan päässyt äiti. Ja kaiken yllä lepäsi puhdas, talvikuulas ilma.

Marin tauti oli pahennut äärimmillensä. Pöhötys alkoi jaloista nousta vatsaan, ja turpuneet jalat olivat jo turrat. Ei hän niitä itse voinut enää liikuttaa, ei jaksanut omin voimin sijaltansa siirtyä.

"Eikö sitä Ollia ikään kuulu?" kyseli hän Maijalta huolissansa lisäten:

"Taitaa tässä nyt loppu viimeinkin lähetä..."

Ja siinä ajatellessa alkoi mieli painua ja eletty hiljaa kirkastua. Miestänsä kaivaten muisteli hän:

"On tässä yhdessä saatu elää ja kokea sekä kesät että talvet... Niin jotta kunpa Herra soisi hänelle toki jäähyväiset sanoa!"

Maija pyyhki huivin kulmalla silmiänsä, kääntyi selin, itkeä tihitti hiljaa ja päin käännettyänsä puheli:

"Kyllä se Hän on armollinen... Niin jotta lähettää se vielä Ollinkin aikansa tähän."

Russakat tuijottivat hiljaa seinänraosta. Marin katse kiintyi nyt johonkin, ja hän näytti jotain hämää ajattelevan.

"Ja sekin Silja-rukka! Miten hän siellä maailmalla hänkin jaksanee..."

Ken sen tiesi. Hetken mietittyänsä hän lisäsi:

"Kun tulisi aikanaan, niin toisi toki sanan hänestäkin... Sillä lapsiahan ne ovat vanhemmille köyhänkin lapset."

Ääni aleni tuskin kuultavaksi. Ei hän jaksanut paljoa puhua, ja puolisammuneessa silmässä kiilsi kuin jotain kosteaa.

Kyyneltäkö? Ei aivan ja kuitenkin. Liika kuivat ne silmät jo olivat, että kyynel olisi voinut niistä herahtaa enää.

* * * * *

Oli jo ilta-aika. Voimattomuuttansa oli hän nukahtanut hetken kestävään horros-uneen. Kuihtunut rinta tuskin liikkui enää hengityksestä. Kuivuneen nahan alla tuskin jaksoi suoni enää sykähtää, ja kurtuiselta poskelta oli paennut viimeinenkin elonilme. Syvälle painuneet silmät vain tuijottivat elottomina, hämärinä, tylsistyneinä ja kaikkeen tyyten väsyneinä.

"Eikö sitä Ollia ikään?" havahtui hän äkkiä ja oudosteli. Maija koki häntä rauhoitella ja valaa toivoa häneen:

"Ei tässä nyt vielä mitä hätää olekaan... Se voi vielä mennä ohi koko tämä tauti", tapaili hän siinä.

Mutta aivan illansuussa sairas hieman virkistyi. Taas hän kaipasi miestänsä ja taas hän muisteli elämänsä.

"Kun ihmiset tietäisivät mitä kaikkea sitä on saanut tässä yhdessä Ollin kanssa kokea ja kestää... Eikä sittekään ole jaksanut lapsiakaan kohtaan täyttää mitä vanhemmalta olisi vaadittu..."

Ja moni raskas kohta kirkastui taas kuin heikko, surullinen iltarusko.

"Tääkin vanhin poika, Kusti, kun syntyi", muisteli hän.

Se oli surullista. Hän jatkoi:

"Ei ollut Olli kotona... työnhaussa oli... ja talvipakkasilla, kun ei ollut mitään syötävää, niin ehtyi rinta, jotta piti sitä syöttää vedellä, johon vain tipan sai enää rinnasta maitoa sekaan..."

Voi Herra Jumala!

"Tottapa se senvuoksi hän jo silloin sai vian elämäänsä, niin jotta ei ole jaksanut maailmassa lujana seisoa ja pystyssä pysyä", jatkoi hän arveluansa.

Silmissä sumeni taas. Hän mietti ja lisäsi poikansa puolesta:

"Niin jotta ei sitä pitäisi ihmisien häntäkään kivellä heittää, vaikka hän onkin horjahtanut..."

Uusi vaikeneminen. Uusi miete.

"Niin jotta kunpa Luoja vaan hänenkin puolestansa antaisi minulle anteeksi kaiken..."

Ääni väsyi ja raukesi. Vettyneitä silmiänsä kuivaellen huokaili Maija:

"Ohhoi! Voi meitä köyhiä ja meitä avuttomia! Ohhoi!"

Länsitaivaan väreistä alkoi jo irroittua hienoinen iltarusko. Päivänvalo tiivistäytyi jo hämäräksi.

"Hyvä-isä! Iltako se jo, eikä ikään Ollia!" hätäytyi sairas. Hengityskin kävi kuin hätäiseksi, ja silmissä kuvastui väsynyt huoli.

"Eikö nyt Herra suo jäähyväisiäkään hänelle!..."

Voimat raukesivat. Sydän löi viime lyöntejensä. Hän tajusi sen.

"Kuule, Maija!" hätäytyi hän ja katsoi silmiin anovasti kuin avuton:

"Sano nyt sinä toki hänelle, kun tulee, jäähyväiset ja pyydä, jotta antakoon kaikki anteeksi..."

Maija kohenteli häntä hellästi kuin lasta ja puheli kuin lapselle.

"Tottapahan sitte taivaassa vielä tavataan!" jatkoi huolestunut lähtijä.

Voimat loppuivat. Katse hämärtyi. Hetkeksi hän vaipui kuin tajuttomaksi.

Silloin puhkesi iltarusko kauneimmillensa. Se näkyi mökin pienen akkunan läpi niin ihanana, hienona, rauhallisena.

"Maija!" kohottautui sairas hieman kuin olisi havahtunut ja oudostunut ja kysyi:

"Taivasko se noin kauniina ja ihanana?..."

Taivas, Taivas.

Hän vaipui hiljaa iki-uneen. Irtautunut henki haipui hiljaa taivaan ihaniin, rauhallisiin väreihin, ja alkoi yö. Jällelle jäi ainoastaan hänen mykkä kohtalonsa, joka sanattomana kuin alati vaikeneva tuomari eloon jääneiden silmiin katsoi.

XVI

Oli kirkasvaloinen talvipäivä. Ei se ollut varsinaista talvea vielä, mutta lumivitiä oli siksi paljon, että reen puujalas siinä luisti, jos tosin kiviin kolisten. Puut seisoivat kuuroittuneina, härmäisinäkin toiset. Kylmän suonet ikäänkuin sykähtelivät arasti, hellimmillänsä. Pieninkin voi niihin koskea, pieninkin voi tuntua niissä.

Korpitietä pitkin kulki silloin mies ruumisreen perästä raskaasti astellen. Vanha ruuna kompuroi

vaivalloisesti kivistä, koleaa tietä myöten rekeä vetäen. Ei hisahtanut mikään, eikä liikahtanut, ei risahtanut. Veistetyistä särkylaudoista tehdyssä arkussa lepäsi ruumis, ja jäähyväisittä jäänyt mies käveli perästä, saattaen elämänsä toveria viimeistä kertaa.

"No, ruuna!" Vitkaan, vaivalloisesti ja hitaasti jonotti outo kuorma korprien halki. Pikku lintu siinä tirskahti kerran. Sen tirskahdus tipahti kuin kirkas pisara talvi-ilmaan.

Ja sitten kuului ainoastaan hevosen yksinäisen tiu'un harva, hiljainen ääni, joka kuin pisaroiden, tippa tipalta, talven arkaan sydämeen tipahteli ja sinne hiljaa upposi ja kuulumasta iäksi lakkasi.

Ei muuta saattoa ruumiilla. Edessä mäkiharjulla seisovat kuuraverhoiset hongat leikkasivat runkoviivojansa kylmää taivasväriä vasten ihan mykkinä ja katsoivat, kun matkue suoltui korvesta niitä kohti hiljaa, kohotaksensa harjulle ja siitä heidän lomitsensa taas jatkaen, alkaaksensa laskeutua mäkeä alas johonkin...

Mihin?

Ken sitä kysyisi? Ken tahtoi, ken voisi vastata siihen?

Uusi talvipäivä paneutui illaksi. Se oli jo kolmas äskeisestä, sillä niin kauan oli ruumiinsaattaja tiellensä viipynyt.

Hän ajoi juuri entisen mökkinsä pihalle. Entisen, sillä sill'aikaa oli talkooväki purkanut mökin ja vienyt hirret uuteen paikkaan. Kivijalka siinä vain osotti sitä sijaa, missä vuosikymmenien ajan oli ryhjäntänyt avuttoman, yksin taistelevan onnettoman perheen pieni pesä.

"Ptruu, ruuna!"

Mutta siinä oli pari vierasta. Ne olivat ryöstömiehiä, jotka tulivat tuomiota toimeenpanemaan.

Ne ne nyt riisuiivat ruumiinvetäjän hevosen, ja vanhat työtoverit erosivat ainiaaksi. Kuului vain hevosen vaivalloisen käynnin kopse ja selkeään pakkasiltaan yksitoikkoisena, harvakseen tipahteleva hevosenkellon yhäti loittoneva ja hiljenevä ääni. Viimein häipyi sekin tyyten pois kuulemarajalta, ja korpimaan yli levittäytyi suuri, rauhallinen ja kaikelle kuuro hiljaisuus ja tyhjiys ja sen kaiken yli kaareutuva autio taivas. Ainoastaan läntisellä taivaskaiteella paloi yksi ainoa iltatähti, paloi ja katseli ja valaisi miestä, joka kaikkensa menettäneenä yksin mökkinsä kivijalalla istui ja mietti — jos mitä mieltäkään hän voi.

* * * * *

Yö lähenei hiljaa. Taivaskanteen pureutui tähtikipinä toisensa jälkeen. Korpi hämärtyi, ja erämaan äänettömyys kyykötöi mykkänä siinä äänettömyyden tutkimattoman kupukaton alla.

Olli Varis istui silloin mökkinsä kivijalkakivellä kumaraisena, äänettömänä, miettivänä. Hän istui kuin miespolveansa viimeinen, keskellä talveutuvaa korpea, yöpimeän tasaisesti sakeutuessa ja edessä se maailma, jossa hänellä ei enää mitään osaa ollut.

Manu Juuppa osui silloin sivuuttamaan paikan. Se tuli luo, istahti kivijalalle viereen ja painui hänkin mietiksimään.

"Katsohan", alkoi se hetken perästä, hapuili sanoja ja jatkoi katkonaista:

"Niin jotta sinä ymmärrät, että missä on Herran-vanhurskaus... se on jotta" — pyrki hän sekoittumaan — "jotta miksi me ihmiset emme sitä vanhurskautta tee?"

Ja he istuivat siinä nyt äänettöminä, ja katse ikäänkuin vastausta hakien tunki sinne äänettömyyden harmauteen, sinne ylös, josta kukaan ei koskaan ole ainoaakaan ääntä kuullut, ei ainoaakaan vastausta koskaan saanut, eikä koskaan sitä saada voine.

Nytkin se vain hohotti heille ainaista, äänetöntä:

Ah te avuttomat, te jotka ylhäältä vastausta ja apua odotatte, vaikka Jumalan-valtakunta, sen vanhurskaus ja kaikki teissä itsessänne olla voisi!

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK AVUTTOMIA: KERTOMUS ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns

a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase

“Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE

LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any

particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.